

บทที่ 3

หน้าที่ของภาษากับผลของการสื่อสาร

ดังได้กล่าวแล้วว่าบทละครเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่ง มีลักษณะพิเศษต่างจากวรรณกรรมประเภทอื่นคือ ต้องสื่อความหมายด้วยบทสนทนาเป็นสำคัญ ผู้ชมจะรู้จักตัวละคร รู้เนื้อเรื่อง ตลอดจนรู้สึกประทับใจ หรือถูกกระตุ้นโน้มน้าวให้ปฏิบัติตามได้นั้น ล้วนแล้วต้องอาศัยบทสนทนาเป็นหลักแทบทั้งสิ้น

บทสนทนาเป็น “สาร” (message) ที่จะส่งไปยังผู้ดูหรือผู้รับโดยใช้รหัสด้านภาษาของละครเป็นช่องทางในการสื่อสาร ตามการศึกษาเบื้องต้นในบทที่ 1 กล่าวได้ว่าภาษาในบทสนทนาของคณะละครมะขามป้อมนั้นมีความพิเศษ คือ สร้างสรรค์ผ่านขั้นตอนการแสดงสด และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของคณะทำงาน จนได้คำพูดที่เหมาะสมกับสถานการณ์และการพัฒนาตัวละครก่อนที่จะจัดทำบทละคร (กลุ่มละครการศึกษาเกษตรจิตจริต, 2541 : 50) ด้วยพื้นฐานการแสดงที่เคียงกรำมาอย่างดี มีความคิดสร้างสรรค์อยู่เสมอ ละครของคณะมะขามป้อม จึงเป็นที่ยอมรับว่าให้สาระและความบันเทิงในระดับมืออาชีพ ที่สามารถเรียกเสียงหัวเราะหรือน้ำตาจากผู้ชมทุกเพศทุกวัยได้ทุกรอบการแสดง (สารคดี, 2544 : 72)

การที่ภาษาในบทสนทนาสื่อความหมายต่อผู้ชม จนเกิดอารมณ์ร่วมได้นั้น แสดงว่า “สาร” ที่ส่งด้วยรหัสด้านภาษาของละครนั้นมีประสิทธิภาพ วัลยา วิวัฒน์ศร (2538 : 124) กล่าวว่าเมื่อยอมรับสมมุติฐานที่ว่ากิจกรรมทางละครเป็นกระบวนการหนึ่งทางการสื่อสาร จะเห็นได้ว่าหน้าที่ 6 ประการของภาษาตามทฤษฎีการสื่อสารของจาคอบสัน (Jakobsen) นั้นใช้ได้กับสัญญาของตัวบทและของการแสดง

หน้าที่ 6 ประการของภาษาประกอบไปด้วย 1) หน้าที่ด้านอารมณ์ หน้าที่ของภาษาในด้านนี้จะบอกแก่ผู้ดูว่า ตัวละครผู้ส่งสารนั้นๆ มีบุคลิกลักษณะอย่างไรและอยู่ในอารมณ์ใด 2) หน้าที่ด้านการตอบรับ วิเคราะห์ได้จากปฏิกิริยาการตอบรับของตัวละครที่เป็นผู้รับสาร 3) หน้าที่ด้านการอ้างอิง หมายถึง การอ้างอิงกับบริบทของบทสนทนา 4) หน้าที่ด้านความงาม คือ การสร้างความหมายโดยการใช้คำลักษณะพิเศษ 5) หน้าที่ด้านการตรวจสอบ ปรากฏในบทสนทนาได้ตอบ มุ่งการตรวจสอบปฏิกิริยาของคู่สนทนาในบทละคร 6) หน้าที่ยืนยันความเข้าใจ

ปรากฏในการพูดย้ำพูดถามความหมายของคำที่อีกฝ่ายหนึ่งใช้ เป็นการยืนยันว่าผู้พูดหรือผู้ฟังใช้รหัสภาษาเดียวกัน

หน้าที่ภาษาดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่าอาจจะจัดเป็นหมวดหมู่ให้ชัดเจนขึ้นในงาวิทยนี้ คือ 1) หน้าที่ด้านอารมณ์และหน้าที่ด้านความงาม เป็นหน้าที่ที่สัมพันธ์กับลักษณะนิสัยของตัวละคร โครงเรื่องและแก่นเรื่อง 2) หน้าที่ตอบรับของตัวละคร หน้าที่ด้านการตรวจสอบและหน้าที่ด้านการยืนยันความเข้าใจ ก็เป็นหน้าที่ในการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครและความสัมพันธ์ของตัวละครกับผู้ดู/ผู้อ่าน เนื่องจากหน้าที่ของภาษาในกลุ่มนี้มีความเกี่ยวข้องกันและแยกออกจากกันได้ยาก จึงจะรวมเรียกว่า หน้าที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครและตัวละครกับผู้ดู/ผู้อ่าน และ 3) หน้าที่ด้านการอ้างอิงก็จะเชื่อมโยงบทละครเข้ากับบริบทของเรื่องและโลกแห่งความจริง

การศึกษาหน้าที่ภาษา ตามหัวข้อเหล่านี้ จะก่อให้เกิดความเข้าใจ ว่าภาษาในบทละครสามารถสื่ออารมณ์ และกระตุ้นความคิดผู้รับสารได้อย่างไร ดังนั้นในบทนี้ผู้วิจัยจะศึกษาหน้าที่ของภาษาในบทละครตามหัวข้อข้างต้น

หน้าที่ด้านอารมณ์และความงาม

การที่ผู้วิจัยได้นำหน้าที่ด้านอารมณ์และความงาม มาจัดเป็นหัวข้อเดียวกันเพราะหน้าที่ทั้งสองสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน เพื่อให้ภาษาบทละครทำหน้าที่ด้านความงาม ผู้เขียนบทต้องใช้คำลักษณะพิเศษที่สามารถสื่ออารมณ์และนัยสำคัญซึ่งสามารถทำให้ผู้ดู/ผู้อ่านหรือผู้ชมเกิดความรู้สึกร่วมและรับรู้ได้ว่าตัวละครมีบุคลิกลักษณะอย่างไรและอยู่ในอารมณ์ใด นั้นแสดงว่าหน้าที่ด้านความงาม ต้องสอดคล้องกับหน้าที่ด้านอารมณ์ ในวรรณกรรมโดยทั่วไปผู้แต่งจะต้องเลือกสรรคำโดยเล็งผลสองประการควบคู่กันคือ “เพื่อให้เกิดความไพเราะประการหนึ่งหรือเพื่อแสดงออกซึ่งความนึกคิดและอารมณ์ของตนอีกประการหนึ่ง” (เจตนา นาควัชระ, 2514 : 26 อ้างถึงใน ดวงมน จิตรจํารงค์, 2536 : 11) ผลทั้งสองประการนี้โดยแท้แล้ว “เป็นสิ่งที่ประสมประสานสอดคล้องกัน เพราะความงามความไพเราะก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความคิดและอารมณ์ที่แสดงออกมาอันมีพลังและอิทธิพลสัมผัสกระทบความคิดและอารมณ์ของผู้อ่านให้ไหวโอนคล้อยตามตน” กล่าวได้ว่าถ้อยคำมีความงาม สำหรับผู้รับที่รู้สึกซาบซึ้งไปกับพลังของถ้อยคำ (ดวงมน จิตรจํารงค์, 2536 : 11) เพื่ออธิบายหน้าที่ด้านอารมณ์และความงาม ผู้วิจัยจะวิเคราะห์บทละครแต่ละเรื่องดังนี้

1.2. ความท้อแท้ ลึนหวัง

เมื่อเจ้าล่อเกิดความท้อแท้ ลึนหวัง คำพูดของเขาบอกทั้งบุคลิกภาพที่อ่อนแอและบอกความปรารถนาในส่วนลึกที่หวังจะมีคนเข้าใจและเป็นกำลังใจให้เขาฝ่าฝืนไปสู่จุดหมาย ความไม่สมปรารถนาที่รุนแรงกลายเป็นความทุกข์ที่กีดกันให้เขาเดินทางผิด

ล่อ

ก็ใครเล่ารักข้าบ้าง

ใครมาอยู่เคียงข้างยามท้อแท้

ใครจะรู้ว่าข้าอ่อนแอ ลึนหวัง

เมื่อความฝันเลื่อนกลาง ใครเป็นกำลังใจ

เห็นแต่จะก่นด่าสารพัน

เหยียดหยามประณามกันทุกวันทุกวี่

เลือกใส่ไล่ขับราวกับเราเป็นตัวกาลกิณี

ตัวคนเดียวไม่มีใครรักสักคน

แม่เจ้า ... ที่เข้าใจ

วาดหวังไว้ คราใจหม่น

จะร่วมสร้าง ทางฝันในวันมีดมน

กลับร้างไกล

จะเหลืออะไรเล่า

ความหวังพังดับอับเฉา

บทสนทนานี้เป็นบทพูดกับเพื่อน/แพง หลังจากที่เจ้าล่อกินสลาเทียร์ เกิดอาการเมามา พี่เพื่อนเรียกหาเพื่อน/แพง แต่เพื่อน/แพงก็ตำหนิว่า เขา “ขลาดเขลา เบาปัญญา ขาดสติ อ่อนแอ” เจ้าล่อจึงตัดพ้อและแสดงถึงสาเหตุที่ทำให้เขาอ่อนแอให้ผู้ชมและเพื่อน/แพงได้รับรู้

บทพูดในเชิงตัดพ้อต่อว่าที่เจ้าล่อแสดงความโดดเดี่ยว อ้างว้าง เมื่อไม่ได้รับความรัก ความเข้าใจนั้น แสดงว่าสำหรับคนอ่อนแอ กำลังใจจากคนที่ให้ความเข้าใจเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เมื่อรู้สึกว่าจะไม่ได้อย่างที่หวัง จึงยอมตกเป็นทาสยาเสพติดและจบชีวิตอย่างน่าเศร้า

ความผูกพันของเจ้าล่อกับเพื่อน/แพง จึงสื่อถึงความต้องการความรักและความเข้าใจ เมื่อผิดหวังวัยรุ่นนี้อาจจะเกิดความรู้สึกท้อแท้จนไม่สามารถนำพาชีวิตตัวเองไปสู่ความใฝ่ฝันที่ตั้งใจไว้ได้ ซ้ำยังจะหันเหไปสู่หายนะอีกด้วย

ผู้สร้างบทได้แสดงให้เห็นปัญหาของตัวเอง ด้วยประโยคคำถามในบทสนทนาสองประโยคต่อเนื่องกัน เป็นประโยคคำถามเชิงแย้งแฝงความหมายปฏิเสธ “ก็ใครเล่ารักข้าบ้าง ใครมาอยู่เคียงข้างยามท้อแท้” แล้วต่อด้วยสภาพที่ขัดกับความปรารถนาว่า “เห็นแต่จะก่นด่าสารพัน เหยียดหยาม ประณามกันทุกวันทุกวี่ เลือกใส่ไล่ขับราวกับเราเป็นตัวกาลกิณี” นั่นคือ

สถานการณ์อันขมขื่นสำหรับเขา สิ่งที่เป็นผลต่อเนื้องก็คือ “ความหวังพังดับอับเฉา” หมายความว่าไม่มีพลังที่จะสร้างสรรค์ไปสู่จุดหมาย เท่ากับยอมรับว่าตนเองไม่มีคุณค่าจริงๆอย่างที่ถูกก่นด่า

สองประโยคแรกของบทสนทนาที่ สะท้อนความสำคัญของการมี “ใคร” สักคนที่ยอมรับและเข้าใจ ประโยคถัดมาที่เจ้าลอกกล่าวว่า “ใครจะรู้ว่าข้าอ่อนแอสิ้นหวัง” แสดงความประสงค์จะให้มีผู้รับรู้ได้ชัดเจนขึ้น เมื่อเจ้าลอกเข้าใจผิดว่าไม่มีใครรักเขา เจ้าลอกจึงรู้สึกท้อแท้สิ้นหวังและอ่อนแอลงไปอีก ต่อมาบทสนทนานี้ยังได้ย้ำความผิดหวังจากเพื่อน/แพงผู้ที่เขาคิดว่าจะให้สิ่งที่เขาโยยหาได้ ความผิดหวังนี้เป็นสิ่งผลักดันให้เขาตกต่ำลงไปอีก

เมื่อตัวละครใช้โวหารอุปมาให้เห็นสภาพที่เขาถูกรังเกียจว่า “เลือกใส่ไล่ขับราวกับเราเป็นตัวกาลกิณี” คำว่า “เลือกใส่ไล่ขับ” เป็นคำซ้อน ซึ่งย้ำความรังเกียจอย่างออกนอกหน้าของผู้ที่แสดงออกอย่างเปิดเผยรุนแรงไม่ยั้ง “ราวกับเป็นตัวกาลกิณี” ยิ่งบ่งบอกความต่ำช้าและเป็นภัยต่อสังคม ความเข้าใจของเจ้าลอกว่าตนเองเป็นคนไร้ค่า “ตัวคนเดียวไม่มีใครรักสักคน” จึงสะท้อนความรู้สึกท้อแท้ ผิดหวังที่ทำให้เจ้าลอกขาดความศรัทธาที่จะรักษาความฝันไว้ และนั่นคือจุดจบของเขาที่เมื่อระลึกได้ก็สายเกินแก้

2. จันทโครพ ตอนโง๊ะ....before time!

หน้าที่ด้านอารมณ์และความงามของบทละครเรื่อง จันทโครพฯ ที่เด่นชัดและสัมพันธ์กับลักษณะนิสัยของตัวละคร โครงเรื่องและแก่นเรื่อง สามารถเห็นได้จากอารมณ์ 5 ส่วน คือ ความอยากรู้อยากลอง ความโหยหารัก ความคับข้องใจ ความมัวเมาหลงไหล และความสำนึกผิดกับความรักแท้

2.1 ความอยากรู้อยากลอง

ความอยากรู้อยากลองที่แสดงในบทพูดของจันทโครพ นอกจากจะบอกลักษณะนิสัยข้างสงสัยแล้ว ยังแสดงความขัดแย้งภายในของจันทโครพอีกด้วย

จันทโครพ	ผมอยากลอง
พรหมทัต	ไปอ่านหนังสือ ยังไม่ถึงเวลาที่เจ้าจะรู้ ไป!
คอรัส	ผมอยากรู้

จันทโครพ ผมอยากรู้มันคืออะไรกัน ไอ้พระขรรค์อยากมี
อยากหัดใช้

บทสนทนาบอกรายละเอียดความกระหายใคร่รู้อย่างแรงกล้า หลังจากจันทโครพตื่นขึ้นมาตอนเช้าและพบว่าตัวเองมีสิ่งผิดปกติเกิดขึ้น เขาพยายามหาคำตอบเรื่องความผิดปกติจากการเปลี่ยนแปลงของร่างกายตามวัย แต่พระมารดาไม่มีเวลาที่จะอธิบายให้เขาเข้าใจ หน้ซ้ำเขากลับได้เห็นพฤติกรรมล้าส่อนทางเพศของพระบิดาเสียเอง ในที่สุดเขาก็ไม่ได้รับคำตอบจากใคร ความอึดอัดใจใคร่รู้เรื่องเพศของจันทโครพยิ่งมีมากขึ้นจนต้องกล่าวออกมา

จะเห็นได้ว่าบทละครเน้นอารมณ์อยากรู้ อยากลอง ที่ถูกกระตุ้นด้วยแรงขับทางเพศ และสิ่งแวดล้อม จันทโครพเน้นคำว่า ‘อยาก’ ถึง 5 ครั้ง สื่อข้อความต้องการ ความรู้สึกยินดีที่จะได้ออกส่าบับัดความอยากที่ถูกสะกดกั้น “ผมอยากลอง ผมอยากรู้ ผมอยากรู้ มันคืออะไรกัน ไอ้พระขรรค์อยากมี อยากหัดใช้” ความอยากรู้ อยากลอง ของจันทโครพนี้สอดคล้องกับบุคลิกภาพของวัยรุ่นที่ใจร้อนไม่อดทน จนต้องแสวงหาคำตอบด้วยวิธีการที่ผิดพลาด

ความอยากรู้อยากลองของจันทโครพปรากฏมากขึ้น เมื่อจันทโครพแสวงหาคำตอบจากเพื่อนที่โรงเรียน

เพื่อน 1	เฮ้อคีนนี้....ไปสิงหยีๆ กันดีกว่าไวย ไอะ โอะ โอ
จันทโครพ	(อยากรู้) สิงหยีอะไรพี
เพื่อน 1	ก็สิหญิงโงะ สี่เสร์จก็ตีไก่อต่อเลยไอน้อง เอาไก่อมา แล้วก็ ตี ตี ตี
เพื่อน 2	เสียวไวย.... ตี ตี ตี (หัวเราะกันใหญ่ จันทโครพยิ่ง อยากรู้)
จันทโครพ	ตี..ตี...ตี ยังไงเหร
เพื่อน 2	ท่าจะยังไม่เคยละชิ
จันทโครพ	แล้วนายเคยเหร
เพื่อน 2	เอ่อ...เคยชิไวย โท โทปานนี้แล้ว ใครไม่เคยเสีย ชาติเกิดเวัย
เพื่อน 1	น่าสงสาร คนไม่เคยรู้ว่าสวรรค์มันเป็นอย่างไ

จันทโครพ	เอ๋อ
เพื่อน 1	พระขรรค์นะมันต้องหมั่นลับ เก็บไว้นานๆ ระวังจะ ง่อยนะ
จันทโครพ	จริงเหรอ...เอ๋อ...งั้นคืนนี้เราไปด้วยกันก็ได้

บทสนทนาขึ้นอยู่กับในช่วงหลังจากที่พ่อแม่ไม่ได้อธิบายเรื่องเพศให้จันทโครพได้เข้าใจ เมื่อเขาไปโรงเรียนและได้เจอเพื่อน เขาแสวงหาคำตอบเรื่องเพศจากเพื่อนซึ่งมีประสบการณ์มากกว่า “สิ่งหยาบอะไรที่” คำถามนี้แสดงถึงความอ่อนประสบการณ์ “ก็สีหญิงไงวะ สีเสร็จก็ตีไปต่อเลย ไอ้ห้อง เอาไปมาแล้วก็ ตี ตี ตี เสียวร้าย ตี ตี ตี” คำพูดกำกวมในเรื่องเพศของรุ่นพี่เกี่ยวกับพฤติกรรมการสีหญิง โดยเปรียบเทียบผู้หญิงเป็นไก่ และเน้นคำกริยาที่สื่อว่าชายมีอำนาจเหนือกว่า คือ “ตี ตี ตี” ซ้ำกันถึง 3 ครั้ง (พร้อมกับหัวเราะ) และกล่าวอย่างคึกคะนองว่า “เสียวร้าย” แสดงนิสัยทางเพศรส

คำพูดต่อมาของเพื่อน 1 และเพื่อน 2 ที่กล่าวว่า “เอ๋อ...เคยซิร้าย โห โทป่านนี้แล้ว ใครไม่เคยเสียชาติเกิดว้าย น่าสงสาร คนไม่เคยรู้ว่าสวรรค์มันเป็นอย่างไร” เป็นการโอ้อวดประสบการณ์ที่เหนือกว่า เยาะเย้ยให้อับอายว่าเป็นคนเสียชาติเกิด เพราะไม่รู้ว่าคุณสุขเหมือนกับได้ขึ้นสวรรค์นั้นเป็นอย่างไร โวหารอุปลักษณ์นี้แสดงความสำคัญของประสบการณ์ทางเพศว่ามีความวิเศษยิ่งขึ้นไปอีก โดยปราศจากความลังวรในอันตราย

บทสนทนาของเพื่อน 1 และเพื่อน 2 ที่เห็นการมีเพศสัมพันธ์เป็นกิจกรรมที่ต้องกระทำให้บ่อยมีฉะนั้นแล้ว อวัยวะจะใช้งานไม่ได้ “พระขรรค์นะมันต้องหมั่นลับ เก็บไว้นานๆ ระวังจะง่อยนะ” แสดงถึงความเข้าใจในเรื่องเพศที่ผิดๆของเยาวชน

ความด้อยประสบการณ์ที่ถูกทำให้เป็นปมด้อยนี้เอง ทำให้จันทโครพพร้อมที่จะทำตามเพื่อนโดยไม่ลังเล “จริงเหรอ...เอ๋อ...งั้นคืนนี้เราไปด้วยกันก็ได้”

บทสนทนาในบทละครเรื่อง จันทโครพฯ นี้ ชี้ว่าการสนองตอบความอยากรู้อยากลองที่มีมากในวัยรุ่น อาจจะทำลายชีวิตของเยาวชน โดยอาศัยแนวเทียบกับวรรณคดีเรื่องจันทโครบ ในตอนที่จันทโครพเปิดผอบเจอนางโมรา ให้ผู้ชมหรือผู้อ่านเห็นถึงลักษณะนิสัยข้างสงสัยของจันทโครพชัดขึ้น

จันทโครพ	มีอะไรอยู่ในนี้
คอรัส	สงสัย สงสัย สงสัย
จันทโครพ	พระเจ้าตาให้อะไรมา
คอรัส	สงสัย สงสัย สงสัย
จันทโครพ	แก้วแหวนเงินทอง
คอรัส	ทำไม ทำไม ทำไม
จันทโครพ	ท่านจะให้มาทำไม เราเป็นถึงลูกเจ้าเมือง เอ หรือ พระเจ้าตาจะหยอกเล่น
คอรัส	(เสียงพระเจ้าตา) ลองนึกให้ดีๆ
จันทโครพ	ต้องเป็นของสำคัญ
คอรัส	(เสียงพระเจ้าตา) สิ่งที่เจ้าแสวงหา สิ่งที่เจ้า ต้องการ (เสียงพระเจ้าตา) ลองนึกดูให้ดีดี อะไร สิ่งที่เราอยากได้ (ทำท่าจะเปิด)
จันทโครพ	(เสียงพระเจ้าตา) แม่นเดินทางกลางป่าเจ้าอย่า เปิดจำไว้เถิดรอเก็บไว้ให้ถึงที่
คอรัส	ทำไมจึงเปิดกลางป่าไม่ได้
จันทโครพ	ทำไม ทำไม ทำไม
คอรัส	ไม่มีเหตุผลเลย
จันทโครพ	(เสียงพระเจ้าตา) ลูกผู้ชายต้องรักษาสัตย์ อย่า ด่วนใจเร็ว
คอรัส	อืมใช่ อีกนิดเดียวก็ถึงเมืองแล้ว
จันทโครพ	อีกตั้งสองอาทิตย์
คอรัส	อีกตั้งสองอาทิตย์
จันทโครพ	แหม่ดูหนอย่น่า แหม่ดูนิดเดียวไม่ผิดสัญญา
คอรัส	เปิดมัย เปิดมัย เปิดมัย (ถามคนดู) เปิดลิ เปิดลิ
คอรัส	(พร้อม) เปิดลิ เปิดเลย

บทละครให้จันทโครพถามตัวเองขึ้นว่า “มีอะไรอยู่ในนี้” แล้วให้คอร์สกล่าวว่า “สงสัย สงสัย สงสัย” ซ้ำกัน 3 ครั้ง ย้ำให้เห็นความสงสัยของจันทโครพ และเมื่อจันทโครพถามต่อว่า “พระเจ้าตาให้อะไรมา” เพราะยังหาคำตอบไม่ได้ คอร์สก็ย้ำ “สงสัย สงสัย สงสัย” อีก 3 ครั้ง นี่คือการทำหน้าที่ด้านอารมณ์ของภาษา

เมื่อจันทโครพพยายามยุติข้อสงสัยด้วยคำตอบว่า “แก้วแหวนเงินทอง” คำตอบนี้ไม่มีน้ำหนักพอเพราะเขาก็มีสิ้นเหลือแล้ว คำถามของคอร์สที่ย้ำ “ทำไม ทำไม ทำไม” ถึง 3 ครั้ง ในช่วงต่อมาก็เท่ากับการย้ำความกระหายจะค้นหาคำตอบของจันทโครพมากขึ้น

จะสังเกตได้ว่า ผู้สร้างบทได้แสดงข้อสงสัยของจันทโครพควบคู่กับความอยากรู้ อยากเห็น อยากค้นหาคำตอบของจันทโครพ เราได้เห็นว่าเขาขาดปัญญาที่จะวินิจฉัยความเหมาะสมความควร จึงไม่ยอมเชื่อคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ที่ให้รักษาสัตย์ แต่เลือกการสนองความอยากรู้

จันทโครพ ทำไมจึงเปิดกลางป่าไม่ได้

คอร์ส ทำไม ทำไม ทำไม

จันทโครพ ไม่มีเหตุผลเลย

การที่จันทโครพหาเหตุผลไม่ได้ว่าทำไมพระเจ้าตาจึงห้ามเปิดผอบก่อนถึงเมือง ทำให้จันทโครพเกิดความสงสัยมากขึ้น คำพูดของพระเจ้าตาที่แฝงนัยยะ มีให้จันทโครพเปิดผอบก่อนเวลานั้น ก็ยิ่งทำให้จันทโครพอยากรู้ อยากเห็น มากขึ้นไปอีก แต่สิ่งที่เขาไม่ให้ความสนใจเลยก็คือคำสั่งสอนให้รักษาสัตย์และ อย่าด่วนใจเร็ว

คอร์ส (เสียงพระเจ้าตา) ลองนึกให้ดีๆ

คอร์ส (เสียงพระเจ้าตา) สิ่งที่เจ้าแสวงหา สิ่งที่เจ้าต้องการ

คอร์ส (เสียงพระเจ้าตา) ลองนึกดูให้ดีๆ อะไร

คอร์ส (เสียงพระเจ้าตา) แม่นเดินทางกลางป่าเจ้าอย่าเปิด จำไว้เถิดรอเก็บไว้ให้ถึงที่

คอร์ส (เสียงพระเจ้าตา) ลูกผู้ชายต้องรักษาสัตย์
อย่าด่วนใจเร็ว

บทละครให้เสียงคอรัสแทนเสียงในใจของจันทโครพที่ยั่วตัวเองให้ละเมิดคำสั่งสอน เพราะไม่ยอมอดทนต่อความสงสัย “เปิดมัย เปิดมัย เปิดมัย เปิดลิ เปิดลิ เปิดเลย” ภาษาในบทสนทนาจึงบอกผู้ชมหรือผู้อ่านว่า ความบกพร่องที่ไม่อดทนและไม่รักษาสัจย์ ทำให้เขาไม่อาจจะเอาชนะความอยากรู้ อยากลอง ในที่สุดเขาก็เปิดผอบและได้พบนางโมรา

บทละครกระตุ้นให้เราเทียบเคียงได้ว่า การเปิดผอบด้วยความอยากรู้อยากเห็นว่าจะไรคือสิ่งที่พระเจ้าตามอบให้และห้ามไม่ให้เปิดก่อนที่จะถึงเมือง ก็เหมือนกับความอยากรู้ อยากลอง เรื่องเพศจนต้องแสวงหาคำตอบจากเพื่อนและโสเภณี การเลือกที่ผิดพลาดของจันทโครพเช่นนี้ สะท้อนการเติบโตและการดำรงชีวิตอย่างไร้หลักยึดเหนี่ยวของวัยรุ่น

พระเจ้าตา ด้วยเจ้าเพียรเรียนสำเร็จเสร็จจะนี้ ก็ถึงที่มีรักได้ดังประสงค์
แม้พระขรรค์ฟันได้ดังใจจง อย่าทะนงตนไปไม่ได้การ

ที่พระเจ้าตากล่าวกับจันทโครพก่อนที่จะมอบผอบให้นั่นเป็นเพราะได้สังเกตเห็นความอยากรู้อยากลองด้วยความคึกคะนองของจันทโครพ ตั้งแต่ในช่วงวัยรุ่นมาก่อน ถึงตอนนั้นจันทโครพเรียนจบและเป็นผู้ใหญ่ก็ไม่ควรประมาท คำสอนว่า “แม้พระขรรค์ฟันได้ดังใจจง อย่าทะนงตนไปไม่ได้การ” ก็คือคำเตือนว่าควรระมัดระวังในการมีความสัมพันธ์ทางเพศ แต่คำสั่งสอนของพระเจ้าตานี้สายเกินไปสำหรับจันทโครพ เพราะความอยากรู้อยากลองเรื่องเพศของเขา ทำให้เขาใช้ “พระขรรค์” อย่างขาดประสพการณ์ ส่งผลให้เขาติดเชื้อเอ็ดส์ มาก่อนแล้ว

จะเห็นว่าบทละคร ใช้ภาษาเน้นความอยากรู้อยากลองอย่างต่อเนื่อง ให้ผู้รับเข้าใจผลร้ายของนิสัยไม่อดทนต่อความสงสัย คือ ตั้งแต่ช่วงที่จันทโครพไม่เข้าใจความเปลี่ยนแปลงของร่างกายตัวเอง แล้วเห็นพฤติกรรมทางเพศอย่างโจ่งแจ้งของพ่อ ถูกกระตุ้นด้วยการชักนำของเพื่อนๆ ที่มีประสพการณ์อย่างผิดๆ จนกระทั่งได้เรียนรู้เรื่องเพศกับโสเภณีและเพื่อนสาวที่รักสนุก สุดท้ายบทละครก็แสดงความขาดวุฒิภาวะของจันทโครพที่ไม่ได้พัฒนาขึ้นด้วยการศึกษา จึงเกิดพฤติกรรมรู้เท่าไม่ถึงการณ์อย่างน่าสลดใจ โดยเฉพาะเมื่อมีผลกระทบต่อบุริสุทธ์เช่น โมรา

2.2 ความโหยหารัก

ความโหยหารักที่แสดงผ่านบทเพลง สะท้อนความหวังในใจของจันทโครพที่ต้องการความรักความเข้าใจตั้งแต่ในวัยเด็ก ว่าเป็นสิ่งสำคัญที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตที่ผิดพลาดของเยาวชน

เพลง รักคืออะไร

สงสัยมานานแสนนาน จากวันวานจนถึงวันนี้
 อยากมีคนเข้าใจ ใครสักคน ใส่ใจ และคิดถึง
 ฉันเฝ้ารอ ทุกคราวที่ล้มลง จะมีคนเป็นกำลังใจ ใครสักคน
 รักคืออะไร เฝ้าถามใจตัวเอง ค้นหา นานแสนนาน
 ใครสักคนที่อยู่เคียงข้างเธอ เติมความฝันนั้นให้อบอุ่น
 เติมชีวิตนั้นให้สดใสก้าวไปพร้อมกัน
 รักคืออะไร เฝ้าค้นหาทุกเวลา
 ค้นหาเธอ จะมีจริงไหม หัวใจยังถาม
 เธอที่แสงงดงาม อยู่ที่ไหน ใจยังคอย....

บทเพลงนี้แสดงความโหยหาความรัก หลังจากจันทโครพแสวงหาความสุขและความสนุกกับผู้หญิงมากหน้าหลายตาซึ่งทุกครั้งเริ่มขึ้นและจบลงอย่างรวดเร็ว เขาพบว่าสิ่งที่ขาดหายไปคือ ความรัก

เมื่อวิเคราะห์ภาษาในบทเพลง “รักคืออะไร” เราพบว่าใช้ประโยคคำถามมากเป็นพิเศษ บอกความสงสัยอันยาวนานของจันทโครพตั้งแต่วัยเด็กว่า “รักคืออะไร เฝ้าถามใจตัวเอง ค้นหา นานแสนนาน” และ “รักคืออะไร เฝ้าค้นหาทุกเวลา ค้นหาเธอ จะมีจริงไหม หัวใจยังถาม เธอที่แสงงดงาม อยู่ที่ไหน ใจยังคอย...” คำถามนี้ปรากฏต่อเนื่องกับประโยคบอกเล่า ดังวรรคที่ว่า “อยากมีคนเข้าใจ ใครสักคน ใส่ใจ และคิดถึงฉันเฝ้ารอ ทุกคราวที่ล้มลง จะมีคนเป็นกำลังใจ ใครสักคน” และ “ใครสักคนที่อยู่เคียงข้างเธอ เติมความฝันนั้นให้อบอุ่น เติมชีวิตนั้นให้สดใส ก้าวไปพร้อมกัน” นั้นแสดงว่าเขารู้สึกโดดเดี่ยว เขาบรรเทาความโดดเดี่ยวด้วยการรอผู้ให้ความเข้าใจและจะอยู่เคียงข้างสักคนเดี๋ยวเท่านั้น แสดงถึงความต้องการกำลังใจจากใครสักคนที่ทำให้เขามีพลังที่จะทำความฝันให้เป็นจริง

คำว่า “เติมความฝัน” กับ “เติมชีวิต” เน้นการทดแทนสิ่งที่ขาดหายไปในชีวิตของจันทโครพ ผู้ดูจะเข้าใจได้ว่าความรัก ความเข้าใจ ตลอดถึงการให้กำลังใจนี้เองคือสิ่งที่จันทโครพแสวงหาอยู่ ถึงแม้เขาไม่แน่ใจเลยว่าผู้ที่เขาเฝ้านั้นจะมีจริงไหม ความโหยหาประกอด้วยความไม่อดทนนี้ ทำให้จันทโครพค้นหาความรักก่อนวัยอันเหมาะสมกับผู้หญิงมากหน้าหลายตา ลงเอยแต่เพียงการมีเพศสัมพันธ์ ซึ่งเป็นการค้นหาที่ผิดทาง

2.3 ความคับข้องใจ

ความคับข้องใจของจันทโครพ เป็นผลของการเลี้ยงดูเด็กอย่างผิดพลาดของพ่อแม่ นอกจากไม่ให้ความรู้ตามจังหวะที่เหมาะสมแล้ว ยังใช้การปรามด้วยการลงโทษ ซึ่งกลายเป็นการยั่วเย้ามากกว่าทำให้เกรงกลัว

จันทโครพ	ถามแม่แม่ไม่บอกหรือเธอจำ ถามพ่อพ่อกี่ว่า เดี๋ยวเจอหวาย
คอรัส	โธ่ตัวเราโตแล้วไม่เป็นชาย สุดจะอายุสาวสรร กำนัลนาง

เมื่อจันทโครพถามพ่อแม่เกี่ยวกับเรื่องเพศ เขากลับได้รับคำตอบว่าไม่ใช่เรื่องของเด็ก และยังไม่ถึงเวลา แต่ไม่อธิบายเหตุผลให้เข้าใจ จันทโครพเองก็พยายามที่จะถามพ่อแม่อีกหลายครั้ง แต่ทุกครั้งพ่อแม่จะหลีกเลี่ยงและบอกปิดไปเรื่องอื่น ยิ่งทำให้เขาเกิดความคับข้องใจมากขึ้น จนต้องกล่าวกับตัวเองเพื่อระบายความคับข้องใจนี้ให้ผู้ดู/ผู้อ่านรับทราบ ว่าเขาได้พยายามที่จะถามแม่แล้วแต่แม่ก็ไม่ได้บอกอะไร ถ้าถามพ่อ พ่อว่าเดี๋ยวเจอหวาย แสดงความหมายถึงการลงโทษ ที่จะตามมาหากจันทโครพถามหรือแสดงว่าคิดถึงเรื่องเพศอีก นั่นยิ่งทำให้จันทโครพเกิดความคับข้องใจยิ่งขึ้น เสียงคอรัสที่แทนเสียงในใจของจันทโครพแสดงถึงความคับข้องใจของเขายิ่งขึ้น เมื่อเขาเข้าใจว่าการแสดงความสามารถทางเพศเป็นเครื่องหมายของความเป็นชายอย่างที่พ่อทำให้เห็นแต่เขาทำไม่ได้ ความไม่ภูมิใจในความเป็นชายของตัวเอง ทำให้เขาอายนางกำนัล นั่นยิ่งแสดงความคับข้องใจในเรื่องเพศของจันทโครพ ความอยากรู้อยากลองและความรู้สึกด้อย จึงผลักดันให้จันทโครพมีประสบการณ์ก่อนวัย

2.4 ความมัวเมาหลงใหล

ความมัวเมาหลงใหล ที่แสดงในบทพูดของจันทโครพกับคอรัส แสดงถึงบุคลิกภาพอันขาดวุฒิภาวะ ไร้สติในการควบคุมตัวเอง นอกเหนือจากความด้อยประสบการณ์เรื่องเพศ จึงพ่ายแพ้ต่อการสนองอารมณ์จนสายเกินแก้

NARRATOR	แล้วถ้าติดโรคจะคุ้มเธอ
จันทโครพ	แต่เขาว่าป้องกันได้
คอรัส	อ้อ ด้วยการสวมปลอกพระขรรค์ก่อนใช้ฟันทุก ครั้ง
NARRATOR	อืมม์... ไซ้ นอกจากจะป้องกันโรคแล้ว ยังป้องกัน ท้องได้อีกด้วย
คอรัส	แต่...
คอรัส	ยุ่งยาก
คอรัส	ไม่เป็นธรรมชาติ
คอรัส	ไม่ทันใจตอนหน้ามีด
คอรัส	ไม่ชอบ ไม่เคย ไม่สนุก ไม่ใส่ ไม่ใส่ (พูดทีละคน)
จันทโครพ	งั้นก็ไม่ต้องใส่

บทพูดของคอรัส แทนเสียงพวกเพื่อนๆ ที่ช่วยยื้อให้จันทโครพคล้อยตาม จนไม่ได้สวม
ถุงยางอนามัยในขณะประกอบกิจทางเพศนั้น แสดงให้เห็นถึงความขาดวุฒิภาวะและความประมาท
มัวเมาของวัยรุ่น ทั้งที่จันทโครพรู้อยู่แล้วว่าการสวมถุงยางสามารถป้องกันโรคได้ แต่ก็ยังคล้อย
ตามว่าการใส่ถุงยางเป็นสิ่ง “ยุ่งยาก ไม่เป็นธรรมชาติ” และ “ไม่ทันใจตอนหน้ามีด” นั้นแสดงถึง
การให้ความสำคัญต่ออรรถกามเหนือความปลอดภัยของชีวิต การสรุปยั่วว่า “ไม่ชอบ ไม่เคย ไม่
สนุก ไม่ใส่ ไม่ใส่” คือเสียงกระตุ่น โน้มน้าวอย่างไว้วิจรรย์ญาณ แสดงว่าจันทโครพขาดวุฒิภาวะใน
การดำเนินชีวิตให้รอดพ้นภัยจากสิ่งยั่วยู่ในสังคมด้วยความมัวเมาในรสเพศนั่นเอง

ความมัวเมาหลงใหลของวัยรุ่น เป็นเหตุของพฤติกรรมทางเพศที่ผิด ซึ่งขัดถึงการขาด
วุฒิภาวะ สื่อถึงแก่นเรื่องการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยและเวลาที่เหมาะสมของวัยรุ่น ดังบทละครต่อไปนี้

NARRATOR	นัดเดทของหนุ่มสาว เริ่มขึ้นแล้วก็จบลงอย่างรวดเร็ว
คอรัส	กิน ดื่ม ดิ้น แล้วก็โงะ

“เริ่มขึ้นแล้วก็จบอย่างรวดเร็ว” แสดงความสัมพันธ์อย่างฉาบฉวยของหนุ่มสาวในยุคปัจจุบันที่มุ่งเสพสุขโดยไม่ไตร่ตรอง “กิน ต้ม ดิ้น แล้วก็โง่” ย้ำพฤติกรรมของผู้ติดยึดค่านิยมในสังคมบริโภค ความสัมพันธ์จะเริ่มจากการนัดออกไปกินและต้ม “ต้ม” หมายถึงการต้มสุรา ของมีนเมา รวมทั้งยาเสพติด ที่ยิ่งทำให้ไร้สติ ที่พบปะของวัยรุ่นก็คือผับหรือดิสโกเธคซึ่งเป็นสถานบันเทิง ที่กฎหมายห้ามเยาวชนอายุไม่ถึง 18 เข้าไปใช้บริการ แต่กลับปรากฏว่าสถานที่ดังกล่าวกลายเป็นแหล่งนัดหมายของวัยรุ่น ซึ่งเข้ามาเผชิญกับสถานะเสี่ยงเพราะรู้เท่าไม่ถึงการณ์ คือ การมีความสัมพันธ์ทางเพศที่เรียกว่า “โง่”

เมื่อพิจารณาคำว่า โง่ ที่ปรากฏในชื่อเรื่อง “จันทโครพตอน โง่...before time!” เราจะเข้าใจจุดมุ่งหมายของบทละครได้ว่าเน้นโทษของการมีเพศสัมพันธ์ก่อนเวลาของวัยรุ่นนั่นเอง

ในฉากที่จันทโครพได้เจอกับนางโมรา แล้วคิดไปว่าตนได้ “พบรัก” บทละครแสดงบุคลิกภาพ อันขาดวุฒิภาวะของจันทโครพชัดเจนยิ่งขึ้น

จันทโครพ	น้องคงยังไม่เคยรู้จักคำว่าความรัก
คอรัส	ความรัก
โมรา	แล้วพี่รู้จักดีแล้วหรือ
คอรัส	ความใคร่
จันทโครพ	เหมือนที่เกิดขึ้นกับพี่ตอนนี้
คอรัส	ความรัก ความใคร่ ความรัก ความใคร่
โมรา	ความรักมันง่ายตายอย่างนั้นหรือคะ
จันทโครพ	ความรักไม่ใช่สิ่งยุ่งยาก
โมรา	พี่จะทำอะไรนะ
จันทโครพ	อย่างเล่นตัวเลย ผู้หญิงสมัยนี้เขาไม่เล่นตัวกัน หรือก่เดี้ยวขึ้นคาน
คอรัส	การเริ่มต้นแบบเดิมๆ

วิเคราะห์ที่ได้ว่าทสนทนาที่เน้นคำว่า “ความรัก” และ “ความใคร่” สลับกันในช่วงที่ จันทโครพมีเพศสัมพันธ์กับโมรา เพื่อแสดงความมัวเมาของตัวละครเอก ที่ไม่สามารถแยกแยะสิ่งดี งามกับสิ่งมัวเมอออกจากกันได้ นั่นเป็นการย้ำถึงการขาดวุฒิภาวะและความด้อยประสบการณ์ของ จันทโครพเพิ่มขึ้น

จะเห็นได้ว่าคำกล่าวของจันทโครพที่กล่าวกับโมราว่า “น้องคงยังไม่เคยรู้จักคำว่าความ รัก” เป็นคำพูดที่แสดงภูมิรู้ว่าตนนั้นรู้จักความรักมาแล้วและเขาเข้าใจว่าการมีเพศสัมพันธ์กับผู้หญิง นั้นเป็นการแสดงออกซึ่งความรัก เมื่อคอรัสกล่าวย้ำคำพูดของจันทโครพว่า “ความรัก” โมราก็ถาม กลับไปว่า “แล้วพี่รู้จักดีแล้วหรือ” คอรัสกลับกล่าวว่า “ความใคร่” หมายความว่าคอรัสทำหน้าที่ แอ้งความเข้าใจของจันทโครพว่าสิ่งที่เขาเข้าใจว่าเป็น “ความรัก” นั้นที่แท้เป็นเพียง “ความใคร่” จึงย้ำ คำว่า “ความรัก ความใคร่ ความรัก ความใคร่” สลับกันถึง 4 ครั้งเพื่อแสดงความสับสนของ จันทโครพให้ผู้ชมได้ครุ่นคิดตาม

บทพูดต่อมาของโมราที่ว่า “ความรักมันง่ายตายอย่างนั้นหรือคะ” เป็นข้อแย้งว่า จันทโครพยังไม่เข้าใจว่าความรักคืออะไร เขายังมองว่าความรักเป็นเรื่องของการมีเพศสัมพันธ์ที่ ฉาบฉวย เมื่อเขาตอบว่า “ความรักไม่ใช่สิ่งที่ยุ่งยาก” ก็ย้ำให้เห็นความคิดที่มองความรักเพียงเรื่อง เพศรส ลือถึง “ความใคร่” ได้ชัดเจน สุดท้ายเมื่อคอรัสกล่าวถึงพฤติกรรมของจันทโครพว่า “เป็นการเริ่มต้นแบบเดิมๆ” ก็หมายความว่าจันทโครพไม่เคยเรียนรู้ ขาดสติไตร่ตรองว่าสิ่งที่ทำไป นั้นอาจจะทำร้ายตัวเองและผู้อื่น เพราะยังไม่เข้าใจความรัก จึงเห็นความรักครั้งนี้เหมือนเช่นที่เขา เคยมีกับผู้หญิงรักสนุกทั่วไป

2.5 ความสำนึกผิดและความรักแท้

ความสำนึกผิด ที่แสดงในบทพูดของจันทโครพและคอรัส ลือการเรี่ยไรเมื่อสายของ จันทโครพ การแสวงหาคำตอบยุติลงพร้อมกับความเข้าใจว่าตนผิดพลาดอย่างไร ผู้ชมจะรู้สึก เวทนาตัวละครมากขึ้น

จันทโครพ	ว่ามาสิโมรา เจ้าจะว่าพี่อย่างไรก็ได้ พี่ยอมรับผิด ทุกอย่าง พี่มันไม่รักดี ทุกอย่างมันเกิดขึ้นก่อนที่พี่จะเปิด ผอบ ก่อนที่จะพบน้อง
คอรัส	ความรัก ความตาย ความรัก ความตาย

จันทโครพ	พี่ขอโทษ พี่ไม่ได้ตั้งใจ น้องไม่ควรรับเคราะห์กรรมจากการกระทำของพี่ พี่ควรเชื่อพระเจ้าตา พี่ไม่ควรเปิดผอบก่อนเวลา
คอรัส	ความฝันพังทลาย ความรักหลอกหลวง
โมรา	พี่เปิดผอบก่อนเวลา พี่ทำลายความฝันของน้อง

คำพูดของจันทโครพที่พูดกับโมราถึงสิ่งที่เคยทำผิดพลาดไว้ในอดีตนั้น แสดงให้เห็นว่า เขาเข้าใจสาเหตุที่ต้องพบจุดจบ “ทุกอย่างมันเกิดขึ้นก่อนที่จะเปิดผอบ ก่อนที่จะพบน้อง” การใช้คำว่า “ก่อน” ซึ่งเป็นคำบุพบทที่แสดงความสัมพันธ์ของเหตุการณ์สองช่วงเวลา ทำให้ผู้ชมหรือผู้อ่านเห็นถึงความสำคัญของเวลามากยิ่งขึ้น นัยเรื่องเวลายิ่งทำให้รู้สึกสงสารตัวละครมากยิ่งขึ้นเพราะไม่มีใครสามารถย้อนเวลาเพื่อไปแก้ไขสิ่งที่เคยทำผิดพลาดไปในอดีตได้

ผู้ดู/ผู้อ่าน จะเห็นว่าจันทโครพเป็นคนที่น่าสงสารยิ่งขึ้น เมื่อเขาเพิ่งรู้ว่านี่ก็ในวันที่สายเกินไป ว่าสิ่งที่เขาแสวงหามาชั่วชีวิตนั้นคือความรัก ความเข้าใจ “พี่เปิดผอบก่อนเวลา พี่ทำลายความฝันของน้อง” การสำนึกผิดในการกระทำของตัวเอง พร้อมกับกล่าวโทษตัวเองที่ทำให้คนรักต้องทุกข์ใจ แต่ก็ไม่สามารถแก้ไขอะไรได้ “ในวันที่สายเกินไป” แสดงถึงโอกาสที่ผ่านเลยไป ความสำนึกผิดของตัวละครยิ่งทำให้เขาน่าสงสารมากขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงแก่นเรื่องของการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยและเวลาที่เหมาะสม ว่าทำให้ไม่สามารถแสวงหาความสุขที่ยั่งยืนได้

เมื่อบทละครแสดงความสำนึกผิดของจันทโครพ ให้ผู้ดู/ผู้อ่านรู้สึกสงสารตัวละครแล้ว หลังจากนั้นก็ได้แสดงความรักแท้ของโมราที่มีต่อจันทโครพ ทำให้จันทโครพกลับมีความหวังและกำลังใจที่จะเริ่มชีวิตใหม่

โมรา	พี่เจ็บปวดมากพอแล้ว น้องไม่อยากจะทำให้พี่เจ็บปวดไปมากกว่านี้
จันทโครพ	เราจะไม่ทำให้กันและกันต้องเจ็บปวด
คอรัส	เราไม่อาจย้อนเวลาไปแก้ไขวันวานได้
คอรัส	แต่เรายังมีวันพรุ่งนี้
โมรา	เรายังมีความฝัน
จันทโครพ	ความฝัน

โมรา

รักคือร่วมสร้างฝัน

ความรักแท้ที่โมรามีต่อจันทโครพ เป็นความรักที่เสียสละให้อภัย จึงพร้อมที่จะอยู่เคียงข้างคนรักไม่ว่าจะดีร้ายอย่างไร ดังที่เธอกล่าวว่า “พี่เจ็บปวดมามากพอแล้ว น้องไม่อยากจะทำให้พี่เจ็บปวดไปมากกว่านี้” ความจริงใจของโมราทำให้จันทโครพมีกำลังใจที่จะต่อสู้ต่อไป “เรายังมีวันพรุ่งนี้ เรายังมีความฝัน” ความฝันของเขาแสดงถึงความหวังของชีวิต แม้มีโอกาสเหลืออยู่น้อยเต็มที แต่ทั้งจันทโครพและโมราก็หวังที่จะได้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข คำพูดของโมรา “รักคือร่วมสร้างฝัน” แสดงให้เห็นถึงพลังของความรักแท้ที่ทำให้คนเราไม่ยอมสิ้นหวัง

3. มาลัยมงคล

หน้าที่ด้านอารมณ์และความงามของบทละครเรื่อง *มาลัยมงคล* ที่เด่นชัดและสัมพันธ์กับลักษณะนิสัยของตัวละคร โคร่งเรื่องและแก่นเรื่อง สามารถเห็นได้จาก บทละครที่เน้นอารมณ์ 3 ส่วน คือ ความทุกข์และความสุข ความโลภหลงและโทษ ความฟุ้งเฟ้อทางวัตถุและความโหยหารัก

3.1 ความทุกข์และความสุข

ความทุกข์ที่แสดงในบทพูดของมาลีและมาลา คือ ความหม่นหมองมืดมนมองไม่เห็นทางหลุดพ้น เหมือนไม่มีจุดหมายในอนาคตเพราะไร้ปัญญา

มาลี/มาลา	ข้าแต่พระคุณเจ้า ดวงวิญญาณแห่งข้าฯ จะล่องลอยไปสู่ภพใด
พระมาลัย มาลี	ดูกร ประสก สีกา เมื่อยังมีชีวิตอยู่ เจ้าไปหนใดมาบ้าง ส่วนข้า ทุกข์ระทมราวจมอยู่ในห้วงอเวจี ข้าจึงปรารถนาหลุดพ้นสู่ห้วงสวรรค์
พระมาลัย	ดูกร มนุษย์ อย่ายึดเอาสวรรค์แลนรกเป็นนิรันดร์ ของมุ่งสู่นิพพานอันสูงสุด เราจะพาเจ้าท่องไปในแดนนรกแลสวรรค์ ให้เจ้าพิจารณากรรมที่ก่อว่าควรจตุติวิญญาณ ณ หนใด ตามเรามาเถิด

บทสนทนาขึ้นอยู่กับในช่วงเปิดเรื่อง ตัวละครพระมาลัยซึ่งเป็นพระผู้ครองศีลครองธรรม และครองปัญญา สามารถท่องเที่ยวในดินแดนนรกและสวรรค์ ได้พบกับมาลาและมาลีซึ่งเป็นดวงวิญญาณที่ต้องทนทุกข์ทรมาน เมื่อมาลีกล่าวว่าตน “ทุกข์ระทมราวจมอยู่ในห้วงอเวจี ข้าจึงปรารถนา หลุดพ้นสู่ห้วงสวรรค์” เราจะเข้าใจได้ว่าสวรรค์เป็นที่ตั้งของความสุขในความคิดของคนทั่วไป แต่พระมาลัยกลับพูดห้ามว่า “ดูกร มนุษย์ อย่ายึดเอาสวรรค์แลนรกเป็นนิรันดร์ ขอจงมุ่งสู่นิพพานอัน สูงสุด” เมื่อตัวละครจนจบ ผู้ชมจะเข้าใจได้ว่าทางออกของปัญหาคือความรู้จักที่มาของความทุกข์ หรือการมีความรู้แจ้งที่จะอยู่เหนือโลกียสุข

การค้นหาหนทางแห่งการหลุดพ้นจากห้วงแห่งความทุกข์ ด้วยการพิจารณาความจริง จึงสัมพันธ์กับโครงเรื่องและแก่นเรื่อง คือ เมื่อตัวละครเจ็บปวดจากความทุกข์ จึงใคร่รู้อาจะหลุดพ้น จากทุกข์ได้อย่างไร เมื่อพระมาลัยนำพาไปสำรวจและทบทวนความผิดพลาดแต่หนหลัง ทั้งสองก็ได้ เรียนรู้ว่าการนรกและสวรรค์อยู่ที่จิต เพียงตระหนักในบุญบาปก็จะหลุดพ้นทุกขเวทนาและมีความสุข

พระมาลัย	ดูกร ประสก สীগา มนุษย์มีกรรมเป็นสิ่งที่กำหนด นรกและสวรรค์อยู่ที่จิต
คอรัส	นรกและสวรรค์อยู่ที่จิต
พระมาลัย	หากจิตมั่นอยู่ในกุศลย่อมส่งผลให้ใจปิติ แม้มกาย ถูกรายล้อมด้วยไฟ ก็กลับเย็นได้ด้วยใจมงคล
คอรัส	อดีตและอนาคตย่อมกำหนดโดยปัจจุบัน
มาลี	อดีตและอนาคตย่อมกำหนดโดยปัจจุบัน
พระมาลัย	เพียงตระหนักในบุญ ตระหนักในบาป ก็หลุด ห้วงเวทนา
มาลา	เพียงตระหนักในบุญ ตระหนักในบาป ก็หลุด ห้วงเวทนา
คอรัส	เพียงตระหนักในบุญ ตระหนักในบาป ตระหนัก ในกรรมที่สร้างไว้

บทสนทนาขึ้นอยู่กับในช่วงท้ายเรื่อง หลังจากพระมาลัยได้นำมาลาและมาลีพิจารณากรรมที่ตนก่อไว้ คำตอบของการหลุดพ้นจากห้วงของความทุกข์นั้น เป็นคำสอนที่ทำให้มาลาและมาลีเข้าใจแนวทางในการดับทุกข์ ว่าสวรรค์หรืออยู่ในอำนาจการกระทำหรือกรรมของมนุษย์นั่นเอง “นรกและสวรรค์อยู่ที่จิต” แม้ว่าตนอยู่ในความทุกข์ทรมานก็มีความสุขได้ ถ้าจิตตั้งมั่นในความดีและความดีที่กระทำในปัจจุบันนี้เองเป็นสิ่งที่กำหนดความหมายของอดีตและอนาคตได้ ดังที่พระมาลัยกล่าวว่า “อดีตเลือนลางคอย่อมกำหนดโดยปัจจุบัน” ดังนั้นหนทางหลุดพ้นจากความทุกข์ของมาลาและมาลีจึงขึ้นอยู่กับกรรมที่ตนทำอันเป็นกุศล ดังที่กล่าวตามที่พระมาลัยพูดกันว่า “เพียงตระหนักในบุญตระหนักในบาป ตระหนักในกรรมที่สร้างไว้ ก็จะหลุดพ้นห้วงเวทนา” นั้นหมายความว่า เพียงแต่มาลีและมาลาต่างตระหนักในบุญและบาปที่ตัวเองได้กระทำ ก็ไม่มีอะไรขัดขวางทางออกของปัญหาและการหลุดพ้นห้วงแห่งความทุกข์ได้

3.2 ความโลภหลงและโทสะ

ความรู้สำนึกที่แสดงในบทสนทนาของมาลา สัมพันธ์กับลักษณะเห็นแก่ตัว เห็นแก่ตัวของมาลา ซึ่งเป็นต้นตอของความด้อยจริยธรรมทางเพศและการกดขี่ระหว่างเพศ

มาลี มาลา! วันนั้นเธอก็เอากับเขาด้วยเธอ
มาลา ใครจะพลาดล่ะ ก็อีนั่นมันอ่อนโยน ไม่เอาก็เสียเซียงชายหมด
มาลี แล้วเธอรู้อีใหม่ว่า หลังจากนั้นปาเมลาเขาเป็นอย่างไร
มาลา ไม่รู้ มันผ่านไปแล้ว
มาลี เธอไม่รู้ เธอไม่รู้ว่าได้ร่วมทำร้ายปาเมลาไว้อย่างไร

ความรู้เมตตาของมาลา ขณะที่หลงในอำนาจคะและหลงงูมิใจในสถานะที่ได้เปรียบของตนในฐานะบุรุษเพศแสดงชัดเจนในคำพูดว่า “ใครจะพลาดล่ะ ก็อีนั่นมันอ่อนโยน ไม่เอาก็เสียเซียงชาย” มาลาไม่สนใจว่าสิ่งที่เขากระทำต่อปาเมลานั้น เป็นการทำร้ายผู้ซึ่งไม่มีทางสู้ หนาซ้ำยังโยนความผิดไปให้ปาเมลาว่า “ก็อีนั่นมันอ่อนโยน” เขาจึงกล่าวว่าสิ่งที่เขาทำลงไปนั้นไม่ใช่สิ่งที่ผิด “ไม่เอาก็เสียเซียงชายหมด” ความเห็นแก่ตัว เห็นแก่ได้ เป็นเหตุให้เล็งเลือกการรักษา “เซียงชาย” ซึ่งฟ้องความไม่เป็นลูกผู้ชายของมาลาอย่างชัดเจน

การบอกปิดของมาลา ไม่ยอมรับรู้ชะตากรรมของปาเมลาหลังจากที่พวกเขาทุ่มข่มขืนว่า “มันผ่านไปแล้ว” ยิ่งย้ำถึงความไร้สำนึกภายในใจของเขาที่เป็นคนใจดำมากขึ้น

ผู้สร้างบทละครได้ใช้ความไร้สำนึกต่อการกระทำผิด แสดงแก่นเรื่องของการทำร้ายกัน เป็นลูกโซ่ ความไร้สำนึก ทำให้คนเห็นแก่ตัวและมองผลประโยชน์ของตนเป็นหลัก โดยไม่ละอายใจ ว่าสิ่งที่ตัวเองกระทำนั้นเป็นการทำร้ายผู้อื่น

มาลา	แกเป็นเมียห้อย เป็นกระหรีเพื่อประชดพ่อของแก แกต่างหากทำร้ายตัวเองและแกยังทำร้ายฉัน
คอรัส	แกทำร้ายตัวเอง แกทำร้ายฉัน
มาลี	แกปล้ำปาเมลา จนห้องป่องต้องออกจากโรงเรียน แกทำร้ายผู้หญิง
มาลา	มึงเอาโรคมาติดกู
มาลี	มึงนะแหละเอาโรคนี้มาติดกู พวกผู้ชายชั่วๆ
มาลา	อีผู้หญิงร่าน อีบ้า
มาลี	ไอ้พวกหน้าตัวเมีย

บทสนทนาขึ้นอยู่กับในช่วงที่มาลาไปเที่ยวช้อปปิ้งโสเภณี และพบว่าปาเมลาผู้หญิงที่ถูกเขาทำร้ายกลายเป็นโสเภณี เช่นเดียวกับมาลี ผู้หญิงที่เขาเคยรัก มาลีได้ต่อว่ามาลาที่ทำร้ายปาเมลา แต่มาลากลบต่อว่ามาลีที่ทำร้ายเขาจนเรียนไม่จบ และทำให้เขาต้องติดเชื้อเอ็ดส์

การกล่าวโทษซึ่งกันและกันที่แสดงในบทสนทนานี้ สื่อถึงการทำร้ายกันเป็นลูกโซ่ บทสนทนาเน้นคำว่า ‘ทำร้าย’ ถึง 5 ครั้ง “แกต่างหากทำร้ายตัวเองและแกยังทำร้ายฉัน แกทำร้ายตัวเอง แกทำร้ายฉัน แกทำร้ายผู้หญิง” และได้ใช้คำพูดที่หยาบคายเพื่อทำร้ายจิตใจกัน “มึง แก กู อีผู้หญิงร่าน อีบ้า” ตลอดถึงใช้การเปรียบเทียบเพื่อแสดงความรุนแรงทางอารมณ์ “ไอ้พวกหน้าตัวเมีย” การด่าทอด้วยคำรุนแรงและหยาบคายต่อกันเช่นนี้แสดงถึงความไร้สำนึกและเห็นแก่ตัวของตัวละครทั้งสอง ที่เพิ่มความโกรธแค้นแก่กัน ต่างคนต่างไม่ยอมแพ้ การด่าทอและโยนความผิดให้กันและกัน จึงเป็นสิ่งที่น่าสลดใจ ทั้งมาลาและมาลีไม่เห็นว่ตนเป็นผู้ก่อความทุกข์นั้นขึ้นมาเอง สื่อถึงความเขลาของตัวละครชัดเจนยิ่งขึ้น

3.3 ความพึงพอใจทางวัตถุและความโหยหารัก

นอกจากความหลงใหลในกามารมณ์เหนือความรัก ตัวละครส่วนใหญ่ยังมีความมัวเมาหลงใหลในวัตถุ ดังบทพูดของคอรัส ซึ่งถึงการเลี้ยงลูกด้วยสิ่งปรนเปรอของพ่อที่มุ่งแต่ความสำเร็จทางเศรษฐกิจแทนที่จะให้ความรักความอบอุ่นแก่ลูก ว่ากลับทำให้มาลีอ้างว้างและโหยหาความรักมากขึ้นและยังเป็นเหตุของความขัดแย้งของเรื่องด้วย

คอรัส	อิงลิช ฟอกู สุดยอดตำราตีพิมพ์ ภาษาคล่อง ก่อนเทรฟ่าสู่อเมริกา
คอรัส	วอคแมน รุ่นใหม่ล่าสุด พร้อมคอลเลคชั่นธรรมชาติระดับใจ
คอรัส	กริ่งๆ กลางคืนโทรฟรี กลางวันหาที่หลบ
คอรัส	อินเตอร์เน็ต สื่อสารทั่วโลก โยงใยทั่วโลก
คอรัส	ตั้ง หนอง มีสตินมาแล้วคะ
คอรัส	เพชรตอกแตก เลอค่าอมตะนิรันกาล
คอรัส	ดันกันโดนัท
คอรัส	ปิ้งๆ งด
คอรัส	ลีวาย 506
คอรัส	ตะโกนลิ่ง
คอรัส	เครื่องหนังกาลิโรส
คอรัส	ชุดชั้นในกาโม
มาลี	พ่อ หนูอยากเจอแม่

บทสนทนาแสดงถึงอำนาจวัตถุนิยม ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้มาลีกับพ่อขัดแย้งกัน ความหลงใหลในวัตถุจะอำนวยความสะดวกสบาย ความมีหน้ามีตาในสังคม ทำให้ผู้เป็นพ่อมองข้ามความต้องการที่แท้จริงของลูก ว่าจริงๆ แล้วมาลีนั้น ต้องการที่จะพบแม่และต้องการความรัก ความเข้าใจในครอบครัว การเลี้ยงลูกด้วยวัตถุยิ่งทำให้เด็กอย่างมาลีโหยหาความรักความอบอุ่นมากขึ้น ดังกล่าวตอนท้ายสนทนาของคอรัสที่ระดมเอ่ยชื่อสินค้าฟุ่มเฟือยในวิถีชีวิตยุคใหม่ว่า “พ่อ หนูอยากเจอแม่” ความโหยหารักนี้เองส่งผลให้มาลีประชดชีวิต จนมีพฤติกรรมทางเพศที่ผิดพลาด

การใช้ภาษาที่แสดงถึงความมัวเมาหลงใหลในอำนาจของวัตถุนิยม โดยใช้การเสียดสีให้ขบขัน เป็นการประชดประชันความมัวเมาหลงใหลในวัตถุของคนในสังคม ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ชมเห็นถึงผลกระทบจากสังคมนิโคมานิยม เด็กสาวในชนบทต้องกลายเป็นโสเภณีเพียงเพราะพ่อแม่ต้องการโทรทัศน์เครื่องใหญ่ให้เหมือนคนอื่น ความมัวเมาหลงใหลในวัตถุของพ่อแม่นี่เองที่ทำให้ร้ายถูก

พ่อนางฟ้า 1	ไปกับน้ำเขาเถอะลูก นึกว่าเห็นแก่พ่อและแม่
แม่นางฟ้า 2	แม่รับเงินเขามาแล้ว จะให้อายบ้านพ่อกำนันเขา เธอ เขาซื้อทีวีเครื่องเบ้อเรื้อ
พ่อนางฟ้า1	ไปเถอะลูก
คอรัส	ใครใครค้า ค้า ใครค้าใคร ใครใครใคร ใคร ใครค้าใคร ใคร

ประโยคสุดท้ายที่คอรัสก่อกวในบทสนทนา แสดงถึงความมัวเมาหลงใหลในวัตถุของพ่อแม่ พวกเขามองลูกเป็นสินค้าที่จะขายได้โดยเสรี “ใครใครค้าค้า” คือ จำนวนในจารึกหลักที่ 1 สมัยสุโขทัยแสดงความสุขของไพร่ฟ้าประชาชน แต่ในที่นี้กลับเป็นที่มาของการกดขี่เบียดเบียนและความทุกข์ของเด็กผู้หญิง “ใครค้าใคร ใคร” เป็นการเล่นคำให้เห็นว่า ใคร คือความปรารถนาทางเพศ เป็นสิ่งที่ค้าขายได้ ผู้ที่ “ค้าใคร” ก็คือผู้ใคร หรือตกอยู่ในอันตรายด้วย

4. พิษฐาน...เอย

หน้าที่ด้านอารมณ์และความงามของบทละครเรื่อง พิษฐาน...เอย ที่เด่นและสัมพันธ์กับลักษณะนิสัยของตัวละคร โคร่งเรื่องและแก่นเรื่อง สามารถเห็นจากบทละครที่เน้นอารมณ์ 4 ส่วน คือ ความภูมิใจ ความน้อยเนื้อต่ำใจ ความสิ้นหวังกับการดิ้นรน ความว่าเหว่กับความรักและความผูกพัน

4.1 ความภูมิใจ

ความภูมิใจที่แสดงในบทพูดที่ดาวเรืองสวดมนต์ไหว้พระแล้วอธิษฐาน สัมพันธ์กับลักษณะนิสัยสมณะ ฟังพอใจในวิถีชีวิตที่พอเพียงของชาวนา

ดาวเรือง อีกไม่กี่วันก็จะเปิดเทอมแล้ว หนูชอบไปโรงเรียน
 แม่บอกว่าให้เรียนสูงๆ จะได้เป็นเจ้าของคน ได้ทำงานเป็นนาง
 พยาบาล หรือคุณครูใจดี หนูชอบเรียนหนังสือ แต่หนูไม่อยากเป็นนาง
 พยาบาลหรือครูหรอก หนูอยากเป็นสาวนาเหมือนอย่างพ่อแม่ พ่อเล่า
 ว่าตระกูลของเราทำนามาหลายชั่วอายุคน แผ่นดินไทยเป็นแผ่นดินของ
 ปลุกอะไรก็ขึ้นงอกงามไปหมด เราเป็นชาวนาปลุกข้าวให้คนอื่นๆกิน
 หนูภูมิใจที่เกิดเป็นลูกชานา เกิดชาติหน้าก็ขอเป็นชาวนาอีก

คำอธิบายของดาวเรืองที่ว่า “เกิดชาติหน้าก็ขอเป็นชาวนาอีก” สื่อถึงความมุ่งมั่น
 ปราศจากจะดำรงตนอยู่ในอาชีพชาวนาตลอดไป นอกจากเป็นอาชีพที่ราบรื่นกลมกลืนกับความ
 สมบูรณ์ของธรรมชาติดังกล่าวว่า “แผ่นดินไทยเป็นแผ่นดินของปลุกอะไรก็ขึ้นงอกงามไปหมด”
 ดาวเรืองยังมีความภาคภูมิใจในคุณค่าที่ “เราเป็นชาวนาปลุกข้าวให้คนอื่นๆกิน” คุณค่านี้ให้ความสุข
 พอแล้ว จึงไม่ต้องการผลประโยชน์หรือความฟุ้งเฟ้ออำนาจหรือทรัพย์สิน นั่นก็คือค่านิยมที่พึงพอ
 ใจในชีวิตที่พอเพียงเรียบง่าย จึงไม่เห็นว่าการอาชีพอื่นจะน่าเป็นมากกว่าชาวนา ต่างจากค่านิยมที่ให้
 เรียนเป็นเจ้าของคนคนที่ได้ยื่นกันเสมอ

ดาวเรืองยังกล่าวถึงการหาอาหารในธรรมชาติและการแบ่งปัน อีกทั้งการทำบุญว่า
 “...พ่อกับแม่จะพาไปหาปลาอีก ถ้าหามาได้เยอะๆ จะปันให้ลุงอิน ป้าบัวและคนอื่นๆและ
 จะทำห่อหมกไปถวายพระด้วย” ความสุขเหล่านี้เป็นความสุขของผู้มีคุณธรรมในชีวิตอย่างเหมาะสม
 คำร้องในบทเพลง ยิ่งย้ำความอึดเอมใจในวิถีชีวิตที่มีความสุขของชาวนา สื่อถึงความ
 ภูมิใจของดาวเรืองและชาวนาอื่นๆ ที่มีต่ออาชีพเกษตรกรรมชัดเจนยิ่งขึ้น

โอ้นอ โอ้นอ โอ้นอ นวลเอย.....

ความสุขแสนง่าย ยิ่งใหญ่ที่ได้ทำ คุ่มคำคุ่มคำ เหนื่อยเพื่อคนทั้งผอง
 รวงข้าวปลิวไสว แผ่นดินไทยสีทอง เราคือเกษตรกร กระจุกต้นหลัง
 ของแผ่นดิน

“ความสุขแสนง่าย ยิ่งใหญ่ที่ได้ทำ” แสดงวิถีชีวิตชาวนาที่ไม่ดิ้นรนแสวงหาสิ่งปรุง
 แต่งภายนอก พวกเขามีความสุขเมื่อได้ทำงาน ถึงแม้ต้องเหนื่อยที่ใช้แรง นั่นคือการปลุกข้าวเพื่อ

ให้พี่น้องชาวไทยกิน ดังคำที่กล่าวว่า “คุ้มคำคุ้มคำ เหนื่อยเพื่อคนทั้งผอง” นั่นเป็นความภาคภูมิใจของชาวนา ผลงานอันหล่อเลี้ยงด้วยธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ย้ำให้เห็นถึงความภูมิใจของชาวบ้านยิ่งขึ้น “รวงข้าวปลิวไสว แผ่นดินไทยสีทอง” สื่อถึงผลิตผลที่เจริญงอกงามทำให้คนทั้งประเทศมีข้าวกิน คำกล่าวที่ว่า “เราคือเกษตรกร กระดูกสันหลังของแผ่นดิน” เป็นโวหารอุปลักษณ์เปรียบเทียบเกษตรกร เป็นกระดูกสันหลังของแผ่นดิน โวหารนี้ได้ยินกันจนชินแต่ชาวนาก็ยังภูมิใจไม่เสื่อมคลายความภาคภูมิใจในชีวิตที่เรียบง่าย ที่กลมกลืนกับธรรมชาตินี้เอง ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ชมเข้าใจปัญหาชาวนายิ่งขึ้น เมื่อการพัฒนาเข้ามาทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่เกื้อกูลต่อวิถีชีวิตของพวกเขา

4.2 ความน้อยเนื้อต่ำใจ

ความน้อยเนื้อต่ำใจที่แสดงในบทร้องของชาวนา ที่ฝากความหวังกับพิธีกรรมพื้นบ้าน สื่อถึงความคับแค้นใจที่วิถีชีวิตของตนถูกการพัฒนาเอารวัดเอาเปรียบและครอบงำ โดยชาวนาก็ไม่สามารถต่อสู้อะไรได้ สอดคล้องกับแก่นเรื่องที่บ่งชี้ความไม่เป็นธรรมทางสังคม

ไอ้หนอ ไอ้หนอ ไอ้หนอ นวลเอย
 เกษตรกรรม เคยล้ำเคยเลิศ มาบัดนี้กลับเกิด หดหายไปสิ้น
 มาสร้างเขื่อนทางป่า แลกที่นาที่กิน สายน้ำสูญสิ้น นองแต่น้ำตาเรา
 ไอ้หนอ ไอ้หนอ ไอ้หนอ นวลเอย
 นางแมวจ้าวเอ๋ย ขอฟ้าขอฝน ให้เป็นน้ำมนต์ หลังรดนาข้า
 ให้ฝนตกลงมา ให้ฝนตกลงมา ให้ฝนตกลงมา หลังรดนาข้า
 เกิดนางแมวจ้าวเอ๋ย.....

การรำพึงรำพันของชาวนาถึงการสร้างเขื่อนทางป่า ที่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติอันเกื้อกูลต่อวิถีชีวิตของเกษตรกร จนน้ำท่วมต้องร่ำไห้ “นองแต่น้ำตาเรา” สื่อถึงความน้อยอกน้อยใจที่ไม่สามารถแข่งขันต่อความผันผวนเปลี่ยนแปลง ผู้ชมจะเข้าใจว่าผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการพัฒนานั้นก็คือ ชาวนา การพัฒนาเข้ามาแย่งทรัพยากรในชนบทและทำลายฐานทรัพยากรเพื่อเศรษฐกิจที่พอเพียงของชาวนา ทำให้เขาลี้ภัยหนีประดาตัว

การแห่หางแมวของฝนของชาวนา “ให้ฝนตกลงมา ให้ฝนตกลงมา ให้ฝนตกลงมา หลังรดนาข้าว เกิดนางแมวเอ๋ย.....” จึงเป็นความหวังสุดท้ายที่รางเลือนและเลื่อนลอย แสดงถึงความอับจนหนทางที่จะต่อสู้เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติกลับคืนมาดังเดิม

4.3 ความสิ้นหวังกับการดิ้นรน

ความสิ้นหวังที่จะมีชีวิตอย่างเดิม ผลักดันให้ดาวเรื่องดิ้นรนต่อสู้ต่อไป อารมณ์ดังกล่าวสัมพันธ์กับลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพของดาวเรื่องที่ไม่ใช่คนงอมืองอเท้า เมื่อไรอำนาจจะต้านทานความเปลี่ยนแปลง ต้องอพยพเข้าไปหางานทำในเมืองหลวง เหล่าชาวนามีแต่จะต้องเสี่ยงด้วยความมืดมนและอับจน ก่อนที่จะเผชิญกับความพินาศอย่างโดดเดี่ยว

เพลง พิษฐาน

พิษฐานเอ๋ย

มือหนึ่งลูกลือพาน พานเจ้าดอกดาวเรือง

ไอ้อนาถหนอชาวนา ไร้วาสนาจะรุ่งเรือง

ใครเขาจะเห็นใจ คนยากไร้ต่ำค่าเวลาเปลือง

เป็นชาวนาเลี้ยงแผ่นดิน เขาหยามหมิ่นให้แค้นเคือง

แม่โพสพเจ้าชา ลูกขอลาไปสู่มือง

ลูกขอไปตายเอาดาบหน้า แล้วยะเจ้าชาเอ๋ย

เอ๋ย เนมิต ให้เป็นดังพิษฐานเอ๋ย

ในบทเพลงนี้ผู้ดู/ผู้อ่าน ได้รับความสิ้นหวังของดาวเรื่อง ที่จะคงอยู่ในถิ่นเดิมอย่างปกติสุขไม่ได้อีกแล้ว ดาวเรื่องรำพึงรำพันถึงความทุกข์ยากของชาวนาว่า “ไอ้อนาถหนอชาวนา ไร้วาสนาจะรุ่งเรือง ใครเขาจะเห็นใจ คนยากไร้ต่ำค่าเวลาเปลือง” แสดงถึงความท้อแท้ที่จะคงความสุขในชีวิตไว้ได้อีกต่อไป เนื่องจากคุณค่าของชาวนาได้สูญสลายไปแล้ว ข้าจะถูกเหยียดหยามอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน ชัดกับคุณค่าที่ได้สร้างสมไว้ “เป็นชาวนาเลี้ยงแผ่นดิน เขาหยามหมิ่นให้แค้นเคือง” การพลัดพรากจากหลักยึดเหนี่ยวจึงต้องเกิดขึ้น “แม่โพสพเจ้าชา ลูกขอลาไปสู่มือง” ดาวเรื่องต้องเลือกทางเดินใหม่อย่างอาลัยอาวรณ์ ประโยคต่อมาที่กล่าวว่า “ลูกขอไปตายเอาดาบหน้า แล้วยะเจ้าชาเอ๋ย” ย้ำให้เห็นถึงความเสี่ยงที่มีหลักประกันน้อยมาก แต่ก็ไม่มีทางเลือกอื่น

การ “ขอไปตายเอาดาบหน้า” ึ่งๆที่ไม่รู้ว่าจะเป็นอย่างไรนั้น ยังดีกว่าต้องอดตาย สะท้อนให้เห็นถึงความสิ้นหวังในอาชีพเกษตรกรรมที่ดาวเรืองเคยภาคภูมิใจ ถึงขนาดพูดว่าเกิดชาติหน้าก็ขอเป็นชาวนาอีกได้เป็นอย่างดี ผู้ดู/อ่านจึงเข้าใจสาเหตุที่ทำให้ชาวนาเข้ามาทำงานในเมือง และส่งสารชานามากขึ้น คำว่า “พิษฐานเอย” ซึ่งกล่าวถึงในบทเพลงนี้ถึง 2 ครั้ง และตรงกับชื่อเรื่องของบทละคร น่าจะสื่อความหมายถึง ความปรารถนา เช่นเดียวกับกับคำว่า “อชิษฐาน” แต่เป็นความปรารถนาที่ล้มเหลวโดยสิ้นเชิง อย่างน่าเวทนา

4.4 ความว่าเหว่กับความรักและความผูกพัน

ความว่าเหว่ของดาวเรืองที่แสดงในบทสนทนากับพ่อและแม่ บ่งชี้สภาพความอ้างว้างเดียวดาย อันเป็นความขัดแย้งภายในอันหนักหน่วงของตัวละคร

พ่อ	พ่อคุณนานไม่ได้นะ เดี่ยวถ้าแก่อีกไม่จ่ายเงิน ไว้ตึกนี้เสร็จ พ่อ ได้เงินแล้วจะซื้อเสื้อใหม่ให้ลูก ตอนนีไปหาแม่เขาที่โรงงานก่อน ไปขอ ตุ๊กตาแม่เขาเล่นสักตัวก็ได้
ดาวเรือง	จ๊ะพ่อ
แม่	อย่าเพิ่งมายุ่งกับแม่ตอนนี้ได้ไหม แม่รีบทำงาน กลับไปก่อนไป

บทสนทนานี้อยู่ในช่วงพ่อแม่ของดาวเรืองเข้ามาทำงานขายแรงงานในเมืองหลวงจึงไม่มีเวลาดูแลลูกเหมือนเก่า และเริ่มใช้วัตถุชดเชยความรักให้ลูก ดาวเรืองจึงว่าเหว่เพราะพ่อแม่ไม่มีเวลาพูดกับตนเองเลย อย่าว่าแต่ได้ถามสารทุกข์สุกดิบ

บทละครยังแสดงความรักความผูกพันที่พ่อแม่มีต่อดาวเรืองโดยใช้เพลง “นกขมิ้น” ที่ปรากฏในฉากฝันของดาวเรือง สื่อถึงความปรารถนาที่จะได้รับการปลอบประโลมแต่ก็ไม่สามารถหาได้เพราะพ่อแม่ต้องทำงาน การขาดหายของการปลอบประโลมในครอบครัว ก็คือที่มาของความว่าเหว่ ผู้ชมและผู้อ่านจึงรู้สึกสังเวชสภาพของชาวนาในเมืองใหญ่ยิ่งขึ้น

เพลง นกขมิ้น

พ่อ	ไอ้เจ้านกขมิ้นเอย	เชิญเจ้าผินไผ่ลุ่มมาสู่เหย้า
แม่	นอนในกรงทองของเรา	จะคอยเฝ้าถนอมกล่อมให้นอน

พ่อ	จะมีให้เจ้ามีที่โตกเศร้า	จะโลมเล้าเจ้าขมื่นเหลืองอ่อน
พร้อม	ดอกเอ๋ยเจ้าดอกขจร	นกขมื่นเหลืองอ่อน คำนี้จะนอนไหน
	เอ๋ย.....	

“ไอ้” เป็นการเปล่งเสียงบอกความห่วงใยของพ่อที่เห็นดาวเรืองต้องโดดเดี่ยว นอนเดี่ยวดาย “เชิญเจ้าผืนไผ่ลุ่มมาสู่เหย้า” พ่อของดาวเรืองร้องเชิญให้ดาวเรืองได้มาอยู่ที่ซึ่งมีความรัก ความอบอุ่น คำว่า “เหย้า” แสดงถึงความสุข ความใกล้ชิด ความมั่นคง บ้านที่อบอุ่นปลอดภัย ส่วนแม่นั้นก็กล่าวแสดงความมุ่งหวังจะให้ความรักด้วยเพลงกล่อมแก่ดาวเรืองเช่นกันว่า “นอนในกรงทองของเรา จะคอยเฝ้าถนอมกล่อมให้นอน” เพื่อให้ลูกคลายความหวาดผวาจากการเร่ร่อนอย่างนกขมื่น “จะมีให้เจ้ามีที่โตกเศร้า จะโลมเล้าเจ้าขมื่นเหลืองอ่อน” คำร้องที่บอกว่าจะเล้าโลมดาวเรืองให้คลายเศร้าสร้อยในบทเพลง “นกขมื่น” เกิดขึ้นเพราะดาวเรืองรู้สึกโดดเดี่ยวอย่างถึงที่สุด จึงอยากจะได้รับความรัก ความอบอุ่น เหมือนตอนที่อยู่ในชนบท แต่ผู้ชมก็จะได้เห็นว่ามันเป็นได้เพียงความปรารถนาที่ไม่สมหวัง

เพลง “นกขมื่น” ยังแสดงความอ้างว้างเหมือนเด็กพเนจร ไม่รู้ว่าชีวิตหรืออนาคตจะเป็นอย่างไร “คำนี้จะนอนไหนเอ๋ย...” ซึ่งถึงชีวิตที่ต้องร่อนเร่พเนจรไม่รู้ทิศทางของดาวเรือง

5. หุ่นไล่กา

หน้าที่ด้านอารมณ์และความงามของบทละครเรื่องหุ่นไล่กาที่เด่นชัดและสัมพันธ์กับลักษณะนิสัยของตัวละคร โครงเรื่องและแก่นเรื่อง สามารถเห็นได้จากบทละครที่เน้นอารมณ์ 3 ส่วน คือ ความคับข้องใจ ความกล้าหาญกับความสำนึกในคุณค่าของจิตใจอันดีงาม และความรักกับความรู้จักคิด

5.1 ความคับข้องใจ

ความคับข้องใจที่แสดงในบทพูดของหุ่นไล่กา สัมพันธ์กับลักษณะนิสัยอ่อนแอ ขาดความเชื่อมั่นไม่รู้จักภาคภูมิใจในตนเอง ความรู้สึกนี้เป็นสาเหตุความขัดแย้งของเรื่องส่งผลให้หุ่นไล่กาออกมาเรียนรู้และแสวงหาคคุณค่าจนเข้าใจบทบาทของตน

หุ่่นไ่ล่ก่า ทำไ่ชีวิตเข้าถึงมีแต่ความอ้างว้าง โดดเดี่ยว ต้องทนแดด ทน
 ฝน ตลอดเวลา ทนให้อีกาพวกนั้นมารังแก ทั้งๆที่เข้าก็มีทุก
 อย่างเหมือนมนุษย์ ทำไ่เข้าถึงสนุกสนานไม่ได้ ทำไ่เข้าถึง
 ใ่ไม่ได้รับความรัก ความเอื้ออาทรอย่างมนุษย์ ทำไ่เข้าถึงทำอย่าง
 มนุษย์ไม่ได้ ทำไ่ ทำไ่ ทำไ่เข้าถึงเป็นมนุษย์ไม่ได้ ข้าอยากเป็น
 มนุษย์

การตั้งคำถามซ้ำแล้วซ้ำเล่าต่อเนื่องกันของหุ่่นไ่ล่ก่า แสดงความคับข้องใจในสภาพ
 หุ่่นฟางที่ต้องอยู่อย่างเสียบเหงากลางทุ่งนาตามลำพัง “ทำไ่ชีวิตเข้าถึงมีแต่ความอ้างว้างโดดเดี่ยว”
 ซ้ำยังไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงสภาพที่ทำให้เขาไม่สบายกายไม่สบายใจนี้ได้ “ต้องทนแดด ทนฝน
 ตลอดเวลา ทนให้อีกาพวกนั้นมารังแก” การใช้คำว่า “ต้องทน” ถึง 3 ครั้ง ย้ำถึงความคับแค้นที่ต้อง
 ดำรงอยู่อย่างไร้จุดหมาย นั่นสื่อว่าเขาไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของหุ่่นไ่ล่ก่า เขาจึงไม่มีความภูมิใจใน
 ตนเอง

เมื่อไม่มีความภาคภูมิใจในตนเอง ประกอบกับไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงสภาพที่เป็นอยู่ได้
 หุ่่นไ่ล่ก่าก็เกิดความคับข้องใจมากขึ้น จนต้องถามตัวเองว่า “ทำไ่เข้าถึงสนุกสนานไม่ได้ ทำไ่เข้าถึง
 ใ่ไม่ได้รับความรัก ความเอื้ออาทรอย่างมนุษย์ ทำไ่เข้าถึงทำอย่างมนุษย์ไม่ได้ ทำไ่ ทำไ่ ทำไ่
 เข้าถึงเป็นมนุษย์ไม่ได้ ข้าอยากเป็นมนุษย์” เขาไม่เพียงแต่ไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเท่านั้น ยัง
 ใ่ใฝ่ฝันจะเป็นสิ่งที่ไม่ใช่ตัวเอง คือ มนุษย์ และสงสัยว่าเหตุใดจึงเป็นไม่ได้ ซึ่งจะเห็นได้จากคำถาม
 “ทำไ่” ของหุ่่นไ่ล่ก่าถึง 6 ครั้ง หุ่่นไ่ล่ก่าคิดว่าการเป็นมนุษย์จะทำให้เขามีคุณค่าและมีความสุขมาก
 ยิ่งขึ้น นั่นแสดงความเขลาของตัวละครก่อนที่ออกไปเรียนรู้และพบว่าตนหลงผิด

ความไม่ภาคภูมิใจ เพราะไม่มีความเข้าใจบทบาทหน้าที่ของหุ่่นไ่ล่ก่า ซึ่งเกิดจาก
 ความคับข้องใจ 3 ส่วน พร้อมๆกัน คือ หุ่่นไ่ล่ก่าไม่อยากทนแดดทนฝน ไม่อยากทนให้อีกากลั่น
 แก่ล้ง ที่ลำคัณูเขาคิดว่ามนุษย์สามารถใช้ชีวิตได้อย่างสนุกสนานและสามารถทำทุกสิ่งที่ต้องการได้
 ความคับข้องใจนี้นำมาซึ่งความขัดแย้งส่งผลต่อการดำเนินเรื่อง ที่นำหุ่่นไ่ล่ก่าไปสู่การเรียนรู้จนเห็น
 คุณค่าตามบทบาทหน้าที่ของตนว่าไม่ได้อย่าไปกว่ามนุษย์

5.2 ความกล้าหาญกับความสำนึกคุณค่าของจิตใจอันดีงาม

เมื่อหุ่นไล่กาได้รับพรจากเวทดาให้เป็นมนุษย์และท่องเที่ยวไปกับก๊าบจนได้พบปีศาจ เขาต้องเผชิญเหตุการณ์ที่เรียกร้องความกล้าหาญให้ช่วยเหลือก๊าบที่ถูกต้นไม้จับตัวไว้ ความกล้าหาญที่ก๊าบกระตุ้นหุ่นไล่กาปรากฏได้เมื่อเขากลายเป็นมนุษย์ เพราะนั่นเป็นอารมณ์ความรู้สึก และคุณสมบัติของมนุษย์ ทำให้หุ่นไล่กาเอาชนะความกลัวและสิ่งชั่วร้ายได้

ก๊าบ อะไรแถวนั้นก็หยิบขึ้นมาฟาดมันเลย เร็ว แก็คือมนุษย์ แก็
ไม่ใช้หุ่นไล่กา แก็ต้องกล้าหาญ

หุ่นไล่กา กล้าหาญ (รู้สึกตัวและคิดถึงเหตุการณ์ตอนที่เด็กผู้หญิงเข้ามา
มาช่วยมันจากอีกา มันจึงรวบรวมความกล้าหาญ แล้วท้าวตฤแถวนั้น
หยิบขึ้นมาฟาดต้นไม้ปีศาจ) นี่แน่ ปล่อยเพื่อนข้าพระเจ้าปีศาจ

หุ่นไล่กา เป็นอะไรหรือเปล่าก๊าบ

ก๊าบ ไม่เป็นไร ขอบใจมาก หุ่นไล่กา ข้ายอมรับแล้วว่าแก็คือมนุษย์
แก็กล้าหาญมาก ข้ายอมแพ้

เมื่อก๊าบพูดถึงความกล้าหาญ หุ่นไล่กาก็เข้าใจเพราะเขาระลึกถึงเหตุการณ์ที่เด็กผู้หญิงช่วยเหลือเขาไม่ให้ถูกอีกาทำร้าย เขาประทับใจในเหตุการณ์นั้นมาก พอต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ซับซ้อนที่เขาต้องช่วยเหลือก๊าบ ผู้ซึ่งกำลังถูกต้นไม้กินคนทำร้าย เขาก็แสดงความกล้าหาญออกมาได้ ประสบการณ์ครั้งนี้ทำให้หุ่นไล่กาเกิดการเรียนรู้ว่าเขาสามารถชนะความกลัวด้วยความกล้าหาญ จนก๊าบกล่าวว่า “ข้ายอมรับแล้วว่าแก็คือมนุษย์ แก็กล้าหาญมาก ข้ายอมแพ้”

เมื่อหุ่นไล่กาได้รู้จักความกล้าหาญแล้ว ปีศาจได้นำเขากลับมาที่ทุ่งนาเดิม มันคิดที่จะกำจัดเขาเพราะเขารู้วิธีที่จะทำให้ปีศาจถูกขังในกล่องได้อีก หุ่นไล่กาต้องสู้กับสมุนปีศาจและปีศาจ ในที่สุดเขาค้นพบว่าต้องเอาชนะด้วยจิตใจที่ดีงาม ดังบทสนทนาว่า

ปีศาจ ฮ่าๆๆ เจ้าหุ่นไล่กาหน้าโง่เอ๊ย เจ้าไม่สามารถชนะข้าได้ง่ายๆ
หรอก

หุ่นไล่กา ทำไม เจ้าไม่เป็นอะไรเลย

5.3 ความรักกับความรู้จัก

ความรู้สึกที่แสดงในบทพูดของหุ่นไล่กาที่ยกมาในหัวข้อก่อน ซึ่งถึงการเริ่มเรียนรู้และเข้าใจคุณค่าของการดำรงอยู่ว่าอยู่ที่ความรับผิดชอบ จึงรู้ว่าตนควรจะทำหน้าที่ด้วยความรักและห่วงหาพันพิชพันอันอุดมสมบูรณ์ แต่เขาก็พบว่าหน้าที่หุ่นไล่กา ไม่เหมาะสมกับความเป็นมนุษย์

หุ่นไล่กา ...จริงสิตอนนี้ข้าเป็นมนุษย์แล้ว ข้าต้องทำหน้าที่เฝ้าทุ่งนาได้

ดีกว่ายืนเฉยๆแน่นอน เมื่อก็พวกอื่กก็ยังกลัวเลย

หุ่นไล่กา เออหะข้าจะกลับมาทำหน้าที่ของข้าละนะ อูย...ทำไมข้าถึง

ยืนเฉยๆเหมือนเดิมไม่ได้ เมื่อยเหลือเกิน

หุ่นไล่กา ร้อนอะไรอย่างนี้ โอ๊ย ข้าเคยทนได้นี่นา แล้วทำไม ทำไม

ตอนนี้ข้าทนไม่ได้

หุ่นไล่กา ไม่ไหวแล้ว ข้าทนไม่ได้ โอ๊ยหนาว ไม่ไหวแล้ว

บทสนทนานี้แสดงการสำคัญผิดว่ามนุษย์สามารถทำทุกอย่างได้ “ข้าผิดเองที่ทิ้งที่นี้ไปจริงสิ ตอนนี้ข้าเป็นมนุษย์แล้ว ข้าต้องทำหน้าที่เฝ้าทุ่งนาได้ดีกว่ายืนเฉยๆแน่นอน” เมื่อรู้ว่าตนสำคัญผิด เขาก็ได้เริ่มเรียนรู้ว่ามนุษย์ไม่สามารถทำหน้าที่แทนหุ่นไล่กาได้ มนุษย์ไม่สามารถทนยืนนานๆได้เหมือนหุ่นไล่กา “อูย... ทำไมข้าถึงยืนเฉยๆเหมือนเดิมไม่ได้ เมื่อยเหลือเกิน” และมนุษย์ไม่สามารถทนร้อนนานๆได้เหมือนอย่างหุ่นไล่กา “โอ๊ย ข้าเคยทนได้นี่นา แล้วทำไมตอนนี้ข้าทนไม่ได้” ตลอดจนไม่สามารถทนหนาวนานๆได้เหมือนหุ่นไล่กา “ไม่ไหวแล้ว ข้าทนไม่ได้ โอ๊ยหนาว ไม่ไหวแล้ว” เมื่อหุ่นไล่กาคิดว่ามนุษย์ไม่สามารถทำทุกสิ่งทุกอย่างได้ เขาก็ตระหนักถึงคุณค่าของหน้าที่ของตนและเกิดความภาคภูมิใจ อยากกลับไปเป็นหุ่นไล่กาดังเดิม “ถึงแม้ว่าข้าจะได้เป็นมนุษย์ที่สามารถทำได้ทุกอย่าง แต่ข้าก็ไม่สามารถเป็นหุ่นไล่กาได้อีกแล้ว ข้าต้องทนเห็นทุ่งนาที่เขียวขจีเขียวฉาบ ตายไปต่อหน้าต่อตานั่นหรือ ไม่ ไม่ ข้าต้องการเป็นหุ่นไล่กาตามเดิม” ในที่สุดโดยไม่รู้ตัวหุ่นไล่กาก็ได้เลือกที่จะเป็นหุ่นไล่กา โดยปฏิเสธความเป็นมนุษย์เพราะเขามีความรักห้องทุ่งและรักหน้าที่ของตน “ข้าควรกลับมารับผิดชอบและทำหน้าที่ของข้าให้ดีที่สุด” ซึ่งสัมพันธ์กับแก่นเรื่องที่ว่าถึงคุณค่าของหน้าที่ซึ่งเหมาะสมกับสถานะของบุคคล

อย่างไรก็ตามเราอาจกล่าวได้ว่าความรู้สึกดังกล่าวเกิดขึ้นได้เพราะความรัก และที่หุ่นไล่กาที่มีความรักก็เพราะเขาได้ผ่านการเป็นมนุษย์และได้รู้จักมีความกล้าหาญและมีความสำนึก

ในคุณค่าของจิตใจอันดีงามอย่างมนุษย์มาก่อนนั่นเอง

หน้าที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครและตัวละครกับผู้ดู/ผู้อ่าน

การที่ผู้วิจัยได้นำหน้าที่ด้านตอบรับของตัวละคร หน้าที่ด้านการตรวจสอบและหน้าที่ ยืนยันความเข้าใจ มาจัดเป็นหัวข้อเดียวกันเพราะเห็นว่าหน้าที่ทั้งสามแยกจากกันได้ยากและสับสน แล้วแต่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครและความสัมพันธ์ของตัวละครกับผู้ดู ซึ่งจะสร้างความ เข้าใจต่อบทละครได้

หน้าที่ตอบรับของตัวละคร เป็นหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งของภาษาในบทละคร ผู้แสดง ต้องสื่อสารกับตัวละครด้วยกันและหรือกับผู้ดู กล่าวคือ เมื่อตัวละครตัวหนึ่งพูดกับตัวละครอีกตัว หนึ่ง ตัวละครตัวหลังและผู้ดูเป็นผู้รับสารพร้อมกัน หรือตัวละครตัวหนึ่งอาจกล่าวกับผู้ดู ในกรณีนี้ ผู้ดูเป็นผู้รับสารโดยไม่มีตัวละครอื่น ทั้งตัวละครและผู้ดูเมื่อได้รับสาร ย่อมต้องคิด ตัดสินใจ พุดจาหรือมีปฏิกิริยาโต้ตอบ (วัลยา วิวัฒน์ศร, 2538 : 126) ในหัวข้อนี้การศึกษาปฏิกิริยาตอบรับ จากผู้รับสารจะเน้นปฏิกิริยาระหว่างตัวละครเท่านั้น ในส่วนปฏิกิริยาตอบรับจากผู้ดู จะพิจารณา ความคาดหวังของผู้ส่งสารในบทละครว่ามุ่งให้ผู้ดูคิดและรู้สึกอะไรบ้าง และความคาดหวัง ดังกล่าวจะกำหนดภาษาในบทละครอย่างไร

หน้าที่ด้านการตรวจสอบ จะเน้นการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารว่าดำเนินอยู่ อย่างไร ส่วนหน้าที่ด้านการยืนยันความเข้าใจนั้น จะเน้นที่ตัวรหัสที่ใช้เพื่อให้แน่ใจว่าผู้รับสารเข้าใจ ในรหัสที่ผู้ส่งสารใช้ โดยการพูดย้ำ พุดถามความหมายของคำที่อีกฝ่ายใช้ ซึ่งผู้รับสารที่เป็นตัว ละครด้วยกันจะแสดงผลของการสื่อสารดังกล่าว (วัลยา วิวัฒน์ศร, 2538 : 126-127)

จะเห็นได้ว่าหน้าที่ทั้งสามด้านนี้ มุ่งเน้นปฏิกิริยาของผู้รับสารเพราะเมื่อผู้รับสารตอบรับ ตรวจสอบและยืนยันความเข้าใจ ก็แสดงว่าผลของการสื่อสารจากผู้ส่งสารประสบความสำเร็จ

1. เจ้าลอบ

ผู้วิจัยพบว่าหน้าที่ทั้งสามอย่างนี้ เกิดขึ้นเมื่อผู้ส่งสารมุ่งให้ผู้รับสาร มีปฏิกิริยาตอบรับ ในทางใดทางหนึ่ง อันจะนำไปสู่พฤติกรรมต่างๆ อันเป็นปฏิกิริยาโต้ตอบซึ่งจะให้ความเข้าใจความ สัมพันธ์ระหว่างตัวละครและทำให้ ผู้ดู/ผู้อ่านเข้าใจด้วย บางครั้งบทละครก็พยายามสร้างปฏิกิริยา ตอบรับจากผู้ดูโดยตรง โดยเฉพาะในตอนจบเรื่อง

- ลอ เฮี้ย...ใครบังอาจมองหน้า มีปัญหาไอ้หน้าดำ
- คอรัส 1 เปล่าจ๊ะ.....
- ลอ ดี อย่าทำให้กูเคือง
เฮี้ย... แล้วเอ็งเป็นใครมายืนได้ อย่าให้กูโมโห เดี่ยวมีเรื่อง
- คอรัส 2 ข้ายืนอยู่หน้าหัวใครไอ้หน้าเหลือง
- ลอ อ้าวอย่างนี้หาเรื่องหมิ่นกู
เอ็งเหยียบหัวข้าก้านกรี (กับแก้ว ขวัญ) ไอ้แก้ว ไอ้ขวัญ มัน
เหยียบหัวข้า
- คอรัส 3,4 โหนหว่า
- ลอ (ตะคอก) มันเหยียบหัวข้า
- คอรัส 3,4 จ๊ะจ๊ะ มันเหยียบ
- ลอ อย่างนี้มันน่าเสียบให้เหมือนหมู
- คอรัส 2 เจ้าอย่าหาเรื่องข้า
- ลอ ก็เอ็งกล้าเหยียบหัวกู นั้นไงเหยียบหัวกู เกาฏุนั้นไง
- คอรัส 2 อย่างนี้ไม่สวย
- ลอ ช่วยไม่ได้ อย่าซ้ำ ชักดาบมาไวๆ พวกเอ็งถอยไปข้าจะราวี้

บทสนทนาที่อยู่ในช่วงนำเรื่อง เจ้าลอพยายามแสดงอำนาจให้ทุกคนเกรงกลัวเขา ด้วยคำพูดที่แสดงตนว่าอยู่เหนือผู้อื่น โดยคาดหวังว่าอีกฝ่ายจะยอมลงให้ สันเกตได้จากการใช้ประโยคคำถามเพื่อตรวจสอบปฏิกริยาแล้วให้คำชม พร้อมกับประโยคคำสั่งห้ามและข่มขู่ “เฮี้ย...ใครบังอาจมองหน้า มีปัญหาไอ้หน้าดำ” “ดี อย่าทำให้กูเคือง เฮี้ย...แล้วเอ็งเป็นใครมายืนได้ อย่าให้กูโมโห เดี่ยวมีเรื่อง”

ปฏิกริยาตอบรับอย่างทำทหายของชาวบ้าน ที่ใช้คอรัส 2 เป็นผู้กล่าวบ่งชี้การไม่ยอมรับอำนาจ จึงตอบโต้คำพูดข่มขู่ของเจ้าลอ ผลก็คือเจ้าลอก็ยิ่งแสดงความพาลเกร โดยเฉพาะการกล่าวโทษว่าอีกฝ่ายเหยียบเงาของตน คำพูดส่วนใหญ่ของเจ้าลอในช่วงนี้แสดงความก้าวร้าวไม่ยับยั้ง เช่น ใช้คำว่า “ก้านกรี” “อย่างนี้มันน่าเสียบให้เหมือนหมู”

คำถามหว่านล้อม “หนทางพิสูจน์ม้า กาลเวลาพิสูจน์ใจ มัวแต่คิดไม่ลงมือทำ จะพ้นกรรมได้อย่างไร” พ้นกรรมหมายถึงหลุดพ้นจากทุกข์หนัก ต้องกระทำความดี คือสารที่ก่อปฏิริยาให้เจ้าลอ พร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงตัวเองและคิดทำความดีให้เป็นจริง ผู้รับสารจะเข้าใจได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครเจ้าลอกับเพื่อน/แพง คือ ความสัมพันธ์ที่กำหนดด้วยความรักความเข้าใจและเห็นคุณค่า

เมื่อเจ้าลอได้รับกำลังใจจากเพื่อน/แพง เขาจึงคิดจะออกไปทำความดีอย่างที่ใฝ่ฝันไว้ แต่กลับถูกห้ามเพราะพระมารดาไม่เชื่อ คำพูดของพระนางบุญเหลือตรงข้ามกับเพื่อน/แพง คือ มีแต่การกล่าวโทษและปฏิเสธการรับฟัง อีกทั้งสั่งห้ามอย่างเด็ดขาดกับข่มขู่จะลงโทษ เห็นได้ว่าคำพูดของเจ้าลอไม่ได้รับปฏิริยาตอบรับอย่างที่เขาคาดหวังเลย คำพูดยืนยันความเข้าใจของพระนางบุญเหลือที่ตัดบทการชี้แจงของเจ้าลอ จึงเท่ากับการตอกย้ำกล่าวโทษอย่างซ้ำซากด้วยอคติ

บุญเหลือ	นั่นเจ้าจะไปไหน
ลอ	แม่!.....ข้าจะไป
บุญเหลือ	ไปตีรันฟันแทง
ลอ	ไม่ใช่...ข้าจะไป
บุญเหลือ	หนีการเรียน ไม่พากเพียร ไม่ตั้งใจ
ลอ	คือว่า.....ข้าจะไป
บุญเหลือ	ไปมั่วสุมกับกลุ่มเพื่อนเลว
ลอ	ไม่ใช่.....ข้าเพียงแต่จะไป
บุญเหลือ	ไปไหนก็ไม่ได้ไม่ยอมให้เจ้าเลว ทำแต่สิ่งชั่วร้าย
	สารเลว จะลงเหวเพราะเพื่อนทราม ไปไหนก็ไม่ได้ อยู่ที่นี่
	แหละแม่ขอห้าม ถ้าขึ้นคือออกไปเป็นได้ความ
ลอ	โธ่... ถูกห้ามจะทำอย่างไร

ความหวังดีแต่ขาดความเข้าใจของพระมารดาตัวเอง ทำให้เจ้าลอกลับไปสู่ภาวะขาดความมั่นใจในตนเอง เมื่อพระมารดาไม่ยอมรับและเชื่อใจว่าเจ้าลอจะกลับตัวได้ ไม่เพียงแต่ทำให้เจ้าลอขาดความมั่นใจในตนเองอีกครั้งหนึ่งเท่านั้น แต่ถึงกับทำให้เกิดความท้อแท้ในชีวิต จนตกเป็นทาสยาเสพติดในเหตุการณ์ต่อมา

- คอรัส ไปไม่กลับ กลับไม่ตื่น ฟันไม่มี หนีไม่พ้น ทุกคน
ต้องมา ยังมีเวลาตัดสินใจ (ซ้ำ)
- ลอ ลอเจ้าล้าล้าลั้ง ห่วงหลังพะวงหน้า ครอบครวอยู่เบื้องหลัง
ความหวังอยู่เบื้องหน้า ขอเติมความกล้าด้วยสลาเทิร สนั่นเหลือ
เกิน...น่าพิศมัย
- คอรัส ไปไม่กลับ กลับไม่ตื่น ฟันไม่มี หนีไม่พ้น ทุกคนต้องมา ยังมี
เวลาตัดสินใจ (ซ้ำ)
- ลอ ปล่อย ปล่อยซ้ำ ปล่อยซ้ำไป (ดิ้นรน) โอ๊ย ทำไม่ไม่มีแรง
- คอรัส สลาเทิร
- ลอ ออก ซ้ำจะออก ทางออกอยู่ทางไหน (พยายามออก)
ไยหนยันตาพร่ามัว
- คอรัส สลาเทิร
- ลอ ออก มันต้องมีทางออก ปัญหามีทางออก (พยายามคิด)
แต่ทำไมคิดไม่ออก
- คอรัส สลาเทิร
- ลอ ใคร ได้ยินไหม ช่วยซ้ำออกไป (พยายามตะโกน) ทำไม่ไม่มีเสียง
- คอรัส สลาเทิร
- ลอ เพื่อน/แพง, เพื่อน/แพง (เอื้อมมือหา) โอ๊ย เร็วแรงหายไปที่ไหน
- คอรัส สลาเทิร
- ลอ ความฝันอยู่เบื้องหน้า แต่ไขว่คว้ามาได้
- คอรัส สลาเทิร
- ลอ มาเถิดเข้ามาใกล้ จะคว้าไขว่เป็นของซ้ำ มาเถิด เข้ามาใกล้ จะ
คว้าไขว่...

การพูดซ้ำของคอรัสที่กล่าวซ้ำว่า “ไปไม่กลับ กลับไม่ตื่น ฟันไม่มี หนีไม่พ้น ทุกคน
ต้องมา ยังมีเวลาตัดสินใจ” เป็นเสียงมโนธรรมย้ำเตือนให้เจ้าลอได้คิดไตร่ตรองก่อนที่จะตัดสินใจ
ในตอนที่ได้ล่อเจ้าลอมาถึงประตูเมืองสอง เจ้าลอลอยากพบเพื่อน/แพงแต่การเข้าไปหาเพื่อน/แพงนั้น
เท่ากับว่าไปหาความตาย เจ้าลอว่าวุ่นปั่นป่วนใจ กลัวการเลือก เขาจึงเติมความกล้าด้วยการกิน

สลาเทร คอรัลจึงกล่าวย้ำประโยคเดิมอีก 2 ครั้ง เป็นเสียงเตือนสติเจ้าลอแต่ก็เปล่าประโยชน์ เพราะสลาเทรทำลายสติของเขา คำพูดย้ำว่า “ทุกคนต้องมา” หมายความว่า ความตายเป็นสิ่งที่ทุกคนไม่สามารถที่จะหนีพ้นได้ ส่วนที่ว่า “ยังมีเวลาตัดสินใจ” หมายความว่า ความเป็นความตายของเจ้าลอนั้น ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของเจ้าลอเป็นสำคัญ เน้นย้ำให้เห็นถึงความเล็ยงของชีวิต การเตือนสติเจ้าลอว่ายังมีเวลาตัดสินใจนั้น แสดงคุณค่าของความระมัดระวัง

การที่เจ้าลอมีปฏิกิริยาต่อคำเตือนของมโนธรรมในทางลบ คือ ไม่คิดที่จะหยุดไตร่ตรอง ซ้ำกินสลาเทรเพื่อเพิ่มความกล้า เขาก็ยังคิดไม่ออก ไม่มีเรี่ยวแรง ตาพร่ามัว ชาดสติ แสดงว่าเขาอ่อนแอจนมโนธรรมจุกจุกไม่ได้

ในช่วงท้ายของบทละครเจ้าลอ เมื่อเจ้าลอพ่ายแพ้ต่อกิลเลส ตกเป็นทาสยาเสพติดและจบชีวิตลงอย่างน่าเศร้า คอรัลได้ถามผู้ดู/ผู้อ่าน ว่าใครฆ่าเจ้าลอ ด้วยถ้อยคำที่ชวนให้ติดตาม

คอรัล เจ้าลอตายแล้ว ตายไปพร้อมกับความฝัน เจ้าลอตายแล้ว ใคร
 กันฆ่าเจ้าลอ เจ้าลอตายแล้ว มีสิ่งใดเหลือไว้หนอ เจ้าละ เข้มแข็ง
 พอที่จะมีชีวิตต่อไปไหม?

ถ้อยคำในตอนจบเรื่อง เป็นการเตือนสติผู้ดู/ผู้อ่าน ให้ใช้ชีวิตอย่างเข้มแข็ง โดยใช้ประโยคบอกเล่าและคำถามกระตุ้นเพื่อให้ผู้ชมได้ติดตาม ว่าใครฆ่าเจ้าลอ และการตายของเจ้าลอมีอะไรเหลือไว้ให้จดจำ ผู้ดู/ผู้อ่าน จะเข้าใจว่าเจ้าลอตายเพราะความอ่อนแอของตนที่ไม่สามารถชนะสิ่งชั่วร้ายได้ ดังนั้นบทละครจึงกระตุ้นให้เห็นคุณค่าของความเข้มแข็งซึ่งหมายถึงความเข้มแข็งทางจริยธรรมมากกว่าทางกายภาพ ดังประโยคที่ถามผู้ดู/ผู้อ่านว่า “เจ้าละ เข้มแข็งพอที่จะมีชีวิตต่อไปไหม?”

คอรัล นิทานจบแล้วแต่ชีวิตยังไม่จบ
 ดูละครย้อนดูตัวเรา
 เมื่อก็ใครห้ามเจ้าลอกินสลาเทร...ฉลาดเหลือเกินนะเจ้า
 เมื่อก็ใครห้ามเจ้าลอไม่ให้ข้ามแม่น้ำ...ฉลาดล้ำไม่เบา
 เมื่อก็ใครบอกเจ้าลอมิให้เข้าประตูเมือง...ปราดเปรื่องจริงนะเจ้า
 น่าฟัง...ทุกคนฉลาดคิด ฉลาดเตือน ไม่เลอะเลือนงี่เงา

เดือนเจ้าลอ แล้วอย่าลืมหะเล่า ต้องเดือนตัวเองเร่งเดือนตนให้
พันทัย... จึงได้ชื่อว่า แน่จริง

ความพินาศของเจ้าลอ เดือนสติดสอนใจผู้ดู/ผู้อ่าน ให้รู้เท่าทันความอ่อนแอที่เปิด
โอกาสให้คนเรตตกอยู่ในอำนาจสิ่งชั่วร้ายที่มีมากในสังคมปัจจุบัน ข้อความที่คอรัสพูดกับผู้ดู/ผู้อ่าน
โดยตรงว่า “นิทานจบแล้วแต่ชีวิตยังไม่จบ ดูละครย้อนดูตัวเรา” โน้มนำให้ผู้ดู/ผู้อ่าน ย้อนกลับ
มาคิดถึงปัญหาของตนว่าจะเทียบเคียงกับบทละครในแง่ใด เมื่อพิจารณาถ้อยคำที่คอรัสกล่าวชม
ความฉลาดที่ขั้วท้ามเจ้าลอ ไม่ให้กินสลาเทร ไม่ให้ข้ามแม่น้ำ มิให้ข้ามประตูเมือง ว่า “ฉลาดเหลือ
เกินหน้าเจ้า ฉลาดล้ำไม่เบา ปราดเบรื่องจริงนะเจ้า” ก็เห็นได้ว่าล้นแล้วแต่สื่อความหมายให้เห็น
ความสำคัญของความเท่าทันปัญหาโดยใช้สติปัญญา ดังที่ย้ออีกว่า “น่าทึ่ง...ทุกคนฉลาดคิด ฉลาด
เดือน ไม่เลอะเลือนโง่เขลา” การซ้ำคำว่า ฉลาด แสดงความมีวุฒิภาวะเพราะการไตร่ตรอง ส่วน
ฉลาดเดือน นั้นมุ่งสร้างความประทับใจให้เยาวชนช่วยจุดรั้งเพื่อนจากความหลงผิด

ต่อจากนั้นคอรัสพูดกับผู้ดู/ผู้อ่านโดยตรง คล้ายกับผู้ดู/ผู้อ่าน ก็คือขั้วหรือสติที่ช่วย
เดือนใจในลักษณะกำชับว่า “เดือนเจ้าลอ แล้วอย่าลืมหะเล่า ต้องเดือนตัวเองเร่งเดือนตนให้ พันทัย...
จึงได้ชื่อว่า แน่จริง” ท้ายข้อความนี้ใช้ถ้อยคำที่แสดงความท้าทาย กระตุ้นให้กระทำให้ได้
โดยให้คุณค่าแก่การเดือนตัวเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่กว่าการเดือนผู้อื่น

ส่วนหน้าที่ด้านการตรวจสอบ ซึ่งจะตรวจสอบการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารที่
เป็นผู้ดู/ผู้อ่าน ว่าดำเนินอยู่อย่างไรนั้น ผู้วิจัยพบว่าภาษาที่ทำหน้าที่นี้จะแทรกอยู่ในบางช่วงเป็นระยะ
สั้นๆ เพื่อดึงความสนใจของผู้ดู/ผู้อ่าน

คอรัส จะเอาอะไรบ้างละท่าน

ปู่เจ้า โง่จริงพับฝ่าไ้หน้าผี

เอาหมากกาละกีนี้ และความชั่วบัดลีเร่งหามา

คอรัส ความชั่วบัดลีอยู่ที่ไหน

กระดาศลีแดงนั้นไ้ (พร้อม) เออ... (กับคนดู) กระดาศลีแดง

นั้นไ้ เร่งส่งมา....

บทสนทนาขึ้นอยู่กับในช่วงหลังจากที่เจ้าลอเกิดความขัดแย้งกับพระมารดาที่ไม่ยอมเชื่อว่าเขาจะกลับตัวได้ ฉากต่อมาจึงเป็นฉากที่ปู่เจ้าจะทำลาเหรีให้เจ้าลอกิน ภาษาได้ทำหน้าที่ตรวจสอบการสื่อสารระหว่างตัวละครกับผู้ดู/ผู้อ่าน ในช่วงนี้เพื่อดึงความสนใจของคนดู/ผู้อ่าน โดยใช้ถ้อยคำเหมือนสนทนาด้วยโดยตรง “กระดาศสีแดงนั้นไง เร่งส่งมา” คอรัสในบทบาทสมมุญเจ้าก็ทำให้ผู้ดู/ผู้อ่านเกิดอารมณ์ร่วมในการช่วยหากกระดาศแดง ที่ใช้แทนความชั่วบัดสี และเป็นการดึงความสนใจให้เห็นตัวตนของความชั่วและสนใจผลกระทบต่อตัวเอกมากขึ้น

2. จันทโครพ ตอนโง๊ะ...before time!

จันทโครพ	เดี๋ยวนี้ผมรู้ว่ามันคืออะไร (คอรัส 2 คน วิดว้ายเข้ามา พระเจ้าพรหมทัดถือพระขรรค์หยอกเอ็น)
พรหมทัด	จะไปไหนจะคนงาม มา...มะ... มาเล่นพระขรรค์กัน ดีกว่า (นางสนมเหลือบซ้ายแลขวา)
สนม1	ว้าย...ไม่เอาเพคะเดี๋ยวพระมเหสีเห็นเข้า
สนม2	แหม...ไปเมืองเหนือมาเดือนหนึ่ง ไม่รู้จะคมเหมือน เดิมหรือเปล่า
พรหมทัด	อย่างนี้มันต้องพิสูจน์ (ทั้งสามเดินหัวเราะออกไป)
จันทโครพ	เล่นพระขรรค์ (หยิบมีดพลาสติกของตนออกมาลอง หันแล้วแอบดูพ่อโง๊ะ...)
สนม3	เสด็จแม่กลับมาแล้วรับสั่งให้หาเพคะ
จันทโครพ	เล่นพระขรรค์กันใหม่จะน้องสาว
สนม3	บ้า... อย่าทำเขี้ยวชิเพคะ เอาไว้ให้โตกว่านี้ก่อนชิ เพคะ
จันทโครพ	ทำไมล่ะ
สนม3	ต้องมีพระขรรค์ด้ามทองแบบผู้ใหญ่มาก่อนชิเพคะ (กระมิดกระเมี้ยนออกไป)

จันทโครพ แม่ฮะ...ผมอยากใช้พระขรรค์แบบพ่อ
 มเหสี ตายแล้วลูกไม่เอา เรื่องแบบนี้ไปถามพ่อเจ้าเอาเอง
 เอะ ไม่ใช่เรื่องของแม่

 จันทโครพ พ่อครับ...ผมอยากใช้พระขรรค์แบบที่พ่อใช้กับ...
 พรหมทัต อย่างงี้...นี่ไม่ใช่เรื่องของเด็ก
 จันทโครพ โธ่...พ่อผมโตแล้วนะครับ...ที่พ่อยังใช้ได้เลย ผม
 อยากใช้บ้าง
 พรหมทัต ถึงเวลาเจ้าก็จะได้ใช้ แต่ว่าตอนนี้ไปอ่านหนังสือ
 สอบเสียก่อน อย่ามาหมกมุ่นกับเรื่องพรรคนี้ เป็นลูกผู้
 ชาย รักต้องไม่ยุ่ง มุ่งแต่เรียน เข้าใจไหม
 จันทโครพ แต่....
 พรหมทัต (สวนขึ้นทันที) เอ๊ะบอกว่ายังไม่ถึงเวลา
 จันทโครพ ผมอยากลอง
 พรหมทัต ไปอ่านหนังสือ ยังไม่ถึงเวลาที่เจ้าจะรู้ไป!
 คอรัส ผมอยากรู้
 จันทโครพ ผมอยากรู้มันคืออะไรกัน โอ้พระขรรค์อยากมีอยาก
 หัดใช้

บทสนทนาขึ้นอยู่กับนางสนมอย่างไม่ระมัดระวัง เขาถามถึงความผิดปกติของร่างกายตอนอายุ 12 การใช้ถ้อยคำที่แสดงภูมิรู้ของจันทโครพว่า “เดี๋ยวนี้ผมรู้ว่ามันคืออะไร” สื่อถึงความเข้าใจแต่เป็นความเข้าใจที่ผิดพลาด “เล่นพระขรรค์กันใหม่จะน้องสาว” เป็นถ้อยคำที่แสดงถึงความเข้าใจที่ผิดพลาดหลังจากเขาได้เห็นตัวอย่างจากพระบิดาที่มีพฤติกรรมทางเพศกับนางสนมอย่างไม่ระมัดระวัง

หน้าที่ด้านการตอบรับของบทละครช่วงนี้ก็คือ เมื่อจันทโครพเข้าใจพฤติกรรมทางเพศอย่างผิดพลาดจากพระบิดาที่ไม่ระมัดระวังพฤติกรรมของตนเอง เขาก็อยากรู้ อยากลองแต่ไม่มีใครสนใจจะอธิบายหรือสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้กับเขา ไม่ว่าจะเป็นนางสนม พระบิดาและพระ

มารดา ต่างก็พยายามบอกปิดว่าไม่ใช่เรื่องของเด็ก และใช้ประโยคห้ามอย่างเด็ดขาดแต่ก็ยิ่งยั่วยุ
จันทโครพจึงมีปฏิกิริยาอยากรู้ อยากลองมากขึ้น

สนม 3 บ้า...อย่าทำเซียวซิเพคะ เอาไว้ให้โตกว่านี้ก่อนซิเพคะ

จันทโครพ ทำไมละ

สนม 3 ต้องมีพระขรรค์ด้ามทองแบบผู้ใหญ่ก่อนซิเพคะ

คำตอบของนางสนมซึ่งใช้ถ้อยคำกำกวม “ต้องมีพระขรรค์ด้ามทองแบบผู้ใหญ่ก่อน
ซิเพคะ” ไม่ช่วยให้จันทโครพเข้าใจเรื่องเพศ แต่กลับทำให้เขาสงสัยมากยิ่งขึ้น “ทำไมละ” จนเขาต้อง
ไปถามพระมารดา

จันทโครพ แม่ฮะ...ผมอยากใช้พระขรรค์แบบพ่อ

มเหสี ตายแล้วลูกไม่เอา เรื่องแบบนี้ไปถามพ่อเจ้าเอเอง เถอะ ไม่ใช่
เรื่องของแม่

คำอุทานและคำพูดปฏิเสธที่จะตอบคำถามของจันทโครพ นั้นสื่อถึงความไม่เข้าใจของ
พระมารดาที่มองเรื่องเพศเป็นเรื่องที่น่าละอายและเป็นเรื่องของผู้ชาย การไม่อธิบาย ไม่ให้คำตอบ
ทำให้จันทโครพอยากรู้ อยากลอง จนต้องไปถามพระบิดาเอง แต่ก็ไม่ช่วยให้สถานการณ์ดีขึ้น

จันทโครพ พ่อครับ... ผมอยากใช้พระขรรค์แบบที่พ่อใช้กับ...

พรมหัทธ ออย่าง...นี่ไม่ใช่เรื่องของเด็ก

จันทโครพ โห...พ่อผมโตแล้วนะครับ...ที่พ่อยังใช้ได้เลย

พรมหัทธ ถึงเวลาเจ้าก็จะได้ใช้ แต่ว่าตอนนี้ไปอ่านหนังสือ
สอบเสียก่อน อย่ามาหมกมุ่นกับเรื่องพรรคนี้ เป็นลูกผู้
ชาย รักต้องไม่ยุ่ง มุ่งแต่เรียน เข้าใจไหม

บทสนทนานี้แสดงว่าความสัมพันธ์ระหว่างจันทโครพกับพระบิดามารดาและนางสนม
เป็นไปอย่างฉาบฉวย การที่ผู้ใหญ่ใช้การห้ามปรามไม่ให้ถามและกระทำบางสิ่งโดยปราศจากคำ

อธิบายที่ชัดเจน ยิ่งทำให้จันทโครพอยากทดลองมากขึ้น จนต้องไปค้นหาคำตอบในเรื่องที่สงสัยกับเพื่อนๆและสื่อลามกต่างๆ

เพื่อน1	เฮ้า...เอาไปศึกษาก่อน คินนี้จะได้โจ๊ะ พรีเมๆ
จันทโครพ	(ยิ้ม) โจ๊ะ พรีเมๆเหรออ
ทุกคน	โจ๊ะ พรีเม ะๆๆๆๆ

บทสนทนาขึ้นอยู่กับช่วงที่จันทโครพเรียนรู้เรื่องเพศศึกษาที่ผิดพลาดกับเพื่อนและสื่อลามก คือ เมื่อเพื่อน 1 บอกให้จันทโครพและเพื่อนๆนำวิดีโอลามกไปศึกษาแล้วจะได้ “โจ๊ะ พรีเมๆ” จันทโครพและเพื่อนๆก็ได้พูดย้ำคำว่า “โจ๊ะ พรีเมๆ” แล้วยิ้ม นั่นแสดงว่าภาษาได้ทำหน้าที่ด้านการยืนยันความเข้าใจระหว่างจันทโครพกับเพื่อนๆ ที่ต่างก็เข้าใจความหมายของคำว่า “โจ๊ะ พรีเมๆ” โดยคิดว่าการมีเพศสัมพันธ์นั้นเป็นเรื่องสนุกและท้าทาย ความเข้าใจเช่นนี้ประกอบกับการเรียนรู้เรื่องเพศจากวิดีโอลามก ยิ่งกระตุ้นความอยากรู้ อยากลอง จนมีพฤติกรรมอย่างสุ่มเสี่ยงในตอนต่อมา

คอรัส	ไ้เป็นแล้วไ้มี๊ยย
จันทโครพ	อือ...แต่...
คอรัส	อย่างนี้แหละไ้ยย หลักสูตรเร่งรัด
จันทโครพ	แบบที่มันดีกว่านี้มีมี๊ยย
คอรัส	ก็เป็นที่แล้วนี้หว่า ที่นี้ไ้ยากจะหาแบบไหนก็ได้
คอรัส	เพื่อนสาวรักสนุก นักเรียน นักศึกษาเป็นไ้
คอรัส	ซิงๆ สด สะอาด ปลอดภัย
NARATOR	รู้ไ้ไ้ไ้ไ้ไ้ ร้กสนุกระวังจะต้องทุกข์ถนัด

เมื่อเพื่อนนำจันทโครพไปเรียนรู้เรื่องเพศในทางที่ผิดกับโสเภณี ถ้อยคำคิกคะนองแสดงถึงความเข้าใจที่ผิดพลาดในเรื่องเพศ โดยพูดถึงประสบการณ์ทางเพศกับโสเภณีว่าเป็น “หลักสูตรเร่งรัด” การเรียนรู้ครั้งนี้ของจันทโครพยิ่งทำให้เขามีความเข้าใจที่ผิดๆในเรื่องการมีเพศสัมพันธ์มากยิ่งขึ้น โดยมุ่งตักตวงความสุขโดยไม่หยุดยั้ง จึงตั้งคำถามแบบเรียกร้องว่า “แบบที่มันดีกว่านี้มีมี๊ยย” ความผิดพลาดสำคัญอยู่ที่ความคิดว่าเพื่อนหญิงเป็นสาวพรหมจรรย์จึงไม่ได้คิด

ป้องกันตัวเอง จนติดเชื่อเอดส์ในที่สุด ความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครจันทโครพกับเพื่อนที่โรงเรียน แสดงว่าความอยากรู้อยากลองในเรื่องเพศเป็นสิ่งที่เด็กผู้ชายให้ความสนใจ แต่เมื่อพวกเขาไม่ได้รับ คำอธิบายจึงแสวงหาคำตอบกันเอง และความต้อยประสพการณ์ ก็ทำให้พวกเขามีพฤติกรรมทาง เพศที่ผิดพลาดเหมือนกัน ในตอนท้ายของบทสนทนาที่มีเสียงของ NARRATOR พูดกับผู้ดู/ผู้อ่าน แหย่ความคิดของเด็กเหล่านี้ เหมือนจะแนะว่าจะมีสิ่งเลวร้ายตามมา

ในช่วงท้ายของบทละครจันทโครพฯ บทละครได้ทำหน้าที่ตอบรับ คือ เมื่อจันทโครพ แสวงหาประสบการณ์ทางเพศอย่างผิดพลาดจนเป็นเอดส์ เขาต้องจบชีวิตไปพร้อมกับความรักที่เขา เพิ่งรู้จักว่ามันเป็นสิ่งที่ดีงามในวันที่สายเกินไป NARRATOR ได้กล่าวถ้อยคำที่ชวนให้ผู้ดู/ผู้อ่าน คิดตามดังนี้

NARRATOR เรื่องราวความรักของเขาและเธอจบลงแล้ว แต่
ความรักของเรายังคงอยู่ เลือกที่จะให้โอกาสที่ดีแก่
ตนเองเพราะคุณยังมีวันนี้ ยังมีโอกาสที่จะค้นหาความรัก
ที่เข้าใจ

ถ้อยคำที่ NARRATOR กล่าวมุ่งโน้มน้าวให้ผู้ชมได้คิดตาม เริ่มด้วยการนำมาสู่โลก แห่งความเป็นจริง ว่าความรักในเรื่องจันทโครพฯ จบลงแล้ว “แต่ความรักของเรายังคงอยู่” เพื่อให้ ผู้ชมได้ย้อนกลับมาระลึกว่าความรักซึ่งมีค่าของตนยังไม่ได้จบสิ้นลงอย่างของตัวเอก แล้วจึงกล่าว เป็นประโยคคำสั่งเชิงชี้แนะว่า “เลือกที่จะให้โอกาสที่ดีแก่ตนเองเพราะคุณยังมีวันนี้ ยังมีโอกาสที่ จะค้นหาความรักที่เข้าใจ” การนำชีวิตของจันทโครพมายกเป็นตัวอย่างให้เข้าใจถึงความเปลืองปล้ำ ด้วยความอยากรู้อยากลองและรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เป็นสิ่งที่ย้ำเน้นความสำคัญของการเลือกและ โอกาสของผู้ชมที่จะแสวงหาความรักอย่างมีสติ

ผู้วิจัยพบว่าหน้าที่ด้านการตรวจสอบการติดต่อสื่อสารระหว่างตัวละครกับผู้ชมในบท ละครเรื่องจันทโครพฯ นั้น ได้ใช้วิธีการสรุปหมวดปมเรื่องราวในแต่ละช่วงของเหตุการณ์ กับผู้ชม โดยตรง เพื่อให้ผู้ชมได้เข้าใจและร่วมตระหนักถึงปัญหาขณะชมการแสดง

NARRATOR การเรียนรู้อันแสนสั้น กับครูผู้เอ็นชากับและไม่ใส่ใจกับ
การสอน (กับคนดู) สำหรับหนุ่มน้อยที่คิดจะหาความรู้
เรื่องเพศศึกษาจากโสเภณี คุณอาจจะพบว่ามันเป็นเรื่องที่

เหลวไหลที่สุด เพราะพวกเธอเหล่านั้นไม่สนใจอะไร
นอกจากต้องการให้กิจกรรมนั้นผ่านพ้นไปโดยเร็วที่สุดเท่า
ที่จะเป็นไปได้ แล้วนั้นก็ไม่ได้ทำให้เรารู้อะไรเพิ่มขึ้น

บทสนทนาขึ้นอยู่กับในช่วงหลังจากที่จันทโครพไปเที่ยวโสเภณี คำพูดที่ทำหน้าที่ด้านการ
ตรวจสอบการสื่อสารระหว่างตัวละครกับผู้ดู/ผู้อ่าน คือ คอรัสได้บอกผู้ดู/ผู้อ่าน ถึงสิ่งที่จันทโครพ
ทำลงไปว่าเป็นสิ่งที่เหลวไหลที่สุดโดยใช้ถ้อยคำเฉพาะเจาะจงถึงคนดูโดยตรงว่า “คุณอาจจะพบว่า
มันเป็นเรื่องที่เหลวไหลที่สุดที่หวังจะได้ความเข้าใจเรื่องเพศศึกษาที่ถูกต้องจากโสเภณี” จากนั้นก็ได้
ใช้ถ้อยคำที่ให้เหตุผลต่อเนื่องกับผู้ดูว่า “เพราะพวกเธอเหล่านั้นไม่สนใจอะไร นอกจากต้องการให้
กิจกรรมนั้นผ่านพ้นไปโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ แล้วนั้นก็ไม่ได้ทำให้เรารู้อะไรเพิ่มขึ้น” การ
บอกกับผู้ชมนอกจากสามารถตรวจสอบการสื่อสารระหว่างผู้แสดงกับผู้ดู/ผู้อ่านแล้ว ยังสามารถสรุป
ประเด็นแต่ละช่วงของเหตุการณ์ เพื่อให้ผู้ดู/ผู้อ่านตระหนักถึงปัญหา ได้ชัดยิ่งขึ้น

3. มาลัยมงคล

มาลี/มาลา	ข้าแต่พระคุณเจ้า ดวงวิญญาณแห่งข้าจะล่องลอย ไปสู่ภพใด
พระมาลัย	ดูกร ประสก ลีกา เมื่อยังมีชีวิตอยู่ เจ้าไปหนใดมา บ้าง
มาลี	ส่วนข้าฯ ทุกข์ระทมราวจมอยู่ในห้วงอเวจี ข้าฯจึง ปรารถนาหลุดพ้นสู่ห้วงสวรรค์
พระมาลัย	ดูกร มนุษย์ อาย่ายี้ด เอาสวรรค์แลนรกเป็นนินทร ของมุ้งสู่นิพพานอันสูงสุด เราจะพาเจ้าท่องไปใน ดินแดนนรกและสวรรค์ ให้เจ้าพิจารณากรรมที่ก่อว่าควร จุติวิญญาณ ณ หนใด ตามเรามาเถิด

หน้าที่ตอบรับในบทสนทนานี้เห็นได้จากคำห้ามของพระมาลัยที่ต่อด้วยคำสั่งต่อมาลา
และมาลี คำพูดดังกล่าวเป็นปฏิกิริยาตอบรับการแสดงความปรารถนาหลุดพ้นจากความทุกข์และ

เป้าหมายที่คาดไว้ โดยการใช้อภัยคำวิงวอนขอร้อง แสดงถึงความทุกข์ให้พระมาลัยช่วยพวกเขา “ส่วนข้าฯ ทุกข์ระทมราวจมอยู่ในห้วงอเวจี ข้าฯจึง ปรารถนาหลุดพ้นสู่ห้วงสวรรค์” คำตอบของพระมาลัยชี้ว่าความหลงและยึดติดกับสวรรค์ว่าเป็นทางออกแห่งทุกข์นั้น เป็นความเข้าใจที่ผิด พระมาลัยจึงกล่าวสั่งให้หันไปสูเป้าหมายที่ยิ่งใหญ่กว่า คือ นิพพานแต่จะต้องเริ่มต้นด้วยการพิจารณากรรมของแต่ละคนให้เข้าใจตัวเองอย่างถ่องแท้เสียก่อน

ปาเมลา น้ำหน้าอย่างพวกแกะนะ ไม่ได้อับฉันทรอก โธ่ ใ้อู่ไก่อ่อน
 ธรรม อี...เดี่ยวู้ผล เฮี้ยซ้มแม่งเลย

 มาลี มาลา! วันนั้นเธอก็เอากับเขาด้วยเหอ
 มาลา ใครจะพลาดล่ะ ก็อีนั่นมันอ่อย ไม่เอาก็เสียเซิงชายหมด
 มาลี แล้วเธอรู้อู้เหมาว่า หลังจากนั้นปาเมลาเขาเป็นอย่างไร
 มาลา ไม่รู้อู้ มันผ่านไปแล้ว
 มาลี เธอไม่รู้ เธอไม่รู้ว่าได้ร่วมทำร้ายปาเมลาไว้อย่างไร
 พระมาลัย เขารู้ เขาย่อมรู้แก่ใจดี ว่าสวรรค์ที่เคยมีได้เปลี่ยนไป นับตั้งแต่เขา
 ได้สร้างกรรมนั้นขึ้น
 มาลี แต่เขาก็ยังมีโอกาสได้สัมผัสสวรรค์ แล้วข้าฯล่ะ

บทสนทนาขึ้นอยู่กับช่วงที่พระมาลัยพามาลาและมาลีย้อนเวลาไปดู การ “สร้างกรรม” ของมาลาและธรรมต่อปาเมลา มาลีจึงพยายามบอกมาลาว่ากรรมของเขาส่งผลกระทบต่อปาเมลาอย่างน่าสลดใจ แต่มาลาที่ไม่มีท่าที่รับผิดและยังแสดงความเห็นแก่ตัวอย่างผู้จวนโอกาสและเอาเปรียบ “เธอไม่รู้ เธอไม่รู้ว่าได้ร่วมทำร้ายปาเมลาไว้อย่างไร” พระมาลัยแสดงความล่งรู้ว่ามาลานั้นรู้ว่าเขาได้ทำอะไรลงไปและความรู้นั้นสร้างความทุกข์ต่อเขา “เขารู้ เขาย่อมรู้แก่ใจดี ว่าสวรรค์ที่เคยมีได้เปลี่ยนไป นับตั้งแต่เขาได้สร้างกรรมนั้นขึ้น” ความล่งรู้ว่าของพระมาลัยทำให้มาลีมีปฏิกิริยาอยากรู้และไต่ถามเกี่ยวกับชีวิตตน ที่ไม่เคยได้สัมผัสดินแดนสวรรค์ทันทีว่า “แต่เขาก็ยังมีโอกาสได้สัมผัสสวรรค์ แล้วข้าฯล่ะ” คำถามของมาลีนี้เอง ที่ทำให้พระมาลัยนำมาลีและมาลาไปพิจารณาจุดพลิกผันของชีวิตมาลี ว่ามาจากการประชดพอและการเลือกของมาลีก็ส่งผลกระทบอนาคตของมาลาด้วย

เสี่ย ชอบร้องเพลงนี้ใหม่จ๊ะ ไม่มีเวลาไปหาเมียน้อย
 เสี่ย ไม่มีเวลาไปหาเมียน้อย
 เมียน้อย เสี่ยขา
 - มาลีกดรีโมทรอภาพดู แล้วหันมาทางเสี่ย กอดเสี่ยเหมือนที่
 เมียน้อยกอด
 มาลี เสี่ยขา
 มาลา มาลี! เธอประชดพ่อ แต่คนที่เสี่ยใจเป็นฉัน
 มาลี จะเสี่ยใจอะไร ความรักแบบเด็กๆ จะจริงจั่งแค่นั้นเชียว
 มาลา แต่ฉันจริงจั่งกับเธอ ฉันเสี่ยใจ ฉันไม่ได้ไปสอบ แล้วฉันก็เรียนไม่
 จบ

พฤติกรรมของมาลีและมาลาแสดงถึงอิทธิพลของการขาดความรักความเข้าใจ ความ
 ผูกพันของคนทั้งสองยังอยู่บนพื้นฐานของความหลงใหลด้วยอารมณ์โดยปราศจากปัญญา จึง
 ผันแปรไปสู่ความเกลียดชังได้ง่าย ดังที่มาลีและมาลาต่างต่อว่าซึ่งกันและกัน โดยใช้ถ้อยคำที่หยาบ
 คายโกรธแค้น

มาลา แกเป็นเมียน้อย เป็นกระหรีเพื่อประชดพ่อของแก แกต่างหากทำ
 ร้ายตัวเองและแกยังทำร้ายฉัน
 คอรัส แกทำร้ายตัวเอง แกทำร้ายฉัน
 มาลี แกปล้ำปาเมลา จนท้องป่องต้องออกจากโรงเรียน แกทำร้ายผู้
 หญิง
 มาลา มึงเอาโรคมาติดกู
 มาลี มึงนะแหละเอาโรคนี้มาติดกู พวกผู้ชายชั่ว
 มาลา อีผู้หญิงร่าน อีบ้า
 มาลี ใ้พวกหน้าตัวเมีย

การด่ากันด้วยถ้อยคำที่รุนแรงยิ่งเป็นการเพิ่มความโกรธ ส่งผลทำให้ทั้งสองต่างอยาก
 เอาชนะกัน โดยได้ใช้ถ้อยคำกล่าวโทษให้เห็นความผิดของกันและกัน ซึ่งทำให้ผู้ดูรู้สึกเวทนาตัว

ละครมาลาและมาลีมากยิ่งขึ้นเพราะพวกเขาเห็นขาดสติจนไม่เห็นว่าคุณมีส่วนอย่างมากในการก่อความทุกข์ขึ้นมา

แต่เมื่อพระมัลลายนำวิญญูณทั้งสองให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ ผู้ชมก็จะได้พบวาทสนทนาของตัวละครทั้งสามที่ย้ำด้วยเสียงคอรัส คือ ความหมายหลักที่มนุษย์ได้ค้นพบ

พระมัลลย	อดีตแลอนาคตย่อมกำหนดโดยปัจจุบัน
มาลี	อดีตแลอนาคตย่อมกำหนดโดยปัจจุบัน
พระมัลลย	เพียงตระหนักในบุญ ตระหนักในบาป ก็จะไม่หลุดพ้นห้วงเวทนา
มาลา	เพียงตระหนักในบุญ ตระหนักในบาป ก็จะไม่หลุดพ้นห้วงเวทนา
คอรัส	เพียงตระหนักในบุญ ตระหนักในบาป ตระหนักในกรรมที่สร้างไว้

บทพูดนี้อยู่ในช่วงสุดท้ายของเรื่องเมื่อพระมัลลยได้พามาลาและมาลีไปค้นพบหนทางของการดับทุกข์ บทละครได้ทำหน้าที่ยืนยันความเข้าใจของมาลาและมาลี ให้ผู้ชมเห็นว่าเขาทั้งสองค้นหาคำตอบแห่งการหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ โดยให้มาลีและมาลาพูดย้ำคำของพระมัลลย

“อดีตแลอนาคตย่อมกำหนดโดยปัจจุบัน” และ “เพียงตระหนักในบุญ ตระหนักในบาป ก็จะไม่หลุดพ้น ห้วงเวทนา” เพียงแต่ตระหนักในบุญและบาปที่ตัวเองได้กระทำและให้อภัยกันก็จะพ้นทุกข์ นั่นแสดงว่าทั้งสองเข้าใจคำสอนของพระมัลลย

น่าสังเกตว่าบทละครเรื่อง *มัลลยมงคล* นั้นไม่มีการใช้ภาษาทำหน้าที่ด้านการตรวจสอบการสื่อสารระหว่างตัวละครกับผู้ชม อาจจะเป็นเพราะว่าละครเรื่องนี้มุ่งโน้มน้าวผู้ชมให้คล้อยตามการรับรู้ของตัวละครมากกว่า และเนื้อหาที่มีความหนักแน่นเพียงพอแล้ว

4. พิษฐาน...เอ๋ย

เพลง	พิษฐาน	
	พิษฐานเอ๋ย	
	มือหนึ่งลูกลือพาน	พานเจ้าดอกดาวเรือง
	โื้อ้อนาถหนอชานา	ไ้ไรวสนาจะรุ่งเรือง
	ใครเขาจะเห็นใจ	คนยากไ้รู้ค่าเวลาเปลือง
	เป็นชานาเลี้ยงแผ่นดิน	เขาหยามหมิ่นให้แค้นเคือง
	แม่โพสพเจ้าชา	ลูกขอลาไปสู่มือง
	ลูกขอไปตายเอาดาบหน้า	แล้วนะเจ้าชาเอ๋ย
	เอ๋ย เนมิต	ให้เป็นดังพิษฐานเอ๋ย

การอธิษฐานของดาวเรืองในฉากนี้ เกิดขึ้นหลังจากที่การพัฒนาเข้ามาเบียดเบียนทรัพยากรธรรมชาติของชานา จนชานาไม่สามารถทำอาชีพเกษตรกรรมได้ต่อไป หน้าที่ตอบรับของบทร้องนี้ คือ การแสดงผลร้ายของการพัฒนาที่สร้างความสิ้นหวังในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมผ่านบทเพลงแสดงความในใจ อันทุกข์ยากของชานา “โื้อ้อนาถหนอชานาไ้ไรวสนาจะรุ่งเรือง ใครเขาจะเห็นใจ คนยากไ้รู้ค่าเวลาเปลือง เป็นชานาเลี้ยงแผ่นดิน เขาหยามหมิ่นให้แค้นเคือง” นำสังเกตว่าบทละครใช้ขนบเพลงพิษฐาน โดยไม่ได้ให้ผู้ร้องวอนขอสิ่งใดนอกจาก “ขอไปตายเอาดาบหน้า” ปฏิกริยาที่เกิดกับผู้ชมก็คือ ทำให้รู้สึกสงสารและสังเวชชีวิตของชานา ที่ถูกการพัฒนาเข้ามาเอาัดเอาเปรียบโดยไม่มีทางสู้ นอกจากการเอาชีวิตรอดด้วยการเข้าไปหางานทำในเมืองหลวงซึ่งไม่ใช่วิถีชีวิตที่พวกเขาปรารถนาเลย

บทละครเรื่องนี้ยังใช้บทสนทนาแสดงการตอบรับของดาวเรืองต่อความผันแปรของชีวิตในเมืองหลวง

พ่อ	พ่อคุณานไม่ได้นะ เดี่ยวถ้าแกอีไม่จ่ายเงิน ไ้ตีกันเสร็จ พ่อได้เงิน แล้วจะซื้อเสื้อใหม่ให้ลูก ตอนนีไปหาแม่เขาที่โรงงานก่อน ไปขอตุ้กตา แม่เขาเล่นลักตัวก็ได้
ดาวเรือง	จ๊ะพ่อ
แม่	อย่าเพิ่งมาอยู่กับแม่ตอนนี้ได้ไหม แม่รีบทำงาน กลับไปก่อนไป

เมื่อพ่อแม่ไม่มีเวลาให้กับดาวเรือง ก็พยายามสร้างความหวังว่าจะให้วัตถุแทนความรัก ความอบอุ่น แต่การให้ขึ้นกับเงื่อนไขของการได้เงิน “พ่อได้เงินแล้วจะซื้อเสื้อใหม่ให้ลูก” พ่อบอก บัดี้ให้ดาวเรืองไปหาแม่ “ไปขอตูกตาแม่เขาเล่นสักตัวก็ได้” เมื่อดาวเรืองไปหาแม่ แม่ก็ใช้ถ้อยคำสั่ง ปนรำคาญว่า “อย่าเพิ่งมายุ่งกับแม่ตอนนี้ได้ไหม แม่รีบทำงาน กลับไปก่อนไป” ปฏิกริยาที่ตามมา ก็คือความว่าเหว่ จนปรากฏเป็นความฝันในฉากต่อมา ที่ดาวเรืองได้รับการกล่อมด้วยเพลงนกขมิ้น

5. หุ่นไล่กา

หุ่นไล่กา แล้วทำไมพวกเจ้าถึงไม่กลัวข้าละ ก็ในเมื่อตัวข้า มีรูปร่างคล้าย มนุษย์มาก มีรูปร่างเหมือนมนุษย์เหล่านั้น

อีกา2 ก็เพราะเจ้าขยับไม่ได้นี่ละสิ

อีกา1 แล้วตอนนี้ ก็มีใครช่วยเจ้าได้อีกแล้ว

อีกา2 ในเมื่อไม่มีมนุษย์ เจ้าขยับไม่ได้ หุ่นไล่กาหน้าโง่อย่างเจ้า ก็ไม่มี ทางทำอะไรได้หรอก

หุ่นไล่กา นี่ นี่พวกเจ้าจะทำอะไรซ้ำอีก อายนะ อย่าเข้ามานะ

หุ่นไล่กา ทำไมชีวิตข้าถึงมีแต่ความอ้างว้าง โดดเดี่ยว ต้องทนแดด ทนฝน ตลอดเวลา ทนให้อีกาพวกนั้นมารังแก ทั้งๆที่ข้าก็มีทุกอย่าง เหมือนมนุษย์ ทำไมข้าถึงสนุกสนานไม่ได้ ทำไมข้าถึงไม่ได้รับความรัก ความเอื้ออาทรอย่างมนุษย์ ทำไมข้าถึงทำอย่างมนุษย์ไม่ได้ ทำไม ทำไม ทำไม ข้าถึงเป็นมนุษย์ไม่ได้ ข้าอยากเป็นมนุษย์

บทสนทนาที่อยู่ในช่วงนำเรื่อง เมื่อหุ่นไล่กาถูกอีการังแก เหยียดหยามดูถูกว่าทำอะไร พวกมันไม่ได้เพราะไม่สามารถเคลื่อนไหวได้อย่างมนุษย์ “ในเมื่อไม่มีมนุษย์ เจ้าขยับไม่ได้ หุ่นไล่กา หน้าโง่อย่างเจ้า ก็ไม่มีทางทำอะไรได้หรอก” ปฏิกริยาของหุ่นไล่กาก็คือความขัดแย้งกับสถานะและ บทบาทของตน หมดความภูมิใจในตนเอง เขาจึงตั้งคำถามกับตัวเองซ้ำแล้วซ้ำเล่า ความคับข้องใจ ของเขาให้ผู้ดู/ผู้อ่านรับรู้ ว่าทำไมเขาจึงอยากเป็นมนุษย์

หุ่่นไ่ล่ก่า ทำไม่วีชีวิตเข้าถึงมีแต่ความอ้างว้าง โดดเดี่ยว ต้องทนแดด ทนฝน
ตลอดเวลา ทนให้อีกาพวกนั้นมารังแก ทั้่งๆที่เข้าก็มีทุกอย่าง
เหมือนมนุษย์ ทำไม่วเข้าถึงสนุกสนานไม่ได้ ทำไม่วเข้าถึงไม่ได้รับความรัก
ความเอื้ออาทรอย่างมนุษย์ ทำไม่วเข้าถึงทำอย่างมนุษย์ไม่ได้ ทำไม่ว
ทำไม่ว ทำไม่วเข้าถึงเป็นมนุษย์ไม่ได้ เข้าอยากเป็นมนุษย์

หุ่่นไ่ล่ก่าอยากเป็นมนุษย์ เพราะเขามีรูปร่างอย่างมนุษย์แต่ไม่สามารถทำให้อีกากลับ
เขาจึงขอให้เทวดาช่วยทำให้เขาเป็นมนุษย์ในตอนต่อมา

เทวดา เข้าก็คือเทวดา ที่จะมาทำให้ความฝันของเจ้าเป็นจริงนะสิ ว่าแต่
เจ้าเออะ เจ้าเน้ออยากเป็นมนุษย์มากนักหรือ

หุ่่นไ่ล่ก่า ทำไม่วท่านถึงรู้ละ ว่าเข้าอยากเป็นมนุษย์

.....

เทวดา แต่มีข้อแม้นะ

หุ่่นไ่ล่ก่า ข้อแม้อะไรหรือท่าน

เทวดา ข้อแม้อีกคือ ถ้าเจ้าได้เป็นมนุษย์แล้ว เจ้าจะไม่มีทางกลับมาเป็น
หุ่่นไ่ล่ก่าอย่างเดิมได้อีกนะ

หุ่่นไ่ล่ก่า เข้าแน่ใจ “มนุษย์เท่านั้นที่เข้าต้องการ” ถ้าเข้าได้เป็นมนุษย์เข้าจะไม่มีวัน
กลับเป็นหุ่่นไ่ล่ก่าอย่างแน่นอน

บทละครทำหน้าที่ยืนยันให้ผู้ชมเข้าใจความมุ่งมั่นของหุ่่นไ่ล่ก่า ที่มีความต้องการเป็น
มนุษย์โดยได้ให้หุ่่นไ่ล่ก่าพูดย้อนถามเทวดาว่า “ทำไม่วท่านถึงรู้ละ ว่าเข้าอยากเป็นมนุษย์” และได้ย้ำ
ความต้องการของตนมากขึ้น โดยย้อนถามเทวดาอีกครั้งถึงข้อแม้อีกที่จะทำให้เขาเป็นมนุษย์ได้ “ข้อแม้อะไรหรือท่าน” นั้นแสดงว่าหุ่่นไ่ล่ก่ามีความปรารถนาที่จะเป็นมนุษย์อย่างมาก แม้ว่าจะต้องแลกกับ
ข้อแม้อีกที่ไม่สามารถกลับมาเป็นหุ่่นไ่ล่ก่าอย่างเดิม “ข้าแน่ใจ “มนุษย์เท่านั้นที่เข้าต้องการ” ถ้าเข้าได้เป็น
มนุษย์เข้าจะไม่มีวันกลับเป็นหุ่่นไ่ล่ก่าอย่างแน่นอน” คำพูดเสนอข้อแม้อีกให้หุ่่นไ่ล่ก่าตัดสินใจเป็นการย้ำ
ความเข้าใจ ความต้องการของหุ่่นไ่ล่ก่า ที่อยากเป็นมนุษย์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

- หุ่่นไ่ล่กกา ฮี้ ในที่สุดพวกเจ้าก็ต้องหนีข้า พวกเจ้าวิ่งแก็เข้าไม่ได้อีกแล้ว (หันไปเห็นหุ่่นนาเหี่ยวเฉา) (เศร้า) หุ่่นนา หุ่่นนา เปลี่ยนไปมาก เหี่ยวเฉาไม่มีเมล็ดข้าว ไม่เขียวช่อเหมือนแต่ก่อนตอนที่ข้ายังเป็นหุ่่นไ่ล่กกาอยู่ (ชะงักและคิด) จริงสิหุ่่นไ่ล่กกา ตอนที่ข้าเป็นหุ่่นไ่ล่กกา ท้องนาอุดมสมบูรณ์ พอข้าเป็นมนุษย์คงไม่มีใครดูแลท้องนาสินะ ข้าผิดเองที่ทิ้งที่นี้ไป (อารมณ์เปลี่ยนเป็นดีใจ) จริงสิ ตอนที่ข้าเป็นมนุษย์แล้ว ข้าต้องทำหน้าที่เฝ้าหุ่่นนาได้ดีกว่าอื่นเฉยๆ แน่นนอน เมื่อกี้พวกอีกายังกลัวข้าเลย (หุ่่นไ่ล่กกาเดินเข้าไปยืนกลางหุ่่นนา)
- หุ่่นไ่ล่กกา เอาหละข้าจะกลับมาทำหน้าที่ของข้าละนะ อูย... ทำไมข้าถึงอื่นเฉยๆ เหมือนเดิมไม่ได้ เมื่อยเหลือเกิน
- หุ่่นไ่ล่กกา ร้อนอะไรว่างนี้ โอัย ข้าเคยทนได้นี้นา แล้วทำไม ทำไมตอนนี้ข้าทนไม่ได้
- หุ่่นไ่ล่กกา ไม้ไหวแล้ว ข้าทนไม่ได้
- หุ่่นไ่ล่กกา โอัย ทนไหวไม้ไหวแล้ว
- หุ่่นไ่ล่กกา ข้าอื่นเฝ้าหุ่่นนาไม้ได้อีกแล้ว ข้าทนแดดทนฝนไม้ได้อีกแล้ว ข้าไม้สามารถจะอื่นคู่กับหุ่่นนาเขียวขจีนี้ได้อีก ถึงแม้ว่าข้าจะได้เป็นมนุษย์ที่สามารถทำได้ทุกอย่าง แต่ข้าก็ไม้สามารถเป็นหุ่่นไ่ล่กกาได้อีกแล้ว ข้าต้องทนเห็นหุ่่นนาที่เขียวขจีเหี่ยวเฉาตายไปต่อหน้าต่อตาอย่างนั้นหรือ ไม้ไม้ ข้าต้องการเป็นหุ่่นไ่ล่กกาเหมือนเดิม เทวดา...ท่านเทวดา ๆ ข้าอยากกลับเป็นหุ่่นไ่ล่กกาๆ

บทสนทนาขึ้นอยู่กับในช่วงท้ายเรื่อง หลังจากหุ่่นไ่ล่กกาได้เรียนรู้ถึงความกล้าหาญและความมีจิตใจที่ดีงามของมนุษย์ ซึ่งสามารถชนะความกลัวและสิ่งชั่วร้ายได้ หน้าที่ตอบรับของบทละคร คือ การแสดงการตอบรับต่อภูมิทัศน์อันแห้งแล้งไม่น่าดู เมื่อหุ่่นไ่ล่กกาเห็นท้องนาเหี่ยวเฉา เขาลำนึกผิดที่ทิ้งหุ่่นนาไปและคิดว่าเมื่อเขาเป็นมนุษย์จะทำหน้าที่เฝ้าหุ่่นนาได้ดีกว่าตอนเป็นหุ่่นไ่ล่กกา แต่เขากลับพบว่า นั่นคือความเข้าใจผิด การกล่าวรำพึงกับตัวเอง แสดงถึงการเพิ่งได้เรียนรู้และค้นพบคุณค่าของตัวเอง “ถึงแม้ว่าข้าจะได้เป็นมนุษย์ ที่สามารถทำได้ทุกอย่าง แต่ข้าก็ไม้สามารถเป็นหุ่่นไ่ล่กกาได้อีกแล้ว ข้าต้องทนเห็นหุ่่นนาที่เขียวขจีเหี่ยวเฉาตายไปต่อหน้าต่อตาอย่างนั้นหรือ ไม้ไม้ ข้าต้องการ

เป็นหุ่นโลกาเหมือนเดิม” ปฏิบัติการตอบรับต่อเหตุการณ์นี้ทำให้เขาคิดว่าหุ่นโลกาเท่านั้นที่จะทำหน้าที่ดูแลหุ่นนาให้เชี่ยวชาญได้ เขาจึงเกิดความภูมิใจในความเป็นหุ่นโลกา

ข้อความนี้โน้มน้าวให้ผู้ชมเข้าใจได้ว่า ความเป็นหุ่นโลกาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในตัวเอง ไม่มีสิ่งใดดีกว่าสิ่งใดอย่างตายตัว คุณค่าของทุกอย่างขึ้นอยู่กับความเหมาะสมกับบทบาทหน้าที่

หน้าที่ด้านการอ้างอิง

หากจะพิจารณาความสัมพันธ์ของวรรณกรรมกับโลกแห่งความจริง เป็นที่ยอมรับกันว่า “วรรณคดีเป็นสิ่งสมมุติที่มีรากฐานจากชีวิตจริง” ถึงแม้ว่างานวรรณกรรมมีสถานะการดำรงอยู่ต่างจากชีวิตจริง คือ เป็นโลกสมมุติที่นักประพันธ์สร้างขึ้น แต่โลกสมมุตินี้มีได้อยู่ไกลจากความ เป็นจริง และมีความสมจริงพอที่จะกระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์คล้อยตามไปได้ วรรณกรรมที่หันหลังให้แก่ชีวิตหรือไม่เชื่อมโยงกับความจริงในชีวิต ย่อมจะต้องขาดความเข้มข้นทางอารมณ์และความคิด ในวงการวรรณคดีศึกษาของตะวันตก เซคสเปียร์ได้รับการยกย่องว่าเขียนบทละครที่ “สะท้อนให้เห็น ‘ชีวิตมนุษย์’ ในแง่มุมต่างๆ ได้ลุ่มลึกและหลากหลาย” กว่าผู้อื่น ทั้งนี้หมายความว่า ผู้สร้างสรรค์ผลงานย่อมต้อง “เฟื่องพินิจชีวิตมนุษย์แล้วจึงกลั่นสกัดชีวิตนั้นลงสู่นวนวรรณกรรม” (เจตนา นาควัชระ, 2539 : 260-262)

ดังนั้นอาจจะกล่าวได้ว่าโลกแห่งความเป็นจริง สามารถสร้างประสบการณ์ร่วมให้ผู้แต่งและผู้อ่านเกิดการรับรู้ร่วมกันได้ เพราะประสบการณ์ชีวิตมักจะมีรากฐานมาจากชีวิตจริงอย่าง หลีกเลียงไม่ได้ โลกแห่งความเป็นจริงจึงมิได้มีความสำคัญแต่เฉพาะผู้แต่งเท่านั้น แต่มีความสำคัญต่อผู้อ่านด้วย การที่เราจะเข้าถึงวรรณคดีได้ก็จำเป็นที่เราจะต้องมีความเข้าใจโลกที่เป็นจริงพอสมควร (เจตนา นาควัชระ, 2539 : 264)

นักวรรณคดีศึกษาเห็นว่างานวรรณศิลป์เป็นเครื่องมือของศิลปินใน “การแสวงหาลัจจะจากประสบการณ์มนุษย์ที่เขาสัมผัสได้ในโลกแห่งความจริง” ด้วยเหตุนี้ เมื่อจะศึกษาวรรณกรรม จึงมิใช่มุ่งแต่หาลักษณะร่วมระหว่างโลกแห่งความเป็นจริงกับโลกแห่งวรรณกรรมเท่านั้น แต่ต้องมีกิจกรรมการประเมินคุณค่าซึ่งเป็น “กิจกรรมทางปัญญาที่มุ่งหาลัจธรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของประสบการณ์มนุษย์ และที่แฝงอยู่ในงานวรรณศิลป์” (เจตนา นาควัชระ, 2539 : 282)

กิจกรรมดังกล่าวนี้จะกระทำได้อย่างหากไม่พิจารณาว่า หน้าที่ด้านอ้างอิงของภาษา นอกจากจะสื่อสารให้ผู้ดูไม่ลืมนับบริบทด้านการสื่อสารที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง ไม่ว่าจะบริบทด้าน

ประวัติศาสตร์ สังคม การเมืองหรือจิตวิทยาแล้ว ยังจะทำให้เห็น “ความเป็นจริง” ในสังคมด้วย (วัลยา วิวัฒน์ศร, 2538 : 126)

เมื่อได้ศึกษาบทละครทั้ง 5 เรื่อง ผู้วิจัยพบว่ามี 3 เรื่อง คือ *เจ้าลอ จันทโครพ ตอน โฉ๊ะ...Before time!* และ *มาลัยมงคล* ได้อ้างอิงวรรณคดีซึ่งรู้จักกันแพร่หลายอยู่แล้ว โดยเฉพาะตัวละครสำคัญและโครงเรื่อง ส่วนอีก 2 เรื่อง คือ *พิษฐาน...เอ๋ย* และ *หุ่นไล่กา* ก็ได้อ้างอิงความเชื่อในคติชาวบ้านและความคิดในนิทาน การอ้างอิงดังกล่าวประสานเข้ากับการอ้างอิงโลกของความจริง และเป็นประโยชน์ต่อการสื่อสาร โดยอาศัยภาษาให้เป็นประโยชน์อย่างไร จะเป็นการศึกษาในหัวข้อนี้ต่อไปนี้ จะได้ศึกษาหน้าที่ด้านการอ้างอิงของภาษา ในบทละครของโครงการสื่อสารชาวบ้าน สองประเด็น คือ การอ้างอิงวรรณคดี ตำนาน นิทานและคติชาวบ้านไทยและโลกแห่งความเป็นจริงโดยพิจารณาเชื่อมโยงกับบทบาทของตัวละครและบริบททางวัฒนธรรม ดังนี้

1. เจ้าลอ

1.1 เจ้าลอ

บทละครนี้ใช้ชื่อตัวเอกว่าเจ้าลอ เหมือนกับพระลอในลิลิตพระลอ แต่มีลักษณะนิสัยบางส่วนแตกต่างกัน คือ เจ้าลอ ในบทละครนั้นเป็นคนที่นิสัยก้าวร้าว อารมณ์ร้อน ไม่มีความมั่นใจในตนเอง ไม่แสดงความหยิ่งในฐานกษัตริย์ มีลักษณะร่วมกับวัยรุ่นที่เป็นชนชั้นกลางในยุคปัจจุบัน ส่วนพระลอในลิลิตนั้นเป็นกษัตริย์ที่สง่างาม เก่งกล้า สามารถ อยากรู้ทุกสิ่งตามก็มีลักษณะร่วมของเจ้าลอกับพระลอในจุดสำคัญ คือ ความอ่อนแอ ไม่สามารถชนะใจตัวเอง ตกเป็นทาสของความหลง ปลอยตัวตามแรงปรารถนา ต่างกันที่ความตายของพระลอขึ้นอยู่กับทางเลือกสมปรารถนาโดยไม่หวั่นกับความขัดแย้งระหว่าง 2 นคร ในขณะที่ความตายของเจ้าลอเกิดขึ้นด้วยการหันเหจากการทำฝันให้เป็นจริง โดยตกเป็นทาสยาเสพติด

เจ้าลอในบทละครไม่สามารถหักห้ามใจตัวเองจากสลาเทรได้ ทั้งๆที่มีกำลังใจจากเพื่อน/แพงซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความดีงามซึ่งเป็นความใฝ่ฝันของตน ถ้าเจ้าลอเข้มแข็งพอ การได้ครอบครองเพื่อน/แพงก็ไม่จำเป็นต้องพึ่งสลาเทร ส่วนในลิลิตพระลอสลาเทรเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจระคะที่มีอยู่แล้วในจิตของพระลอ เจ้าลอในบทละครจึงมีความเบี่ยงเบนจากปกติด้วยอำนาจสลาเทรมากกว่า เพื่อน/แพงกลับเป็นฝ่ายที่ต่อต้านสลาเทรหรืออำนาจปู่เจ้า การตกเป็นทาสสลาเทรของเจ้าลอ จึงเท่ากับตัดหนทางไปสู่เพื่อน/แพงหรืออุดมคติของตน

ลอ เพราะไม่มีใครรักข้า เท่าสลาเทิร มันซื่อสัตย์เหลือเกิน มันคือ
เพื่อน มันรักข้า สุดหัวใจ ใครจะเหมือน
พ/พ แล้วเพื่อนนั้นให้อะไรเจ้า นอกจากมอมเมา เลอะเลือน
หมกอยู่ในโลกส่วนตัวมั่วจนพันเพื่อน ใครใครเตือนก็ไม่ฟัง

ในบทสนทนาข้างต้นเมื่อเจ้าลอตกอยู่ในอำนาจของสลาเทิร เจ้าลอได้บอกเหตุผลที่ติด
ยาอย่างน้อยใจว่าไม่มีใครรักเขานอกจากสลาเทิร คำพูดของเพื่อน/แพงที่ท้วงติงเจ้าลอ ว่าสลาเทิร
ให้แต่การมอมเมาและทำให้พันเพื่อน คือ คำเตือนสติผู้ดู/ผู้อ่าน ให้คำนึงถึงพิษภัยของยาเสพติดใน
โลกความจริงนั่นเอง

1.2 เพื่อน/แพง

เพื่อน/แพง ในบทละคร เป็นสัญลักษณ์ของความดีงามที่เจ้าลอไฝฝืนถึง เพื่อให้โลก
ยอมรับ เจ้าลอจึงต้องพิสูจน์ว่าบรรลุถึงความไฝฝืนด้วยตัวเองได้ ถ้าเจ้าลอเข้มแข็งไม่อ่อนแอก็จะ
ได้พบเพื่อน/แพง ข้อต่างจากลิลิตพระลอก็คือ เพื่อน/แพง เป็นตัวแทนของผู้เตือนสติแต่พระเพื่อน
พระแพงในลิลิตอยู่ในฐานะเดียวกับพระลอ คือ ตกเป็นทาสความลุ่มหลงเช่นเดียวกัน แต่ก็มี ความ
รักที่ยิ่งใหญ่ จึงอุทิศชีวิตเพื่อปกป้องความรักของตน

การปรับเปลี่ยนความลุ่มหลงของเจ้าลอให้เข้ากับปัญหายาเสพติดก็นับว่าใช้ประโยชน์
จากการอ้างอิงจุดอ่อนของตัวละครในวรรณคดีได้ดี บทละครแสดงปัญหาในที่เจ้าลอแต่เพียง
ผู้เดียว โดยไม่เน้นปัญหาความรักใคร่ระหว่างหนุ่มสาว ในบทละครเพื่อน/แพงจึงเท่ากับเป็นตัวตน
ด้านบวกของเจ้าลอ แต่ไม่อาจคงอยู่ได้หากตัวตนด้านลบของเจ้าลอมีอำนาจเหนือกว่า

พ/พ	เราคือความไฝฝืน	
	หากเจ้าบุกบั่นจนมิช้ย	ฝืนก็สุกสดีใส่ไพศาล
	หากเจ้าฟ่ายกิเลสยับอัปมาณ	เราก็พลอยแหลกลาญด้วยพลัน

บทพูดของเพื่อน/แพงย้ำบทบาทที่เจ้าลอต้องพิสูจน์ตัวเอง และชี้ว่าการดำรงอยู่ของ
อุดมคติขึ้นอยู่กับ การเอาชนะกิเลสให้ได้ เงื่อนไขของความสำเร็จในชีวิตคือความ “บุกบั่น” ต่อสู้
ปัญหาอย่างเข้มแข็ง และที่สำคัญต้องต่อสู้กับอำนาจฝ่ายต่ำของตัวเอง

1.3 แก้วและขวัญ

ในบทละครแก้วและขวัญมีบทบาทเป็นคู่ตรงข้ามกัน แก้วเป็นเพื่อนที่คอยยุเจ้าลอไปในทางชั่ว ส่วนขวัญนั้นเป็นเพื่อนที่คอยห้ามและตักเตือนเจ้าลอให้หยุดคิดไตร่ตรองก่อนจะกระทำ ต่างจากนายแก้ว นายขวัญ ในลิลิตพระลอ เป็นเพียงพี่เลี้ยงที่ตามเสด็จและพิทักษ์ความปลอดภัยและไม่มีอิทธิพลต่อพระลอเท่ากับในบทละคร

- แก้ว พระแม่หรือจะห้วงเจ้า ไม่มีเจ้าเขาคงดีใจ อย่าอยู่เป็นภาระใคร
จงรีบไปเถอะอย่าช้า นี่โง่ลาเทียร กินอีกหน่อยจะได้เพลิน...
กินนะ กังวลอะไรกับปัญหา สวรรค์รออยู่ข้างหน้า...
- ขวัญ อย่าหุบเบา เจ้าจะหนีปัญหาไม่กลับหลัง จงเหนียวรั้งด้วยปัญญา
คนกล้าย่อมไม่หนีปัญหา กลับมาเผชิญหน้ากับมัน ข้างหน้าอาจ
อันตรายมหันต์ หากพลาดอาจถึงตาย
- แก้ว ลูกผู้ชาย ตายไม่กลัว จะหดหัวเป็นเต่าไม่เข้าท่า ดีหรือไม่ต้อง
ลองดูสักครา ทำพิสูจน์ให้เห็นจริง
- ขวัญ ผีปกกะหล่ง ผีโพง ผีม้า จะมาสิง จะถูกหักคอกลิ้ง
- แก้ว ถ้านั้นจริงอย่ากลัวทาง

บทสนทนาของแก้วและขวัญ แสดงบทบาทคอยยุและคอยตักเตือน สื่อความสำคัญของการคบเพื่อนของวัยรุ่น ซึ่งเป็นวัยที่อ่อนประสบการณ์ แก้วจึงปมด้อยของเจ้าลอว่าไม่มีใครรัก “พระแม่หรือจะห้วงเจ้า ไม่มีเจ้าเขาคงดีใจ” และยังคงกล่าวด้วยการปลุกคักดีศรีลูกผู้ชายอย่างผิดๆว่า “ลูกผู้ชาย ตายไม่กลัว จะหดหัวเป็นเต่าไม่เข้าท่า” ตบท้ายคำพูดที่ทำทนายว่า “ถ้านั้นจริง อย่ากลัวทาง” ซึ่งเท่ากับผลักดันให้เจ้าลอตัดสินใจเสี่ยงน้ำ ฝั่งที่รู้ว่ามียันตราย ถึงแม้ว่าขวัญก็ย้ำเตือนให้ใช้ปัญญาเพื่อให้เจ้าลอได้หยุดคิดว่า “อย่าหุบเบา เจ้าจะหนีปัญหาไม่กลับหลัง จงเหนียวรั้งด้วยปัญญา คนกล้าย่อมไม่หนีปัญหา กลับมาเผชิญหน้ากับมัน ข้างหน้าอาจอันตรายมหันต์ หากพลาดอาจถึงตาย” ก็ไม่อาจยับยั้งเจ้าลอได้

การที่เจ้าลอเชื่อแก้วมากกว่าขวัญ แผงความหมายว่าโดยทั่วไปคนหลงผิดจะยึดถือการปกป้องคักดีศรีตามค่านิยมอย่างฉาบฉวยของสังคม โดยเฉพาะการแสดงความกล้าหาญด้วยการต่อต้านกฎเกณฑ์ ในขณะที่การสู้ปัญหาซึ่งเป็นความกล้าหาญกว่ากลับถูกมองข้าม

จะเห็นว่าแก้ว ขวัญ เป็นตัวละครที่อ้างถึง นายแก้ว นายขวัญ ในลิลิตพระลอ ในแง่ที่เป็นผู้ใกล้ชิด เข้าใจจุดมุ่งหมายของเจ้าลอ แต่ในลิลิตพระลอ นายแก้ว นายขวัญ ร่วมต่อสู้เคียงบ่าเคียงไหล่และปกป้องพระลอจนตัวตาย บทบาทของพี่เลี้ยงที่ดัดแปลงมาเป็นบทบาทเพื่อนของเจ้าลอในบทละครปัจจุบัน ก็อาศัยความใกล้ชิดของเพื่อนำชักนำได้ทั้งทางดีและชั่ว สอดคล้องกับแก่นเรื่องที่เสนอปัญหาของวัยรุ่นที่มีสิ่งยุ่งยากมากมายในสังคม เพื่อนจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้วัยรุ่นเลือกเดินทางผิดได้

1.4 พระนางบุญเหลือ

พระนางบุญเหลือในบทละครทำให้เจ้าลอต้องท้อแท้สิ้นหวังในชีวิตเพราะขาดความเข้าใจและไม่รู้วิธีการสนับสนุนลูกให้สร้างสรรค์สิ่งที่ดีขึ้นได้ ชำยังพยายามแก้ปัญหาด้วยการตอกย้ำให้เจ้าลอรู้สึกถึงความด้อยของตัวเอง บทบาทของพระนางบุญเหลือนี้แสดงนัยลบของการเลี้ยงดูเด็กในโลกของความจริง ในลิลิตพระลอ ความรักของพระนางบุญเหลือต่อพระลอมมีความโดดเด่นมาก แต่ก็เห็นได้ว่าไม่อาจยับยั้งพระลอได้เพราะไม่เป็นเหตุให้กำจัดความหลงออกไปได้

บทละครได้รับบทบาทพระนางบุญเหลือเป็นแม่ที่มีอิทธิพลต่อลูก โดยเน้นลักษณะแม่ที่ใช้อำนาจและไม่รับฟังเหตุผลใดๆ อันเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งของเรื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแก่นเรื่องที่แสดงความสำคัญของผู้ปกครอง ว่าสามารถนำพาให้เยาวชนมีชีวิตที่ดีหรือเลวได้ จึงเท่ากับอ้างอิงโลกแห่งความจริงว่า ความรัก ความเข้าใจ ในครอบครัวจะเป็นเกราะคุ้มภัยให้กับเยาวชนไม่ใช่การใช้อำนาจบีบบังคับอย่างเข้มงวด

บุญเหลือ	ไปไหนก็ไม่ได้ ไม่อยากให้เจ้าเลว ทำแต่สิ่งชั่วร้ายสารเลว จะลงเหวเพราะเพื่อนทราม ไปไหนก็ไม่ได้ อยู่ที่นี่แหละแม่ขอห้าม ถ้าขึ้นดี้อออกไปเป็นได้ความ
ลอ	โธ... ลูกห้ามจะทำอย่างไร

1.5 ปู่เจ้าสมิงพราย

ปู่เจ้าสมิงพรายในบทละคร เป็นตัวละครที่บันดาลความตกต่ำแก่ชีวิตของเจ้าลอ ด้วยสลาหิรที่มอมเมาเจ้าลอจนขาดสติและจบชีวิตอย่างน่าเศร้า คล้ายบทบาทของปู่เจ้าสมิงพรายในลิลิตพระลอที่ได้ใช้เวทมนต์ คาถา ชักนำพระลอมาสู่เมืองสองแควขึ้น ต่างกันที่ในบทละครปู่เจ้า

เป็นตัวแทนของอำนาจสิ่งชั่วร้าย แต่ในลิลิตพระลอสิ่งกำหนดชะตากรรมของพระลอคือการสืบทอดเจตนาจากกรรมเก่า มิใช่อำนาจภายนอกที่เป็นเพียงส่วนเสริม (ดวงমন จิตรจําณรงค์, 2525 : 66) บทละครได้แสดงภาพปู่เจ้าอย่างเลวร้ายกว่ามาก

ปู่เจ้า	ปู่เจ้าสมิงพราย	เจ้าแห่งอาคมร้ายในดงป่า
	ลือเลื่องเฟื่องฤทธา	ใครจะกล้ามาลองฤทธิ์
	เชี่ยวชาญการคุณไสย	ทั้งมนต์ดำอำมหิต
	ขึ้นชื่อลือทุกทิศ	ด้วยอิทธิฤทธิ์มหึมา

ในบทละครเราจึงเห็นว่าอำนาจเวทมนตร์ คาถา การเสกสลาเทิร ไก่แก้ว เป็นเครื่องมือที่บงการพฤติกรรมของเจ้าลอ แต่ในลิลิตพระลอ เวทมนตร์ คาถาของปู่เจ้านั้นไม่ว่าจะเป็นสลาเทิร หรือ ไก่ที่ลงอาคมไปชักชวนเจ้าลอ ล้วนเป็นเครื่องหมายแทนความหวั่นไหวแปรปรวนของสภาพจิตและความหลงใหลได้ปลื้มในรูปสกลินเสียงสัมผัสที่มีอยู่ในมนุชย์ทุกผู้ทุกนาม ปู่เจ้าจึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของกระบวนการในธรรมชาติเท่านั้น (ดวงমন จิตรจําณรงค์, 2525 : 65)

ความเลวร้ายของปู่เจ้าในบทละคร จึงเท่ากับย้ำการอ้างอิงบริบทของสังคมที่เป็นจริงในปัจจุบันว่าบุคคลที่อ่อนแอจะตกเป็นเหยื่อของผู้ที่พยายามครอบงำผู้อื่นด้วยสารอันตราย เช่น ยาเสพติด

1.6 ไก่แก้ว

บทบาทของไก่แก้วในบทละครใช้ล้อเจ้าลอเหมือนกันกับลิลิต ต่างกันที่ในลิลิต ไก่แก้วมีความงดงามเป็นเลิศ เป็นสัญลักษณ์ของรูปสกลินเสียงที่ดึงดูดใจให้หลงใหล แต่ในบทละคร ไก่แก้วเป็นไก่อัปลักษณ์ แต่เจ้าลอเห็นงามด้วยความหลง

ไก่	สร้อยแสงแดงพระพราย	ข้าเป็นไก่อัปลักษณ์
ลอ	สร้อยแสงแดงพระพราย	ไก่แก้วลายงามน่ารัก
ไก่	ขอบตาขาดเหล่เข	เดินขาเกอย่าง
ลอ	ขอบตาสวยเยิ้มหวาน	เดินดูนางพญาหงส์
ไก่	ใช้ปีกหางชนร่วง	ชี้เรือดวงต่างพร้อย

ลอ	ปีกหางงามพิศวง	ข้าลุ่มหลงกลืนกายเจ้า
ไก่อ	เสียงแหบพร่าอ้อยสร้อย	งามสุดถ้อยทุเรศตา
ลอ	เสียงยั่วเย้าคุณการะเวก	งามสุดเสกสรรบรรยาย
ไก่อ	เราจะพาไปหาเพื่อน/แพง	คู่แดนแห่งความไม่ฝัน
ลอ	เราจะตามไปหาเพื่อน/แพง	คู่แดนแห่งความไม่ฝัน
ไก่อ	รีบตามเข้ามาพลัน	
ลอ	จะตามเจ้าไปพลัน	คู่ความฝันอันไม่ไกล

บทสนทนาขึ้นอยู่กับช่วงที่เจ้าลอกินสลาเทิรเกิดอาการฟื้นเพื่อน เห็นไก่อัปลักษณ์ที่ปู่เจ้าเสกมาเป็นไก่แก้ว บทพูดระหว่างเจ้าลอกับไก่แสดงถึงความรู้ดีของเจ้าลอได้ดี จะเห็นว่าผู้สร้างบทอ้างอิงบทบาทของไก่แก้วเพื่อปรับใช้นำเสนอประเด็น ความหลงใหลจนไม่อาจรู้เท่าทันสิ่งชั่วร้ายในสังคม โดยเฉพาะยุคที่ยาสเปกติดระบอบในหมู่เยาวชนเช่นปัจจุบัน

2. จันท์โครพ ตอนโง๊ะ...before time!

2.1 จันท์โครพ

บทละครเรื่องจันท์โครพ ใช้ชื่อตัวเอกว่า จันท์โครพ เหมือนกับจันท์โครบในนิยายคำกลอน ซึ่งกล่าวกันว่าสุนทรภู่เป็นผู้แต่ง (พ. ณ ประมวลฎมารค, 2499 : 101) ลักษณะนิสัยจันท์โครพในบทละครและในนิยายที่เหมือนกัน คือ ความอยากรู้อยากลองก่อนถึงเวลาที่เหมาะสมและความไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ในฉากเปิดผอบ บทละครเริ่มต้นที่วัย 12 ปีของจันท์โครพตรงกับนิยาย แต่ได้ดัดแปลงโดยเพิ่มความขัดแย้งเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย สอดคล้องกับธรรมชาติของวัยรุ่นตอนต้นที่อยากรู้อยากลองในประสบการณ์ทางเพศ การเชื่อมโยงอายุของจันท์โครพกับการเปลี่ยนแปลงของร่างกายและความอยากรู้อยากลองทางเพศของวัยรุ่นที่ขาดคำแนะนำและการเลี้ยงดูอย่างเหมาะสมนั้น ก็เป็นการประสานการอ้างอิงวรรณคดีกับการอ้างอิงบริบททางสังคมของบทละครได้ดี

น่าสังเกตว่าความอยากรู้อยากลองของจันท์โครพส่งผลให้เขาหาทางออกที่ผิดพลาดก่อนที่จะพบพระเจ้าตาด้วยซ้ำ ซึ่งแตกต่างจากในนิยายที่จันท์โครบเดินทางจากเมืองไปเรียนวิชาโดยไม่มีความขัดแย้งใดๆก่อนจะเปิดผอบเพราะ “ผลกรรมลืมน้ำพระพิทธา” แต่ในบทละครผู้สร้างบท

ละครได้ดัดแปลงบทบาทของพระพรหมทัตกับพระมเหสีให้เป็นผู้ผลักดันพฤติกรรมที่สุ่มเสี่ยงของ จันทโครพ ตั้งแต่ในพระราชวัง เนื่องจากทั้งสองไม่ได้ใส่ใจให้ความรู้เรื่องเพศศึกษา ข้าพระ พรหมทัตกลับแสดงพฤติกรรมมักมากในกามารมณ์ให้จันทโครพเห็นเสียเอง ส่วนพระมเหสีนั้น กลับมองเรื่องกามารมณ์เป็นเรื่องน่าอาย หนาซ้ำยังตำหนิจันทโครพเสียอีก โคร่งเรื่องเช่นนี้สอดคล้องกับ ความจริงในยุคปัจจุบัน ว่าปัญหาทางเพศของเยาวชนส่วนหนึ่งมาจากการขาดความรู้ที่ เหมาะสม ในขณะที่สถาบันครอบครัว นอกจากไม่ได้ช่วยแก้ปัญหาแล้วยังสร้างปัญหาหรือเพิ่ม ปัญหาด้วย

สิ่งที่บทละครอ้างอิงโลกแห่งความจริงนอกจากนี้ ก็คือ พฤติกรรมของวัยรุ่นที่ใช้ชีวิต อย่างไร้จุดหมายและตกอยู่ในอิทธิพลของสื่อ จันทโครพได้รับคำนิยามที่ผิดพลาดของสังคมผ่าน กลุ่มเพื่อนอีกต่อหนึ่ง

- เพื่อน 1 โอ้ไอ้ขี้คุย เอานี้ทำการบ้านซิวะ นี่หนังสือปกขาวมีทุกทำ นี่ VDO X แล้วนี่ก็ซีดีรอม คอมแพคดิสก์ เคลื่อนไหวได้เหมือนจริง เอ็งจะเอาแบบไหนละ มีเยอะเยอะ
- จันทโครพ หู...พีเอามาจากไหน เยอะเยอะไปหมด
- เพื่อน 2 บ้านมึงไม่มีเทร่อ
- เพื่อน 1 ซื่อเอาข้างโรงเรียนนี่แหละไอ้ห้อง เพิ่งเข้ามาก็ยังงี้แหละ
- เพื่อน 2 อยู่ไปก็รู้อเอง ของพรรคนี้หาไม่ยากหรอก

บทสนทนาขึ้นอยู่กับในช่วงที่จันทโครพเริ่มเรียนรู้เรื่องเพศกับเพื่อนที่โรงเรียน การอ้างอิง บริบทด้านสังคมอยู่ที่การแสดงความเป็นจริงว่าสื่อลามกหาได้ง่ายและเป็นอันตรายสำหรับเด็กที่ยังไม่ เข้าใจเรื่องเพศอย่างถูกต้อง “ซื่อเอาข้างโรงเรียนนี่แหละไอ้ห้อง” บอกความจริงถึงความเสี่ยงของ วัยรุ่นว่ามีอยู่ทุกแห่งไม่ว่าแต่สถาบันการศึกษาและยังแสดงความเสี่ยงมากยิ่งขึ้น เมื่อพวกเขาเลือก ที่จะหาประสบการณ์เรื่องเพศจากโสเภณี ไปจนถึงเพื่อนหญิงที่เข้าใจว่าปลอดภัย

ฉากเปิดผอบในนิยายเป็นฉากที่บทละครอ้างอิงเพื่อย้ำประเด็นเรื่องการไม่รักษาสัตย์ และความไม่อดทนรอเวลาที่เหมาะสม แทนการอธิบายด้วยคติเรื่องกรรม ปัญหาของจันทโครพใน บทละครมีความซับซ้อนไปตามปัญหาสังคมที่โยงกับจิตวิทยา โดยเฉพาะปัญหาความขาดวุฒิภาวะ ความสับสนระหว่างรักกับใคร่ และการแสวงหาความรักในโลกที่สับสน ในนิยายจันทโครพต้องตาย

เพราะหญิงชั่วทรยศ ในขณะที่จันทโครพในบทละครต้องตายเพราะความผิดพลาดของตัวเองเป็นสำคัญ รวมทั้งการตกอยู่ในอิทธิพลของสังคมที่ชั่วร้าย ก่อนตายเขากลับได้พบกับความรักและความเข้าใจที่แสงหามาเกือบทั้งชีวิต โครงเรื่องของบทละครจึงกระตุ้นผู้อ่านหรือผู้ชมให้ตระหนักว่าความรักที่ให้ความสุขนั้นจะต้องดำเนินไปในวัยและเวลาที่เหมาะสม

2.2. นางโมรา

นางโมราในวรรณคดีมีลักษณะนิสัยที่โดดเด่นคือเป็นหญิงสองใจ มักมากในกามารมณ์ ส่วนโมราในบทละครแม้มีความลับสนและหวั่นไหวต่อสิ่งเย้ายวนในโลกวัตถุนิยม จนลืมนึกว่าจะเลือกความรักหรือความมั่งมีและความไคร่ แต่ท้ายสุดก็เป็นหญิงที่เข้าใจจันทโครพและพร้อมที่จะร่วมทุกข์สุข แม้รู้ว่าเขาติดเชื่อเอเดิ้ลก็ตาม บทบาทนางโมราคือ ผู้ให้ความรัก ความเข้าใจ ซึ่งจันทโครพโหยหามาตลอด แต่ก็สายเกินไป ผู้สร้างบทแสดงให้เห็นว่า หากไม่มีความผิดพลาด ก็จะได้พบความเข้าใจและความรักแท้ในเวลาที่เหมาะสม จึงเท่ากับท้วงติงการดำเนินชีวิตโดยประมาทของคนในโลกแห่งความจริง

บทละครพยายามเน้นความขัดแย้งภายในของจันทโครพที่มีโมราเป็นผู้รับรู้ก่อนที่จะประจักษ์ในความรัก บทละครแสดงว่าจันทโครพพยายามลวงเกินโมราแต่เปลี่ยนเป็นความพยายามจะรู้จักกันและให้เกียรติ

คอรัส อดทนเก็บความในใจ แล้วรอแคว้นเวลา ให้มันหมุนซ้าๆแล้วเดิน
 ไปกับมัน

จันทโครพ โมรา บางทีพี่อาจไม่เข้าใจในความรักที่แท้จริง พี่อาจผ่านใคร
 มามากแต่สำหรับครั้งนี้ ถ้าน้องจะให้โอกาสพี่...ได้แก่ตัว...

คอรัส การเริ่มต้นที่เข้าใจ

โมรา ถ้าเราจะรู้จักและเข้าใจกันให้มากกว่านี้

จันทโครพ ใช้เวลาให้มากกว่านี้

โมรา บางที

คอรัส คำตอบที่แสงหา

(จันทโครพตระหนักถึงคุณค่าของโมรา จึงรู้สึกว่ายากให้

เกียรติ ประคองมาเข้า MOVEMENT แสดงการเรียนรู้ความรัก)

เพลง ภาพรักในความฝัน

จันทโครพ ดันหามานานแสนนาน จากวันวานจนถึงวันนี้
 บอกให้ฉันเข้าใจความรักเราห่วงใยจากส่วนลึก

โมรา ช่วยประคองทุกคราที่ล้มลงเราต่างเป็นกำลังใจกัน
 และกัน

จันทโครพ รักคือร่วมฝัน ผ่าฝันบนหนทาง
 โมรา ที่แสนไกลไปด้วยกัน

ทั้งสอง เราสองคนจะอยู่เคียงข้างกัน เติมความฝันนั้นให้
 อบอุ่นเติมชีวิตนั้นให้สดใสก้าวไปพร้อมกัน

บทเพลงนี้อยู่ในช่วงที่จันทโครพเปิดผอบเจอนางโมราและตระหนักถึงคุณค่าของโมรา ที่ทำให้ชีวิตของเขามีความหมายมากขึ้น ส่วนโมราเองก็ตระหนักถึงคุณค่าแห่งความรักที่จะนำพาทั้งคู่ พบกับความสุขสดใสในชีวิตเพราะทั้งคู่คอยให้กำลังใจและอยู่เคียงข้างกันแม้ยามทุกข์ยาก แต่ต่อมา เมื่อโมราได้พบโจรป่า นางเกิดความลังเลในความรักของจันทโครพเนื่องจากโจรป่าได้กล่าวถึงสิ่งของ วัตถุ ความมั่งมี ตลอดถึงชื่อเสียงซึ่งจันทโครพไม่สามารถให้ได้ โมราจึงหลงไปกับอำนาจวัตถุที่โจร อ้างว่าจะนำมาปรนเปรอ

โมรา สิ่งอื่นนอกจากความรัก
 โจร สิ่งที่เขาควรจะได้มี และสิ่งที่เขาควรจะได้เป็น
 (เพลงบรรเลงแสดงถึง MOVEMENT ความมั่งมี ชื่อเสียง และ

ชีวิตที่โมราไม่เคยพบ แสดงถึงการพัวพันในวัตถุนิยม และจมลงสู่
 ห้วงกามารมณ์)

(คอรัสปล่อยโมราลงท่ามกลางความฟุ้งฝัน จันทโครพเข้ามา โจรรีบถอยไป)

ผู้ดู / ผู้อ่านจะเข้าใจได้ว่าโมราในบทละครตกอยู่ในความหลงของวัตถุนิยมเพราะ สังคมปัจจุบันให้ความสำคัญแก่วัตถุมากกว่าจิตใจ ใครมีเงินทองมากก็จะได้รับเกียรติในสังคม

ดังนั้นการที่โมราในบทละครจะหลงไปกับอำนาจวัตถุนิยมตามการอ้างอิงบริบทของสังคมในปัจจุบัน จึงมีใช้เรื่องแปลก นอกจากนี้ความสับสนของโมรายังมีมากขึ้น หลังจากที่โจรนำความมั่งมีมาล่อพร้อมกันนั้นเธอได้รู้ว่าจันทโครพมีเชื้อเออดส์ จึงรู้สึกโกรธที่จันทโครพเปิดผอบก่อนเวลาเป็นการทำลายความฝันของเธอ เธอเริ่มไม่แน่ใจในความรัก โมราจึงยื่นดาบให้โจร โจรเงือดดาบจะแทงจันทโครพ แต่โมราเข้าห้ามและเลือกที่จะอยู่กับจันทโครพ นั่นแสดงว่าโมราเชื่อมั่นว่า ความรักที่จันทโครพมีต่อตนนั้นมิใช่เป็นเพียงความใคร่ ซึ่งแตกต่างจากการกระทำของโมราในวรรณคดีที่มีความมั่งมากในกาม จึงคิดจะได้ชายทั้งสองคน ขณะที่ทั้งสองย้อยุดนางซึ่งอยู่ระหว่างกลางจันทโครพให้นางถือพระขรรค์ไว้และร้องขอพระขรรค์ นางได้วางพระขรรค์ไว้ตรงกลาง แสดงถึงความลังเลและสับสนแต่กลับหันด้ามมีดแทงโจรป่า จันทโครพจึงถูกโจรป่าฆ่าตาย

...พระชักไปโจรไพรกระชากมา	ส่วนสุดาอยู่กลางไม่วางกัน
มหาโจรจับสมรข่างกรขวา	ภัสตาดกุมกรข่างซ้ายมั้น
พระเรียกมิ่งโมราวิลาวัลย์	ยื่นพระขรรค์มาให้พี่ข้างนี้นาง
หญิงกาลีใจตะครามกามราด	ละโมภมากจะใคร่ครองทั้งสองข้าง
จะให้พี่วักแล้วโจรจะวายวาง	จะให้โจรแล้วจะล้างภัสตา
จึงยื่นให้เป็นกลางแล้ววางพลัน	ด้าพระขรรค์อยู่ข้างมืออ้ายโจรป่า
ข้างปลายคมอยู่หัตถ์กระษัตรา	อ้ายโจรคว่ำกระชากไปจากกร
พระแย่งยุดหลุดลุ่ยออกจากหัตถ์	โจรกระหวัดฟันองค์พระทรงศร

(พ. ณ ประมวลฎมารค, 2499 :121)

จะสังเกตได้ว่าโมราทั้งในนิยายกลอนและในบทละครมีความเหมือนกันในเรื่องของความไม่มั่นคงทางด้านจิตใจ เป็นคนที่โลเลและสับสน แต่ความสับสนของโมราในนิยายกลอนเกิดจากความมั่งมากในกาม ส่วนในบทละครเกิดจากความโลภและหลงใหลในวัตถุนิยม แต่โมราก็สามารถชนะความหลงนี้ได้ จึงพร้อมให้อภัยและเข้าใจจันทโครพด้วยความรักแท้แม้ว่าจันทโครพจะติดเชื้อโรคร้ายก็ตาม ความรักของโมราทำให้จันทโครพมีกำลังใจที่จะมีชีวิตต่อไป

จันทโครพ พี่ไม่มีอะไรเหลืออีกแล้ว เราจะอยู่ด้วยกันได้อย่างไร
 โมรา พี่ยังมีคนที่พี่รัก น้องรักพี่ เสด็จพ่อ เสด็จแม่ ก็รักพี่
 จันทโครพ เรายังมีคนที่เรารัก

การปรับบทบาทจันทโครพและโมรา ช่วยย้ให้บทละครอ้างอิงไปถึงสังคมปัจจุบันที่มีสิ่ง
 ยั่วยุมากมาย ผู้ด้อยวุฒิภาวะที่จิตใจไม่เข้มแข็ง ประกอบกับไม่มีใครคอยห่วงใยดูแล ชีวิตก็จะหลง
 ใหลไปกับสิ่งมอมเมา ผู้ดู/ผู้อ่านจึงได้ตระหนักและสังวรถึงความเสี่ยงของวิถีชีวิตวัยรุ่นปัจจุบัน

2.3 พระเจ้าตา

บทบาทของพระเจ้าตาในวรรณคดีคือเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้และเป็นผู้มอบผอบ
 ให้แก่จันทโครพ เหมือนกับในบทละคร ผู้สร้างบทละครดัดแปลงฉากที่พระเจ้าตามอบผอบให้กับ
 จันทโครพ เพื่อย้ำประเด็นความอยาการู้อยากลองของวัยรุ่นก่อนถึงวัยและเวลาที่เหมาะสม เพื่อเน้น
 ย้ำประเด็นความไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่และการไม่รักษาสัตย์ว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะนำพา
 เยาวชนเล็ดลอดเดินทางผิดโดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์

พระเจ้าตา (กระแอม)	ด้วยเจ้าเพียรเรียนสำเร็จเสร็จจะนี้ ก็ถึงที่มีรักได้ดังประสงค์ แม้พระขรรค์ฟันได้ตั้งใจจง อย่างทะนงตนไปไม่ได้ความ
จันทโครพ	พระเจ้าตา (หัวเราะกลบเกลื่อน)
พระเจ้าตา	แล้วสอนตามเรื่องความรับผิดชอบ แม้รู้รอบเรื่อง เรียนเพียรศึกษา วัยผู้ใหญ่มิใช่มีในตำรา ใ้จะหาสอบ เอาได้เช่นวัยเรียน
ลูกศิษย์	คร้าบ (เบื่อหน่าย)
พระเจ้าตา	เอละ ตามีสิ่งหนึ่งจะให้เจ้า
คอรัส	ผอบน้อย
พระเจ้าตา	สิ่งดีงามที่จะมีมาเมื่อถึงวัย
คอรัส	สิ่งดีงามที่จะมีมาเมื่อถึงวัย
พระเจ้าตา	สิ่งที่เจ้าปรารถนา

แม้เดินทางกลางป่าเจ้าอย่าเปิด จำไว้เถิดเก็บเอา
ไว้ให้ถึงที่ อย่าใจเร็วด่วนเปิดไปจะไม่ดี ให้ถึงที่จะ
พบพานหวานดังใจ

จันทโครพ

ครับ

พระเจ้าตา

รักษาสัญญาละ ลูกผู้ชายต้องรักษาสัตย์

บทสนทนาขึ้นอยู่กับในช่วงที่จันทโครพศึกษาสำเร็จ พระเจ้าตาจึงได้ให้คำสั่งสอนโดยบทละคร
ได้ดัดแปลงหัวข้อสอนในวรรณคดีเกี่ยวกับการระมัดระวังองค์ อย่าไหลหลงกับโลกีย์ทั้งสี่ข้อคือ
การหลงรักนารี หลงรูปตน หลงเสภาและดนตรี (พ. ณ ประมวญมารค, 2499 : 106) มาเป็นการสั่ง
สอนเกี่ยวกับการใช้พระขรรค์ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ทางเพศอย่างระมัดระวังดังที่กล่าวว่า “แม้พระขรรค์
ฟันได้ดังใจจง อย่าทะนงตนไปไม่ได้การ” คำสั่งสอนนี้ได้เตือนให้ระมัดระวังการมีเพศสัมพันธ์อย่าง
ฉาบฉวยซึ่งอ้างอิงไปถึงสังคมในยุคปัจจุบัน ดังที่ผู้ชมได้รับข้อมูลอยู่แล้วตั้งแต่ช่วงต้นเรื่อง

บทบาทของพระเจ้าตาในบทละครสื่อความหมายประเด็นการอบรม เชื่อมโยงกับการ
สร้างคุณธรรมในจิตใจอย่างแท้จริง ให้เห็นว่าการสร้างความเข้าใจที่สอดคล้องกับโลกของความเป็น
จริง คือ การสร้างความตระหนักในจิตสำนึกมากกว่าการสั่งสอนให้เชื่อฟัง โดยไม่สร้างพัฒนาการทาง
อารมณ์ การสั่งห้ามโดยที่ผู้รับคำสั่งขาดความมั่นคงในจิตใจจึงเท่ากับว่าเป็นการกระตุ้นความอยากรู้
มากกว่าจะทำให้เชื่อฟังได้

3. มาลัยมงคล

3.1 พระมาลัย

เรื่องพระมาลัยเป็นวรรณคดีที่แพร่หลายในหมู่ชาวบ้านและราชสำนักมาตั้งแต่สมัย
อยุธยา ตามตำนานพระมาลัยเป็นพระอรหันต์ที่มีอิทธิฤทธิ์มากสามารถเดินทางสู่นรก สวรรค์ ทุก
ภพภูมิ และได้นำสิ่งที่พบเห็นกลับมาบอกกล่าวแก่มนุษย์โลก พร้อมกับสั่งสอนให้ทุกคนทำบุญกุศล
ประกอบกรรมดี (กรมศิลปากร, 2531 : 2-3)

บทละครอ้างอิงบทบาทของพระมาลัยในฐานะพระเถระผู้ให้ศีลธรรม เป็นผู้นำพาให้ตัว
ละครผู้ทุกข์ทนได้พบแนวทางดับทุกข์ได้ด้วยตัวเอง บทละครจึงอาศัยบทบาทพระมาลัยอ้างอิงแนว
คิดของพุทธศาสนาโดยเฉพาะเรื่อง “กฎแห่งกรรม” มาเชื่อมโยงปัญหาเอตลและปัญหาจริยธรรมทาง

เพศในสถานการณ์ปัจจุบัน พฤติกรรมของตัวละครในโลกมนุษย์และความทุกข์ในปรโลกกระตุ้นให้ ผู้รับมีอารมณ์ร่วมและตระหนักถึงความร้ายแรงของปัญหา สิ่งสำคัญก็คือพระมาลัยสามารถยก ระดับความคิดของตัวเองให้อยู่เหนือความเชื่อแบบชาวบ้านทั่วไปที่ติดยึดกับการเสพสุขในสวรรค์ ให้มุ่งสู่ความหลุดพ้นจากกิเลสซึ่งเป็นต้นตอที่แท้จริงของปัญหา การแก้ที่ต้นตอเปิดโอกาสให้ผู้รับได้ เข้าใจปัญหาพร้อมกับตัวละคร

พระมาลัย

ดูกร มนุษย์ อย่ายึดเอาสวรรค์และนรกเป็นนิรันดร์
ของจงมุ่งสู่นิพพานอันสูงสุด เราจะพาเจ้าท่องไปในแดน
นรกแลสวรรค์ ให้เจ้าพิจารณากรรมที่ก่อว่าควรจตุ
วิญญาน ฌ หนใด ตามเรามาเถิด

บทละครได้อ้างอิงบทบาทของพระมาลัยในวรรณคดีที่ท่องไปทั้งนรกและสวรรค์ มา เชื่อมโยงกับการค้นหาเหตุผลเหตุของความทุกข์ในอดีตของมาลา ในตอนที่เป็นมนุษย์ โดยได้นำ วิญญานไปสู่แดนสวรรค์ แต่สวรรค์ดังกล่าวกลายเป็นแดนที่จำลองโลกมนุษย์ในด้านเลวร้าย ดังที่ มาลาพูดว่า “ที่นี้ช่างเหมือนกับที่ที่ผมเคยไป สนุกอย่างนี้ แดนสวรรค์” เหตุการณ์ที่ทำให้มาลา กล่าวเช่นนั้น คือ เหตุการณ์ที่พวกตนร่วมกันข่มขืนปามาเลาในงานปีใหม่ของโรงเรียน

ผู้ดู/ผู้อ่าน จะเห็นได้ว่า พระมาลัยเป็นผู้ล่วงรู้คุณค่าอันแท้จริงของความทุกข์ สวรรค์ที่ เหมือนโลกตรงที่มีความสุขด้วยความหลงและโศกอันแสดงด้วยการทำร้ายได้ปรากฏอีกหลายฉาก สอดคล้องกับที่พระมาลัยเตือนว่าอย่ายึดถือสวรรค์นรกเป็นนิรันดร์ โดยแท้สวรรค์และนรกคือที่ เดียวกันและเป็นแดนที่ให้ความหมายแปลกปลอมจากคุณงามความดี ดังที่พระมาลัยชี้ว่ามนุษย์เป็น ผู้สร้างขึ้นมาเอง “ทุกหนแห่งมีทั้งแดนที่เรียกว่า สวรรค์และนรก สุดแต่มนุษย์จะรังสรรค์” และ “นี่ หรือ ที่เจ้าเรียกว่ารั้นรมย์ราวสวรรค์ ประสก จงพิจารณาดูเถิด สิ่งที่ผ่านมา นั้น นับเป็นกุศล กรรมหรือไม่ จงพิจารณาเหล่านางฟ้าที่ร่วมเสพสุข ว่านางฟ้าเหล่านั้นเป็นสุขหรือทุกข์ฉันใด” เนื้อหา นี้เป็นเนื้อหาที่บทละครรับเข้ามาเพื่อกระตุ้นการวิจารณ์ปัญหาสังคมปัจจุบัน และยังให้ทางออกซึ่ง เริ่มตั้งแต่แต่ละคนได้

การที่พระมาลัยได้อธิบายเรื่องของชีวิตก่อนและหลังความตายให้ผู้ดู/ผู้อ่านรับทราบถึง ที่มาแห่งความทุกข์ของตัวละคร ตลอดจนชี้แนวทางพุทธศาสนาเข้ามาแก้ปัญหาเพื่อสื่อความหมาย ให้ผู้ดู/ผู้อ่านเห็นถึงแนวทางการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืนว่าทุกสิ่งที่มีมนุษย์กระทำย่อมมีกรรมเป็นสิ่งที่

กำหนด เพราะเมื่อต่างตระหนักในบุญและบาปที่ตนกระทำ นั้นย่อมทำให้คนในสังคมเข้าใจสาเหตุ และลดปัญหาได้ สอดคล้องกับแก่นเรื่องที่ใช้หลักธรรมคำสอนของศาสนาพุทธมากระตุ้นให้มีการเรียนรู้เหตุและแนวทางการดับทุกข์ เพื่อให้วัยรุ่นแก้ไขปัญหาด้วยสติ รู้จักควบคุมพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม รู้จักความรับผิดชอบต่อชีวิตตนและผู้อื่น

3.2 ปาเมลากับศรราม และ เมขลากับรามสูร

ผู้สร้างบทได้นำคติฮินดูที่กลายเป็นนิทานพื้นบ้านเรื่องเมขลา รามสูร มาโยงกับเหตุการณ์ที่ศรรามร่วมกับเพื่อนชมชื่นปาเมลา เพื่อย้ำประเด็นการกดขี่ทางเพศในสังคมไทย แสดงความไม่เท่าเทียมให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยได้นำบทบาทของเมขลาและรามสูรมาดัดแปลงให้ผู้ดู/ผู้อ่านได้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย ซึ่งต่างมีสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ทางเพศ เช่น มณีแก้ว คือเพศหญิง ความงาม หรือเครื่องล่อใจ ขณะที่ขวานเป็นนัยของเพศชาย เป็นอาวุธหรือการใช้พลังอำนาจ สื่อความหมายถึงการทำร้ายทางเพศ

มาลา	ปาเมลา
คอรัส	เมขลา เทพธิดาแสนสวย ผู้แกว่งมณีแก้วแววับ
มาลี	ศรราม
คอรัส	รามสูร ขุนยักษ์ ผู้มีขวานเป็นอาวุธ

เพลง เซ็ดฉิ่ง

เมื่อนั้น	นวลนาง เมขลา มารศรี
เลี้ยวล่อ รามสูร อสุรี	กรโยน มณี จินดา

เพลง เมขลา

เมขลา	เหาะคว้าง	กลางอัมพร	ชูกร	ล่อแก้ว	มณีศรี
รามสูร	ขว้างขวาน	ราญฤทธิ์	นางเหาะหนี	เย้ยเยาะ	ไอ้กุ่มักันท์
ทุตตีหญิง	ใจร้าย	มากลายกลับ	ช่วยกันจับ	แหกขา	ให้อาสัญ
รามสูร	ขบเขี้ยว	แล้วเคี้ยวฟัน	เมขลา	มิพจน์	เท่าขี้เล็บ
คอรัส	เปลี่ยนกลับเป็นกลุ่มวัยรุ่น	ปาเมลา	และศรราม-		

การอ้างอิงนิทานที่แทรกมานี้ แสดงความจริงในประเด็นของการเอาเปรียบทางเพศอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะยุคใดในสังคมไทย เพศชายก็ยังมีอำนาจเหนือเพศหญิง วิทยุรุ่นปัจจุบันจึงก่อปัญหาการล่วงละเมิดทางเพศอย่างไม่เกรงกลัวกฎหมายหรือคำตำหนิ

3.3 ต้นกัลปพฤกษ์และต้นนิ้ว

ก่อนถึงฉากที่ 3 ที่ให้ชื่อว่า กัลปพฤกษ์ มาลีปรารถนาว่าตนไม่ได้สัมผัสสวรรค์อย่างมาลา (ที่ได้พบว่าผลาญปาเมลา) พระมาลัยจึงได้กล่าววามาลีก็ได้รับ “สัมผัสแห่งการสนองปรารถนา” ราวได้รับจากต้นไม้วิเศษชื่อ กัลปพฤกษ์

การอ้างอิงกัลปพฤกษ์ในความเชื่อที่เล่ากันว่าปรากฏในยุคพระพุทธเจ้าองค์ต่อมาคือ พระศรีอาริยมตไตรยหรือพระศรีอารย เป็นการศึกษาการสนองความต้องการทางวัตถุของคนยุคบริโภคนิยม ว่าเป็นความต้องการที่พุ่งเพ้อไม่มีที่สิ้นสุด แต่คนในโลกเช่นนี้กลับมีชีวิตตกต่ำและเป็นทุกข์

พระมาลัย	เจ้าก็เคยพบแล้วมาลี ทุกหนแห่งมีทั้งแดนที่เรียกว่าสวรรค์และนรก สุดแต่มนุษย์จะรังสรรค์ เจ้าคงจำสัมผัสแห่งการสนองปรารถนาในทุกสิ่งที่เขาประสงค์ ราวประสิทธิ์จากต้นไม้วิเศษที่เรียกว่า กัลปพฤกษ์ ในยุคพระศรีอารย

ต้นกัลปพฤกษ์ที่สามารถขออะไรตามปรารถนาคือวิธีการเลี้ยงลูกของครอบครัวในสังคมปัจจุบันซึ่งสะท้อนความคิดพื้นฐานที่เน้นความสำคัญของวัตถุในการสนองความสุขสบาย ดังมีสิ่งบ่งชี้เป็นพฤติกรรมของผู้ปกครองที่ให้สิ่งของแก่บุตรตามความต้องการโดยไม่คำนึงถึงโทษ ทำให้วัยรุ่นมีนิสัยมอมเมาเพื่อย การให้วัตถุแทนความรักและความอบอุ่น เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เยาวชนเดินทางผิด ติดยาเสพติดหรือตกเป็นเหยื่อของระบบธุรกิจทางเพศ เท่ากับเป็นภาวะตกนรกต้องทนทุกข์กับต้นนิ้วในโลกกิเลส

จะเห็นว่าผู้สร้างบทได้เชื่อมโยงต้นกัลปพฤกษ์ที่กลบกลายเป็นต้นนิ้ว เข้ากับสถานการณ์การบริโภคและเสพสุขกลายเป็นพิษภัยอย่างมหันต์

- พ่อของมาลี เปลี่ยนเสากลางเป็นต้นงิ้ว
- มาลี ความรักที่ฉันโหยหา แต่ไม่เคยได้สัมผัส กัลปพฤกษ์...ไม่ใช่
 หอรอกี่มันต้นงิ้ว
- คอรัส ต้นงิ้ว
- มาลี แล้วฉันก็พลอยตกนรกลงไปด้วย ต้นงิ้วที่คอยที่มแทงคนชั่ว ถ้า
 งั้นแกก็ต้องมาด้วย แกมันก็ชั่ว แกมันทำร้ายผู้หญิง
- คอรัส แกมันก็ชั่ว
- มาลี แกทำร้ายฉัน
- มาลา แกทำร้ายฉัน

ผู้สร้างบทละครได้นำต้นงิ้วซึ่งเป็นต้นไม้ที่อยู่ในนรก มีไว้สำหรับลงโทษผู้ที่ประพฤติผิดต่อศีลข้อกาเม เพื่ออ้างอิงให้เห็นว่าการเลี้ยงดูถูกโดยใช้วัตถุที่ทำให้เด็กได้ทุกอย่างราวกับได้จากต้นกัลปพฤกษ์นั้น แท้ที่จริงแล้วเป็นการทำร้ายเด็ก ต้นกัลปพฤกษ์จึงเปรียบเหมือนเป็นต้นงิ้วในสถานการณ์ของการเลี้ยงดูถูกในสังคมปัจจุบัน ดังที่ ประดิษฐ์ ประสาททอง หัวหน้าคณะละครมะขามป้อม (สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2540 อ้างใน จุฬารัตน์ มาเสถียรวงศ์, 2540 : 89) กล่าวว่า “กัลปพฤกษ์ปลูกอยู่ในบ้านเราเลย ไม่ต้องไปถึงยุคพระศรีอารีย์ มันคือวัตถุนิยมนี้เองและเดี๋ยวก็เป็นต้นงิ้วในบ้านด้วย” ดังนั้น การอ้างอิงต้นกัลปพฤกษ์กับต้นงิ้ว ที่เชื่อมโยงถึงการเลี้ยงดูบุตรหลานในยุคปัจจุบัน จึงทำให้ผู้ชมและผู้อ่านตระหนักถึงปัญหาของเยาวชนมากยิ่งขึ้น

3.3 นางฟ้า

บทละครได้อ้างอิงภารกิจของนางฟ้าซึ่งมีหน้าที่รับใช้และรองรับอารมณ์เทวดาผู้ชายว่า เหมือนกับเป็นโสเภณี หรือหญิงบริการเพียงแต่อยู่บนสวรรค์เท่านั้น ย้ำให้เห็นว่าดินแดนมนุษย์และสวรรค์นั้นไม่ได้ต่างกันเลย

เพลง นางฟ้า

คราที่นั้น นางฟ้า แม่หน่านวลีเย สวดยสะอางค์ รูปร่างวิไล แวดล้อมอินทร

แลจรีต พิศวง รูปทรงอรชร รำราย กรายกร ยวนยั่วเทวา

บทสนทนาที่ตัดตอนมานี้ เป็นสารที่มาลาได้รับรู้เมื่อผิดหวังจากความรัก เขาได้เข้าไปในสถานบริการที่เรียกว่า “วิมานพระอินทร์” และบทละครใช้เป็นชื่อฉากที่ 5 ด้วย เขาพบว่านางฟ้าที่เขาเสพสุขด้วยนั้น คือ เด็กผู้หญิงที่ถูกพ่อแม่ขายมาเพียงเพื่อต้องการวัตถุซึ่งแสดงความมีหน้ามีหน้าในสังคม โดยไม่ได้คำนึงถึงจริยธรรม สะท้อนถึงปัญหาการขายลูกสาวมาเป็นโสเภณีของคนในชนบท เขายังได้พบปามาเลลาที่ต้องมาเป็นโสเภณีเพราะถูกข่มขืนจนตั้งครรภ์ ต้องออกจากโรงเรียนจึงไม่มีทางเลือกในการประกอบอาชีพ ส่วนมาลีต้องมาขายตัวเพราะขาดความอบอุ่นที่พ่อแม่แยกทางกันและพ่อก็มีเมียใหม่ นางฟ้าทั้งสามต้องกลายมาเป็นโสเภณีด้วยเหตุผลที่แตกต่างกัน แต่ก็เป็นผู้ที่มีความทุกข์ร่วมกัน บทละครตีแผ่มูลเหตุของความทุกข์ดังกล่าวโดยอ้างอิงสังคมปัจจุบันว่ามีปัญหาหนักแต่ขาดผู้เอาใจใส่

4. พิษฐาน...เอย

ผู้วิจัยพบว่าบทละครเรื่องพิษฐาน...เอย ได้อ้างอิงบทเพลงของชาวบ้านและวิถีชีวิตชาวนา โดยได้นำความหมายดั้งเดิมของเพลงพื้นบ้านมาดัดแปลงเนื้อหาใหม่ ซึ่งสื่อความหมายในทางตรงกันข้ามกับความหมายเดิม การอ้างอิงเช่นนี้ แสดงความขัดแย้งที่สามารถกระตุ้นอารมณ์ให้ผู้ดู/ผู้อ่านร่วมรับรู้ความทุกข์ที่เกิดขึ้นกับชาวนาได้มากขึ้น ดังนี้

4.1 เพลงพื้นบ้าน

4.1.1 เพลงพิษฐาน

	พิษฐานเอย
มือหนึ่งลูกลือพาน	พานเจ้าดอกดาวเรือง
ไอ้อนาถหนอชาวนา	ไว้วาสนาจะรุ่งเรือง
ใครเขาจะเห็นใจ	คนยากไร้ต่ำค่าเวลาเปลือง
เป็นชาวนาเลี้ยงแผ่นดิน	เขาหยามหมิ่นให้แค้นเคือง
แม่โพสพเจ้าชา	ลูกขอลาไปสู่เมือง
พิษฐานเอย	วอนไหว้
ลูกขอไปตายเอาดาบหน้าแล้วนะ	เจ้าชาเอย
เอ๋ย เนมิต	ให้เป็นดังพิษฐานเอย

บทเพลง “พินิจฐาน” นี้อยู่ในช่วงที่ครอบครัวของดาวเรืองต้องละทิ้งบ้านเกิดดาวเรืองจึงได้ร้องเพลงพินิจฐานบอกแม่โพสพ เพื่อเข้ามาทำงานทำในเมืองหลวงเนื่องจากไม่สามารถประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้อีกต่อไป

บทเพลงพินิจฐานเป็นบทเพลงพื้นบ้านที่สื่อถึงวิถีชีวิตของชาวชนบทที่ผูกพันกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังที่ ประดิษฐ์ ปราสาททอง หัวหน้าคณะละครมะขามป้อม (2544 : 74) กล่าวว่า “เวลาชานาออกไปเก็บเกี่ยวก็จะร้องพินิจฐานเอ๋ย ขอให้แม่โพสพอำนวยอวยชัย ขอให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล คนไทยทำอะไรก็เจ้าประคุณ... ยังเชื่อและยึดมั่นในสิ่งศักดิ์สิทธิ์” เมื่อผู้สร้างบทละครได้นำเพลงพินิจฐานมาดัดแปลงเนื้อหาเพื่อบอกความผันแปรในชีวิตชานาที่ไม่สามารถประกอบอาชีพดั้งเดิมอีกต่อไปได้ ก็ให้ดาวเรืองแสดงความน้อยอกน้อยใจและสิ้นหวัง โดยปรับท่วงทำนองกับแม่โพสพ ซึ่งเป็นตัวแทนของผู้พิทักษ์ธรรมชาติและประทานความสุข

การอ้างอิงบทเพลงพินิจฐาน อันเป็นตัวแทนของเพลงพื้นบ้านสื่อถึงชีวิตที่มีความสุขตรงกันข้ามกับสถานการณ์ปัจจุบันของชานา นอกจากแสดงความรุนแรงของสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป ยังย้ำให้เห็นชะตากรรมของชานาชัดเจนยิ่งขึ้น

4.1.2 เพลงเกี่ยวข้าว

เกี่ยวเถอะนะแม่เกี่ยว (โยนๆ) เกี่ยวเถอะนะแม่เกี่ยว
อย่ามัวชะงัด แลเหลียว เดี่ยวเดียวจะเกี่ยวก็อ่ยเอ๋ย

เพลงเกี่ยวข้าวนี้อยู่ในช่วงหลังจากที่ผู้สร้างบทได้กล่าวถึงวิถีชีวิตของชานาผ่านคำอธิบายของดาวเรือง ผู้สร้างบทได้อ้างอิงบทเพลงเกี่ยวข้าวของชานาเพื่อย้ำถึงวิถีชีวิตของคนในชนบทที่มีชีวิตผูกพันกับธรรมชาติ ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ชมรับรู้ความเป็นอยู่ที่พอเพียง และมีความสุขกับวิถีชีวิตดั้งเดิม

4.1.3 เพลง แหม่มแมว

โอ้นอ โอ้นอ โอ้นอ นางแมวเอ๋ย.....
นางแมวจ้ำเอ๋ย ขอฟ้าของฝน ให้เป็นน้ำมนต์ หลังรดนาข้า

ให้ฝนตกลงมา ให้ฝนตกลงมา ให้ฝนตกลงมา ให้ฝนตกลงมา หลังรตนาข้า
 เถิดนางแมวเอ๋ย..... (ร้อง 2 เที้ยว)

เพลงแห่งนางแมวอยู่ในช่วงที่การพัฒนารุกเข้ามา มีการตัดไม้ ทำลายป่าเพื่อสร้าง
 เขื่อน จนทำให้ฝนไม่ตกตามฤดูกาล ชวนาจึงต้องหานางแมวขอฝน การอ้างอิงบทเพลงแห่งนางแมว
 ซึ่งเป็นประเพณีขอฝนของชวนาแทบทุกภาคของไทย ทำให้เห็นความจริงในวิถีชีวิตของชวนาที่ไม่มี
 อำนาจต่อสู้กับความเจริญแผนใหม่ ทำได้แต่เพียงหานางแมวขอฝน การอ้างอิงบทเพลงนี้นำไปสู่
 ความจริงในประเด็นการเอาัดเอาเปรียบและความไม่เสมอภาคในสังคมไทย

4.1.4 เพลง นกขมิ้น

พ่อ	ไอ้เจ้านกขมิ้นเอ๋ย	เชิญเจ้าผินโผลุ่ม่าสู่เหย้า
แม่	นอนในกรงทองของเรา	จะคอยเฝ้าถนอมกล่อมให้นอน
พ่อ	จะมีให้เจ้ามีที่โตกเศร้า	จะโลมเล้าเจ้าขมิ้นเหลืองอ่อน
พร้อม	ดอกเอ๋ยเจ้าดอกขจร นกขมิ้นเหลืองอ่อน	คำนี้จะนอนไหนเอ๋ย

เพลง “นกขมิ้น” อยู่ในฉาก 7 “ในฝัน” อันเป็นช่วงที่พ่อแม่ของดาวเรืองต้องทำงานแลก
 เงิน จนไม่มีเวลาแม้แต่จะพูดคุยกับดาวเรือง ผู้สร้างบทละครได้อ้างอิงบทเพลง “นกขมิ้น” ซึ่งเป็น
 เพลงกล่อมเด็ก สื่อความหมายแทนความปรารถนาดีต่อผู้เร่ร่อนเหมือนนกขมิ้นตัวเล็กๆ โดยได้
 ดัดแปลงเนื้อหากล่าวถึงความเอื้ออาทรที่พ่อแม่มีต่อดาวเรือง ซึ่งเป็นสิ่งที่ดาวเรืองได้พบแต่ใน
 ความฝัน การอ้างอิงบทเพลงกล่อมเด็ก ที่สื่อความหมายถึงความรักความเอื้ออาทรของพ่อแม่แม่
 จึงสะท้อนถึงความเดียวดายของเยาวชนในเมืองใหญ่ได้อย่างชัดเจน และกระตุ้นอารมณ์ ความรู้
 สึกสงสารดาวเรืองได้อย่างลึกซึ้ง

4.1.5 เพลงแม่ศรี

แม่ศรีไหนเอ๋ย (แม่ศรีเอ๋ย) หมดสิ้นสาวสะ (ดาวเรืองเอ๋ย)
 เป็นเศษสะ ไม่มีคนเซยชม (ไม่มีคนเซยชม)

เรียวยาวแห่งไทย โอโดโยระทม เกลือกิ้วโสम्म สมเสพเจ็บใน
(ร่วงโรยเอ๋ย..... ดาวเรืองเอ๋ย.....)

เพลง “แม่ศรี” เป็นเพลงพื้นบ้านที่ผู้สร้างบทละครได้ใช้อ้างอิง บอกจุดจบชีวิตของ ดาวเรืองในตอนจบของเรื่อง โดยได้นำเพลงพื้นบ้าน “แม่ศรี” ซึ่งกล่าวถึงหญิงสาวที่มีความงาม เป็นที่ชื่นชมของคนในสังคม มาดัดแปลงเนื้อหาโดยกล่าวถึงหญิงที่น่ารังเกียจ ไม่มีความสวยงามให้ ชื่นชม การอ้างอิงเพลง “แม่ศรี” โดยได้ดัดแปลงเนื้อหาที่ตรงกันข้ามกัน เป็นการสร้างความขัดแย้ง ซึ่งกระตุ้นอารมณ์ของผู้ชมและผู้อ่านให้รู้สึกถึงวิถีชีวิตของดาวเรืองได้อย่างมาก

4.2 วิถีชีวิตชานา

เกษตรกรรม....ความฝันในวัยเยาว์

- นักแสดงทั้ง 7 ออกนั่งทั้งสองฟากของเวที แล้วทำเสียงสัตว์ต่างๆเป็นบรรยากาศของชนบทไทยยามเช้า
 - เครื่องจิ้งหะไทย-
 - แกละวิ่งเล่นวากับดาวเรือง แล้วแอบซ่อนในพุ่มไม้ ดาวเรืองตามหา-
 - นักแสดงร้องทำนองเขมรไล่ควาย ประกอบเครื่องจิ้งหะ-
 - พ่อและดาวเรือง ลุงควายไปอาบน้ำ แม่ออกมาตามไปหาปลา
 - เครื่องจิ้งหะ เซ็งสวิง-
 - ดาวเรือง แม่ พ่อ แกละ ช่วยกันจับปลา-
 - เพลงเกี่ยวข้าว-
 - นักแสดงอีก 3 คน ออกร้องเพลงและรำยาว-

เกี่ยวเถอะนะแม่เกี่ยว (โยนฯ) เกี่ยวเถอะนะแม่เกี่ยว

อย่ามัวชะงัด แลเหลือย เดี่ยวเคียวจะเกี่ยวก็อยเอย

- ร้อง 4 เที้ยว เร่งจิ้งหะเร็วขึ้น

- ดาวเรือง พ่อ แม่ เข้ามาร่วมร้องจนจบ แล้วเข้าไปทักทายหมู่ชานา

บทละครเน้นวิถีชีวิตชาวนาใน ฉาก 2 “ไหว้พระ” และฉาก 3 “เกษตรกรรม...ความฝันในวัยเยาว์” เนื่องจากได้กล่าวถึงฉากไหว้พระไปแล้วในบทที่ 2 ในที่นี้จึงยกฉาก 3 มาวิเคราะห์ เห็นได้ว่าฉากนี้มีกลวิธีแสดงบรรยากาศของชนบท การเล่นของเด็กและกิจกรรมในชีวิตประจำวันของชาวนาที่คละเคล้าไปกับการขับร้องและพ่อนรำ

4.3 บริบทการพัฒนา

พัฒนา.....พัฒนากว้างไกล	เจริญเลิศไสร้จะต้องแลกเอา
สร้างสรรค์.....สายน้ำและขุนเขา	ที่สวนไร่นาเอามาเร่ขาย
ทำลาย.....สร้าง สร้าง สร้าง สร้าง	ทั้งตึกทั้งเมืองถนนมากมาย
ศิวิไลซ์.....ความรุ่งเรืองวิไล	ชาติจะยิ่งใหญ่ต้องพัฒนา

- นักแสดงนำสายไฟมาพันรอบดาวเรือง ส่องดวงไฟไปที่ดาวเรือง-

- นักแสดงกลับไปฝั่งชาวนาอีกครั้งหนึ่ง-

บทเพลงนี้แสดงว่าระบบทุนนิยมจากประเทศตะวันตกได้รุกรานเข้ามาทำให้ชีวิตของเกษตรกรไทยต้องเปลี่ยนแปลง คำสำคัญในบทเพลงนี้ คือ คำว่า แลกเอา เร่ขาย สร้างสรรค์ และทำลาย นี่คือการอ้างอิงโลกของความจริงที่ประชาชนต้องแลกความสุขในชีวิตกับการสร้างวัตถุอย่างไม่มีทางเลือก ในที่นี้ก็คือได้เชื่อมมีไฟฟ้าใช้ แต่ป่าไม้ ขุนเขา สายน้ำก็สูญหายไป ทำให้ผู้ชมเข้าถึงความจริงของระบบการพัฒนาในประเทศไทยที่ให้ความสำคัญกับระบบทุนนิยมจนหลงลืมวิถีชีวิตดั้งเดิมของประชาชน ทำให้ชาวนาถูกการพัฒนาเข้ามาเบียดบังทรัพยากรที่ใช้ในการดำรงชีพของเกษตรกรส่วนใหญ่ ประโยชน์กลับไปตกที่คนส่วนน้อยซึ่งมีอำนาจในสังคม การพัฒนาจึงเป็นทั้งการสร้างสรรคและทำลาย ชาวนาที่ยากจนถูกบีบรัดให้ออกมาหางานทำในเมืองหลวง ขายแรงงานเพื่อแลกกับเงินตรา

ตึก 3 ที่นี้เมืองกรุงสะดวกสบาย จะไปทางไหนมีคนรับใช้ทำงาน เก็บกวาดเช็ดถูล้างถ้วยล้างจานทำอาหารให้กิน เพียงแต่แค่เรามีเงิน จะเดินจะเหินไปไหนสบาย เงินไม่มีก็ไม่เป็นไร แรงงานขายได้ มาขายบริการแลกเงิน

ในเมืองกรุงแรงงานสามารถแลกเปลี่ยนเงินตราได้ พ่อของดาวเรืองเข้ามาทำงานก่อสร้าง ส่วนแม่เข้ามาทำงานในโรงงานตุ๊กตา ดาวเรืองขายพวงมาลัย ดังนั้นแรงงานและการขายบริการที่คอยอำนวยความสะดวกสบายเป็นสิ่งที่เมืองกรุงต้องการ เชื่อมโยงถึงประเด็นปัญหาแรงงานที่เข้ามาทำงานทำในกรุงเทพฯ จนทำให้เมืองกรุงกลายเป็นเมืองแออัดที่เต็มไปด้วยผู้คนจากต่างถิ่นเข้ามาทำมาหากิน ทำให้เกิดปัญหาสังคมตามมาโดยเฉพาะเยาวชนที่เป็นลูกหลานของแรงงานต่างถิ่น

เพลง แรพตามตามกันไป

ชีวิตร่วมสมัย วัยรุ่นุ่น

ตามตามกันไป วัยรุ่นุ่น

มีมีให้เหมือน วัยรุ่นุ่น

ต้องซื้อต้องขาย วัยรุ่นุ่น

เมื่อพ่อแม่ไม่มีเวลาสนใจลูก ลูกก็ต้องเติบโตไปในสังคมเมืองที่ใช้วัตถุเป็นเครื่องบำบัดปัญหาจิตใจ การได้มาซึ่งวัตถุด้วยการขายตัวที่ทำให้วัยรุ่นุ่นมีความรู้สึกที่ตนเหมือนกับคนอื่นนั้น ก็เป็นสาเหตุหนึ่งของปัญหาการขายตัวของวัยรุ่นุ่น จนกลายมาเป็นปัญหา “โสเภณีเด็ก” ที่มีมากในสังคมปัจจุบัน เชื่อมโยงถึงระบบเศรษฐกิจและการพัฒนาในยุควัตถุนิยมซึ่งเป็นปัญหาทางโครงสร้างของประเทศไทยได้อย่างชัดเจน

5. หุ่นไล่กา

บทละครเรื่องนี้เห็นชัดว่าอ้างอิงขนบนิทานสำหรับเด็กและความคิดทางจริยธรรมที่เด็กควรรู้ ซึ่งจะได้อะไรตามลำดับดังต่อไปนี้

5.1 ขนบนิทานที่สิ่งไม่มีชีวิตพูดคุ้ยได้และกลายเป็นคนได้

หุ่นไล่กาเป็นอุปกรณ์ที่ชาวนาใช้ไล่นกกาไม่ให้มากินข้าวในนา ด้วยลักษณะที่เหมือนมนุษย์ จึงมีผู้แต่งวรรณกรรมใช้หุ่นไล่กาเป็นตัวละครอยู่บ้าง เช่นในบทละครโทรทัศน์

หุ่นไล่กา แล้วทำไมพวกเจ้าถึงไม่กลัวข้าล่ะ ก็เ็นเมื่อตัวข้า มีรูปร่างคล้ายมนุษย์มาก มีรูปร่างเหมือนกับมนุษย์เหล่านั้น

ลักษณะที่เหมือนมนุษย์ของหุ่นโลกา ทำให้ผู้สร้างบทอ้างอิงชนบทนิทานทำให้หุ่นโลกามีชีวิตกลายเป็นคนและพูดคุยได้ ผู้ชมรับรู้บทบาทของหุ่นโลกาในแง่ของตัวละครในจินตนาการ ซึ่งผู้สร้างบทได้อ้างอิงสถานะของหุ่นโลกาที่ปรารถนาจะเป็นมนุษย์ได้อย่างสมเหตุสมผล คือ หุ่นโลกาไม่อยากทนตากแดด ตากฝน และไม่อยากถูกอีกกรังแก เขาอยากเป็นมนุษย์ที่สามารถใช้ชีวิตที่สนุกสนาน การอ้างอิงที่ผสมผสานโลกแห่งจินตนาการและความเป็นเหตุเป็นผล สามารถกระตุ้นให้ผู้อ่านและผู้ชมมีอารมณ์ร่วม เพลินเพลินไปกับการเล่นรู้ของตัวละครหุ่นโลกา

5.2 บทบาทของเทวดาและปีศาจ

ผู้สร้างบทได้อ้างอิงบทบาทของเทวดา ก็เพื่อนำอิทธิฤทธิ์ของเทวดามาสร้างเรื่องให้หุ่นโลกากลายเป็นคน การอ้างอิงอิทธิฤทธิ์ของเทวดาทำให้เรื่องมีความสมจริงและสามารถทำให้ผู้ดู/ผู้อ่านคล้อยตามได้ง่าย เนื่องจาก ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องอิทธิฤทธิ์ของเทวดา ว่าสามารถเสกคาถาเวทมนต์เปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆได้ เป็นความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดมาช้านานในโลกของนิทาน

เทวดา เจ้าไม่เปลี่ยนใจแน่นอนนะ ในเมื่อเจ้าตัดสินใจเอง ข้าก็จะเสก
 ให้เจ้าเป็นมนุษย์ ณ บัดนี้ (ทำท่าร้ายเวทมนต์) บึง.....

บทบาทของเทวดาอยู่ในช่วงที่หุ่นโลกาไม่มีความพอใจในสถานะของตนเอง จึงขอให้เทวดาเสกให้ตนได้กลายเป็นมนุษย์ เพราะเขาคิดว่ามนุษย์นั้นสามารถทำทุกอย่างที่เขาปรารถนาได้ การนำเทวดามาอ้างอิงในบทละครนี้ ก็เพื่อแสดงอภินิหารที่เกินจริงให้ผู้ชมและผู้อ่านได้รับทราบ การที่เทวดาสามารถที่จะเสกหุ่นโลกาเป็นมนุษย์ได้นั้นก็เป็นเรื่องอภินิหาร จึงไม่ขัดต่อความรู้สึกของผู้ชม

ส่วนการนำปีศาจมาอ้างอิงก็เพื่อที่จะนำบทบาทของความชั่วร้ายมาแสดงอย่างเป็นรูปธรรม ให้เห็นว่าความชั่วร้ายนั้นไม่สามารถที่จะชนะความดีได้ การอ้างอิงนี้สมเหตุสมผล ไม่ขัดต่อความเชื่อของผู้ชม ที่มีความฝังใจว่าปีศาจย่อมเป็นผู้แพ้ต่อคุณงามความดีเสมอ

ปีศาจ ใช้ข้าแพ้ทั้งกายและใจ แต่สักวันข้าจะกลับมา ถ้าพวกมนุษย์ยังมีจิตใจที่มีแต่ความเกลียดการมักง่าย การเอาแต่ใจตัวเอง เมื่อนั้นข้าจะมา ฮ่าๆๆๆ

บทพูดของปีศาจนี้อยู่ในช่วงที่หุนไ่ก่าสามารถชนะปีศาจได้ด้วยจิตใจที่ดีงาม การที่ผู้สร้างบทอ้างอิงตัวละครปีศาจ เพื่อต้องการสื่อสารให้เห็นถึงความชั่วร้ายและแนวทางที่จะชนะความชั่วร้าย นั่นคือ การมีจิตใจที่ดีงามและความกล้าหาญที่หุนไ่ก่าได้เรียนรู้นั่นเอง

5.3 คุณค่าทางคุณธรรมและจริยธรรม

บทละครเรื่องหุนไ่ก่า อ้างอิงคุณค่าเรื่องความกล้าหาญและการมีจิตใจที่ดีงามของมนุษย์เพื่อแสดงแนวทางการต่อสู้กับความชั่วในขณะที่ยุ่ก่าได้เรียนรู้

ก๊าบ อะไรแถวนี้ก็ได้หยิบขึ้นมาพาดมันเลย เร็ว แกคือมนุษย์ แกไม่
ใช้หุนไ่ก่า แกต้องกล้าหาญ

คำพูดนี้เป็นคำพูดที่ก๊าบพูดกับหุนไ่ก่า สื่อความหมายมาถึงผู้ชมและผู้อ่านเพื่อบอกหรือย้ำถึงความกล้าหาญที่มนุษย์มี ความกล้าหาญสามารถทำให้มนุษย์ชนะอุปสรรคในชีวิตได้ ส่วนการมีจิตใจที่ดีงามทำให้มนุษย์สามารถชนะสิ่งชั่วร้ายต่างๆที่มีมากในสังคม

หุนไ่ก่า (เหมือนได้คิด) ไซ่สิ เรายังไม่ได้ใช้มันเลยตั้งแต่เราเป็นมนุษย์
มาใช้จิตใจที่ดีงาม เราไม่เคยได้ใช้เลย เอาละครวันนี้แกเสร็จแน่

บทพูดนี้หุนไ่ก่าพูดกับปีศาจ ซึ่งหุนไ่ก่าไม่สามารถใช้อาวุธใดทำร้ายปีศาจได้ นอกจากจิตใจที่ดีงาม สื่อความหมายเพื่อเตือนถึงผู้ชมและผู้อ่านให้ตระหนักถึงการมีจิตใจที่ดีงาม ซึ่งอาจจะหาได้น้อยลงทุกวันในสังคมปัจจุบัน

ส่วนการค้นพบว่าทุกสิ่งมีความสำคัญเท่าเทียมกัน ก็สัมพันธ์กับความภูมิใจในหน้าที่และความรับผิดชอบ คุณธรรมทั้งสองนี้เป็นสิ่งที่เด็กได้รับการสั่งสอนอยู่แล้ว เท่ากับว่าบทละครได้อ้างอิงความดีในโลกของความจริงมาให้เข้าใจชัดขึ้น ผ่านการรับรู้ของหุนไ่ก่า ทำให้ผู้ชมเห็นถึงความจริงในประเด็น “บทบาทหน้าที่ที่แท้จริง” ชัดเจนขึ้น

- หุ่นโลกา ข้าขึ้นฝ้าหุงหาไม่ได้อีกแล้ว ข้าไม่สามารถยืนคู่กับหุงหาเขียวขจี
 ได้อีก ถึงแม้ว่าข้าจะได้เป็นมนุษย์ ที่สามารถทำได้ทุกอย่าง แต่
 ข้าก็ไม่สามารถเป็นหุ่นโลกาได้อีกแล้ว ข้าต้องทนเห็นหุงหาที่เขียวขจี
 เทียวเนาตายไปต่อหน้าต่อหน้าอย่างนั้นหรือ
 ไม่ ไม่ ข้าต้องกลายเป็นหุ่นโลกาเหมือนเดิม (นึกขึ้นได้) เทวดาๆ ข้า
 อยากกลับเป็นหุ่นโลกาๆ
- เทวดา อูย...เอาอีกแล้ว จะลงมาทั้งที่รุนแรงไม่เคยเปลี่ยนแปลงเลยนะ อูย...
- หุ่นโลกา (ดีใจ) ท่านเทวดา ท่านได้ยินจริงๆด้วย
- เทวดา ฮ่าๆๆ แค้ๆๆ มีอะไรที่ข้าไม่รู้บ้างละ
- หุ่นโลกา ถ้าอย่างนั้นท่านช่วยเสกให้ข้ากลับไปเป็นหุ่นโลกาอย่างเดิมที
 เถอะ
- เทวดา อ๊ะ อ๊ะ ใต้อย่างไรกันเล่า ก็เจ้าเคยสัญญาแล้วว่า ถ้าเจ้าได้
 เป็นมนุษย์เจ้าจะกลับเป็นหุ่นโลกาอีกไม่ได้ เอ๊ะ...หรือว่าเจ้าไม่
 พอใจที่ได้เป็นมนุษย์ซะแล้ว
- หุ่นโลกา ไม่ ข้าพอใจและดีใจกับการที่ได้เป็นมนุษย์มาก ข้าสามารถทำ
 สิ่งที่ข้าฝันไว้ได้ แต่ตอนนี้ ข้าต้องการกลับไปเป็นหุ่นโลกามาก
 กว่า ข้าภูมิใจกับการที่ได้เป็นหุ่นโลกา ภูมิใจที่ได้มีส่วนทำให้หุงหาได้
 เขียวขจี ข้าควรจะได้รับมิตรชอบและทำหน้าที่ของข้าให้ดีที่สุด
- เทวดา ฮ่า ฮ่า ในที่สุดเจ้าก็เห็นความสำคัญของตัวเจ้าแล้ว ความฝันที่
 อยากเป็นมนุษย์ของเจ้านะไม่ผิดหรอก ถ้าเจ้าคิดว่ามันดีกว่า
 การเป็นหุ่นโลกา แต่เจ้าก็ได้เห็นแล้วสินะ ความสำคัญของเจ้าที่
 ทำให้หุงหาเขียวขจี และนั่นแหละคือความภูมิใจของเจ้า เอา
 หละข้าจะให้เจ้ากลับไปเป็นหุ่นโลกา ไปยืนในหุงนาสิ

บทสนทนานี้ เกิดหลังจากที่หุ่นโลกาเริ่มเรียนรู้ว่าแม่ตนจะกลายเป็นมนุษย์แต่มนุษย์
 นั้น ก็มีข้อด้อยคือไม่สามารถ ยืนทนแดด ทนฝน ได้นานๆเหมือนหุ่นโลกา แสดงว่าสิ่งต่างๆในโลก
 ย่อมมีข้อดีและด้อยต่างกัน จึงไม่มีใครผูกขาดคุณค่าสูงสุดไว้เพราะมีธรรมชาติและบทบาทหน้าที่ที่
 แตกต่างกัน ข้อด้อยของมนุษย์ถ้ายทอดผ่านการรำพึงรำพันของหุ่นโลกาว่า “ถึงแม้ว่าข้าจะได้เป็น

มนุษย์ ที่สามารถทำได้ทุกอย่าง แต่ข้าก็ไม่สามารถเป็นหุ่นโลกาได้อีกแล้ว” บทพูดนี้ได้แสดงจุดร่วมและจุดต่างระหว่างมนุษย์และหุ่นโลกา คือ หุ่นโลกาเหมือนมนุษย์ แต่ก็ไม่ใช่มนุษย์ ในขณะที่มนุษย์ก็ไม่สามารถทำหน้าที่แทนหุ่นโลกาได้ เป็นการอ้างอิงที่นำไปสู่ความจริงในประเด็นคุณค่าของบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของหุ่นโลกาที่ไม่ได้อยู่ไปกว่ามนุษย์เลย นั่นหมายความว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกย่อมมีคุณค่าในบทบาทหน้าที่ของตน ดังนั้นการค้นพบนี้จึงสามารถโน้มน้าวให้หุ่นโลกาและผู้ดู/ผู้อ่าน เห็นถึงความสำคัญในบทบาทหน้าที่ของตนมากขึ้น

กล่าวได้ว่าการใช้บทละครอ้างอิงบทประพันธ์เก่าซึ่งเป็นที่รู้จักแพร่หลาย นับเป็นความชาญฉลาดของผู้สร้างบทที่ใช้ประโยชน์จากความคุ้นเคยต่อโครงเรื่อง แนวคิดและตัวละครเดิม การอ้างอิงกับโลกแห่งความเป็นจริงที่สามารถเชื่อมโยงเข้ากับการปรับเปลี่ยนบทประพันธ์เก่าให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน จึงเป็นสิ่งที่แสดงว่า ปัญหาที่คนเราต้องพบมีลักษณะเป็นสากลด้วย เช่น ความมัวเมา ความใจเร็วด่วนได้ การทำร้ายกันอย่างไร้เมตตา ความลุ่มหลงในสุขทางโลกก็อย่างฉาบฉวย เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ภาษาในบทละครทั้ง 5 เรื่อง โดยเฉพาะในบทสนทนาและบทเพลง เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จในการสื่อสาร โดยทำหน้าที่ทั้ง 3 ประการ ที่วิเคราะห์ไปแล้วคือ 1) หน้าที่ด้านอารมณ์และความงาม 2) หน้าที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครและตัวละครกับผู้ดู/ผู้อ่าน และ 3) หน้าที่ด้านการอ้างอิง ด้วยการทำหน้าที่ดังกล่าวของภาษาในบทละคร ผู้ดู/ผู้อ่าน จึงเข้าใจความหมายและคุณค่าของบทละครดังนี้

หน้าที่ด้านอารมณ์และความงามที่ปรากฏในบทสนทนาเรื่อง เจ้าลอ สามารถแสดงอารมณ์หลักของตัวเอง ให้เข้าใจได้ว่ามีความหวั่นไหว ขาดความมั่นใจต่อแท้ สิ้นหวัง เพราะปราศจากคนเข้าใจ เราได้รู้สึกถึงปฏิกิริยาที่ตัวละครมีต่อการประณามของสังคมและบุคคลใกล้เคียงว่าเป็นสิ่งผลักดันเขาไปสู่หายนะ การอ้างอิงตัวละครในลิลิตพระลอโยงกับการดัดแปลงให้เข้ากับบริบทของสังคมสมัยใหม่แสดงปัญหาของผู้อ่อนแอและถูกข่มขู่จนตกอยู่ในอิทธิพลของเพื่อนผู้ใกล้ชิดและผู้หากินกับความอ่อนแออย่างชั่วร้าย ถึงแม้ว่าตัวเอกมีความใฝ่ฝันถึงสิ่งที่ดีงามก็ตาม

ภาษาในบทละครเรื่องนี้ ในส่วนที่ทำหน้าที่กระตุ้นการตอบรับโดยคาดหมายปฏิกิริยาจากผู้ดู/ผู้อ่าน ย้ำให้ผู้รับสารเห็นความสำคัญของการกำหนดชะตาชีวิตอย่างระมัดระวังด้วยการเลือกอันประกอบด้วยสติ เน้นความกล้าหาญที่จะพิสูจน์ตัวเองและกล้าปฏิเสธสิ่งชั่วร้าย ดังถ้อยคำของเพื่อน/แพงที่กระตุ้นให้เจ้าลอพิสูจน์ตัวเองโดยใช้ประโยค บอกเล่า ปฏิเสธและคำถามที่ว่านั่นล่อมว่า “หนทางพิสูจน์ม้า กาลเวลาพิสูจน์ใจ มัวแต่คิดไม่ลงมือทำ จะพ้นกรรมได้อย่างไร”

การสื่อสารที่เน้นการแก้ปัญหาด้วยคุณสมบัติภายในเช่นนี้ นับเป็นคุณค่าของบทละครที่มุ่งกระตุ้นความคิดของเยาวชน ให้ไม่ย่อท้อต่อปัญหาและเชื่อมั่นในตนเอง ภายหลังที่ได้มีประสบการณ์ทางอารมณ์ร่วมกับความทุกข์ของตัวละคร

ในบทละครเรื่อง *จันทโครพ* มีบทสนทนาที่ทำหน้าที่ด้านอารมณ์และความงาม โดยสร้างความรู้สึกร่วมไปกับอารมณ์หลักของตัวเอก คือ ความอยากรู้ อยากลอง ความโหยหารัก และความคับข้องใจ ให้เห็นเหตุผลของจุดจบในฉากสุดท้าย

ในหน้าที่ด้านการตอบรับของภาษา เราได้เห็นบทสนทนาที่เป็นปฏิริยาของจันทโครพ ที่มีต่อการเล็งดูด้วยการห้ามแต่ไม่ให้ความเข้าใจ เราได้พบบทสนทนาในหมู่เพื่อนด้วยความคึกคะนองแต่ปราศจากความรู้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ชักนำตัวเอกไปสู่ความตกต่ำ

ภาษาที่ทำหน้าที่กระตุ้นการตอบรับโดยคาดหมายปฏิริยาจากผู้ดู/ผู้อ่าน ปรากฏเมื่อ NARRATOR กล่าวโน้มน้าวให้ผู้ดู/ผู้อ่าน ได้ติดตามว่าความรักในเรื่อง *จันทโครพ* จบแล้ว “แต่ความรักของเรายังคงอยู่” เพื่อให้ผู้ดู/ผู้อ่าน ได้ย้อนกลับมาระลึกถึงชีวิตจริงของตน การนำความผิดพลาดของตัวเอกมาเตือนสติ เน้นความสำคัญของการเลือกและโอกาสของการแสวงหาความรักอย่างมีสติ นับเป็นคุณค่าของบทละครที่มุ่งกระตุ้น ให้ตระหนักและสังวรถึงความเสี่ยงของชีวิตวัยรุ่นในปัจจุบันที่ด้อยประสบการณ์และขาดวุฒิภาวะ ในสังคมที่เต็มไปด้วยสิ่งมอมเมา ดังนั้นการใช้สติในการดำเนินชีวิตของวัยรุ่น ควบคู่ไปกับการให้คำแนะนำสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องเพศ จึงน่าจะลดปัญหาเอคส์ในหมู่เยาวชนได้

เมื่อพิจารณาหน้าที่ภาษาด้านการอ้างอิง บทละครเรื่อง *จันทโครพ* อิงนิยายคำกลอนชื่อเดียวกัน ในส่วนสำคัญคือ ชื่อและอายุของตัวเอกในตอนเริ่มต้น บทบาทของพระเจ้าตา การเปิดผอบ โม่ราและโจรป่า โดยปรับเปลี่ยนโยงกับการอ้างอิงบริบททางสังคมร่วมสมัย ให้เห็นภัยของความใจเร็วด่วนได้ การขาดหลักยึดมั่นในใจจนไม่รักษาความสัตย์ ความอ่อนอ่อนต่อวัตถุนิยม และแสดงค่าของความรักแท้ที่เป็นสิ่งยึดมั่นแม้ในยามหายนะ นับเป็นคุณค่าทางความงามและคุณค่าทางจริยธรรมที่เป็นประโยชน์ต่อเยาวชนในยุคที่มีสิ่งยั่วยุและขาดการอบรมที่เหมาะสม

หน้าที่ด้านอารมณ์และความงามที่ปรากฏในบทสนทนาเรื่อง *มัลยมงคล* สามารถแสดงอารมณ์หลักของตัวละครเอกให้เข้าใจสาเหตุของความทุกข์ เพราะไม่สามารถหาหนทางในการดับทุกข์ในใจที่เต็มไปด้วยกิเลส อันประกอบไปด้วย ความโลภหลงและโทษะ ความฟุ้งเฟ้อทางวัตถุและความโหยหารัก เราจะเห็นปฏิริยาตอบรับของดวงวิญญาณ มาลาและมาลีที่แสดงความปรารถนาที่จะหลุดพ้นจากความทุกข์โดยใช้ถ้อยคำวิงวอนขอร้องให้พระมัลยนำไปค้นหาคำตอบ

“...ข้าทุกข์ระทม รวบรวมอยู่ในอเวจี” การอ้างอิงบทบาทพระมาลัยในวรรณคดีที่สามารถเดินทางสู่ทุกภพภูมิ โยงกับการเชื่อว่าสวรรค์นรกเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เมื่อดัดแปลงให้เข้ากับบริบทของสังคมสมัยใหม่ก็สามารถแสดงสถานการณ์การประทุรร้ายผู้อ่อนแอ การกดขี่ทางเพศ การเลี้ยงลูกซึ่งใช้วัตถุปรนเปรอแต่กลายเป็นการทำร้าย ตลอดจนเชื่อมโยงให้เห็นความน่าวิตกของปัญหาโสเภณี โรคเอดส์ ที่แก้ได้ด้วยความเมตตาและการให้อภัย

ในด้านการยืนยันความเข้าใจ บทสนทนาของมาลาและมาลีแสดง ให้ผู้ดู/ผู้อ่านเห็นว่าเมื่อทั้งสองค้นพบคำตอบก็หลุดพ้นจากความทุกข์ จึงย้ำคำของพระมาลัย “อดีตแลอนาคตย่อมกำหนดได้โดยปัจจุบัน” และ “เพียงตระหนักในบุญ ตระหนักในบาป ก็หลุดพ้นห้วงเวทนา” สื่อความหมายให้ผู้ดู/ผู้อ่าน ประจักษ์ในแนวทางการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืนว่า ทุกสิ่งที่มนุษย์กระทำย่อมมีกรรมเป็นสิ่งกำหนด ถ้าตระหนักในบุญและบาปที่ได้กระทำและให้อภัยกัน ก็จะพบทางออกของปัญหาและหลุดพ้นห้วงแห่งความทุกข์ไปได้ การสื่อสารคำสอนของศาสนาในการแก้ปัญหาสังคมนี้ นับเป็นคุณค่าของบทละครที่สามารถแสดงแนวทางการแก้ปัญหา คือ การดับทุกข์ด้วยการเรียนรู้เหตุแห่งทุกข์ เพื่อให้ช่วยรื้อป้องกันและแก้ไขปัญหาด้วยสติและรู้จักควบคุมพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม รู้จักรับผิดชอบต่อชีวิตของตนและเพื่อนมนุษย์

บทสนทนาและบทเพลงของบทละคร *พิชฐาน... เอย* สามารถแสดงอารมณ์หลักของตัวเอก ให้เข้าใจได้ว่าความภูมิใจในวิถีชีวิตชาวนาสูญสลายไป กลายเป็นความน้อยเนื้อต่ำใจและสิ้นหวัง ชีวิตใหม่ที่ต้องขายแรงงานแลกกับเงินตรา จึงมีแต่ความโดดเดี่ยว ปฏิกริยาตอบรับที่ตัวละครมีต่อการพัฒนา ได้สื่อผ่านทางบทเพลง “พิชฐาน... เอย” ซึ่งได้อ้างอิงบทเพลงพื้นบ้าน โยงกับการดัดแปลงให้เข้ากับสถานการณ์ทางสังคม แสดงผลร้ายของการพัฒนาที่สร้างความสิ้นหวังในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม สื่อถึงความในใจที่ทุกข์ยากของชาวนา ที่หมดหนทางจะต่อสู้เพื่อแย่งชิง ทรัพยากรธรรมชาติกลับคืนมา จึงต้องเข้าเมืองไปหางานทำ “ไปตายเอาดาบหน้า” และต้องพบความพินาศ การปรับเพลง “แม่ศรี” แสดงวิถีชีวิตที่ไร้ศักดิ์ศรีของชาวนา กระตุ้นความรุนแรงของปัญหาให้ผู้ดู/ผู้อ่าน ร่วมรู้สึกไปด้วยอย่างรุนแรง

จะเห็นได้ว่าบทสนทนาและบทเพลงในบทละครเรื่องนี้อ้างอิงโลกแห่งความจริงเชื่อมโยงถึงระบบเศรษฐกิจและโครงสร้างของการพัฒนาประเทศที่ทำลายทางเลือกของคนส่วนใหญ่ และยกการพัฒนาด้านวัตถุเหนือกว่าจิตใจ ความหมายที่เน้นถึงความไม่เป็นธรรมนี้ นับเป็นคุณค่าของบทละครที่กระตุ้นให้ผู้ชมและผู้อ่านเห็นปัญหาในระบบโครงสร้างที่การพัฒนาส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต

ของชาวนา อันเป็นสาเหตุที่มาของปัญหาชุมชนแออัด ปัญหาโสเภณีเด็กและโรคเอดส์ ในสังคมเมืองปัจจุบัน

ภาษาบทละครเรื่อง *หุ่นไล่กา* ทำหน้าที่ด้านอารมณ์และความงามในบทสนทนาที่แสดงอารมณ์หลักของตัวละครเอก ให้เข้าใจได้ว่ามีความคับข้องใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และสถานภาพของตน เพราะไม่มีความภาคภูมิใจและยังไม่เข้าใจคุณค่าของตน เราจะเห็นปฏิกิริยาที่แสดงความขัดแย้งกับสถานะและบทบาท โดยหุ่นไล่กาได้ตั้งคำถามกับตัวเองซ้ำแล้วซ้ำเล่า “ทำไมชีวิตข้าถึงมีแต่ความอ้างว้าง โดดเดี่ยว ต้องทนแดด ทนฝน ตลอดเวลา ทนให้อีกาพวกนั้นมารังแก ทั้งๆที่ข้าก็มีทุกอย่าง เหมือนมนุษย์ ทำไมข้าถึงสนุกสนานไม่ได้ ทำไมข้าถึงไม่ได้รับความรัก ความเอื้ออาทรอย่างมนุษย์ ทำไมข้าถึงทำอะไรอย่างมนุษย์ไม่ได้ ทำไม ทำไม ทำไมข้าถึงเป็นมนุษย์ไม่ได้ ข้าอยากเป็นมนุษย์” เพื่อให้หุ่นไล่กาได้เป็นมนุษย์บทละครจึงอ้างอิงขนบนิทานสำหรับเด็ก โดยได้ใช้ขนบนิทานที่สิ่งไม่มีชีวิตพูดคุยได้และกลายเป็นคนได้ หุ่นไล่กาจึงกลายเป็นมนุษย์ การอ้างอิงที่ผสมผสานโลกแห่งจินตนาการและความเป็นเหตุเป็นผล สามารถกระตุ้นให้ผู้ดู/ผู้อ่าน เห็นคุณค่าของการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์อย่างสมจริง ปฏิกิริยาตอบรับของหุ่นไล่กา ก็คือการกล่าวแสดงความสำนึกผิดที่ละทิ้งหน้าที่ทำให้หุงหาเหยี่ยวเฉา โดยได้กล่าวรำพึงกับตัวเอง แสดงถึงการเพิ่งได้เรียนรู้และค้นพบคุณค่าของตัวเอง องค์ประกอบเหล่านี้เป็นที่มาของคุณค่าของบทละครที่กระตุ้นเตือนให้เยาวชนเห็นคุณค่าของบุคคลในสถานะที่แตกต่างซึ่งต่างก็มีบทบาทหน้าที่ที่ต่างกันไป และการมีจิตใจที่ดีงามและความกล้าหาญของมนุษย์ ก็เป็นพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์สามารถชนะความกลัวและสิ่งชั่วร้ายที่มีมากในสังคมได้